

Lipnik w czasach totalitaryzmów

Okupacja niemiecka
(1939–1945)

*Odwrot wojsk
polskich*

Jeszcze przed wybuchem II wojny światowej, w ostatnich dniach sierpnia 1939 r., równoległe do przeprowadzanej mobilizacji mężczyzn do Wojska Polskiego, nastąpiła ewakuacja na wschodnie tereny Polski niektórych urzędników polskich zamieszkałych w Lipniku. W dniu 1 września, w związku z wybuchem psychozy wojennej, dzielnicę zaczęło opuszczać pieszo i na furmankach, wywożąc skromny dobytek wiele osób pochodzenia polskiego. Ucieczkę tę potęgował widok tysięcy polskich uciekinierów, wlokących się lipnickimi traktami ze Śląska Cieszyńskiego w kierunku Krakowa. W rezultacie, na wieść o odwrócie również wojsk polskich, mających bronić rejonu Bielska (z 21 Dywizji Piechoty Górskiej), w nocy z 2 na 3 września wybuchła wśród mieszkańców Lipnika prawdziwa panika. Kto mógł, ten uciekał na wschód.

Lipnik był w tych dniach bombardowany przez lotnictwo niemieckie, w wyniku czego spłonęło kilka domów, m.in. Wojciecha Kubicy i Wojciecha Chotka. Bomby spadły także w rejon ul. 11 Listopada, którą płynęła fala uciekinierów.

W nocy z 2 na 3 września przez miejscowość przeszły wycofujące się na wschód oddziały 21 DPG z Grupy Operacyjnej „Bielsko”, która wobec przełamania frontu polskiego pod Pszczyną zmuszona była opuścić swe zasadnicze pozycje pod Bielskiem i rozpocząć odwrót. Na terenach dzielnicy nie doszło co prawda do walk regularnych oddziałów polskich i niemieckich, niemniej jednak wystąpiły elementy dywersji niemieckiej. Mianowicie wycofujące się oddziały polskie, maszerujące głównie ulicami

11 Listopada i Lipnicką, zostały w kilku miejscach ostrzelane przez bojówkarzy wywodzących się z miejscowej ludności niemieckiej, członków zorganizowanego przed wojną Freikorpsu der Gewerkschaft deutscher Arbeiter (był wśród nich m.in. Georg Bogusch). Kilku żołnierzy polskich poległo w rejonie stacji wodociągowej na Kopcu Lipnickim, kilku innych na ul. Lipnickiej. Straty poniosła również uciekająca ludność cywilna. Niektóre gniazda bojówkarzy udało się żołnierzom polskim zlikwidować, m.in. nad ranem 3 września cofające się z Bielska oddziały harcerskie zlikwidowały przy ul. Lipnickiej tajną radiostację niemiecką. W księdze zmarłych parafii lipnickiej odnotowano jeden pochówek polskiego żołnierza – Jana Parolika z 4 Pułku Strzelców Podhalańskich, który zginął 3 września.

W godzinach południowych 3 września 1939 r. do Lipnika wkroczyły pododdziały 45 Dywizji Piechoty Wehrmachtu z Linzu. Zostały entuzjastycznie powitane przez ludność niemiecką, która zbudowała na ul. Lipnickiej bramę triumfalną i obrzuciła niemieckich żołnierzy kwiatami i słodyczami. Natomiast wzdłuż ul. 11 Listopada gospodynie niemieckie częstowały żołnierzy placzkami i napojami z wystawionych stołów. Niemieckie czołgi, jadąc przez wieś, ostrzelały bezzasadnie kościół lipnicki, wyrządzając znaczne szkody (podobno z powodu wywieszenia na nim polskiej flagi).

W tych dniach Lipnik w znacznej mierze opustoszał. W tułaczce setek polskich mieszkańców na wschód Polski, zginęło od bomb niemieckich przeszło 20 osób (m.in. rodziny Koniorów, Pawlusów, żony Zarzyckiego i Grzegorzka, rodzina Jana Tomalika, Jana Małysia w Choczni). Większość tułaczy powróciła po kilku tygodniach, ci którzy trafili pod okupację sowiecką wracali znacznie później. Kilkudziesięciu lipniczan zmobilizowano do Wojska Polskiego, niektórzy z nich polegli już we wrześniu 1939 r., inni dostali się do obozów jenieckich (np. Jan Bąk, Stanisław Jędruszczyk) lub trafili potem do Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, gdzie dalej walczyli z Niemcami (jak np. pilot Stanisław Breyner). W kampanii wrześniowej uczestniczył także lipnicki duszpasterz ks. Szczepan Muras, zmobilizowany jako kapelan do WP. Do parafii powrócił po 6 tygodniach. Spora grupa Polaków, zwłaszcza z inteligencji i urzędników nie powróciła już do Lipnika, bojąc się prześladowań.

Tymczasem zaczęła się niemiecka okupacja Lipnika. Przez jej pierwsze dni rządziło Hilfspolizei – oddziały pomocnicze policji

*Wkroczenie
wojsk
niemieckich*

*Losy wojenne
lipniczan*

utworzone z tutejszych bojówkarzy niemieckich, które dokonały pierwszych prześladowań i aresztowań Polaków. Pod wprowadzonym następnie zarządem wojskowym (okupacyjny okręg wojskowy „Kraków” 14 Armii niemieckiej), zostały natychmiast zlikwidowane i zakazane wszystkie polskie organizacje; ich majątek zagarnięto lub zniszczono. Zlikwidowano także organizacje katolickie i socjalistyczne, również te niemieckie. Zamknięta została polska szkoła powszechna im. Władysława Jagiełły, jej akta spalono, zniszczono także polskie biblioteki. Wprowadzono godziny policyjne. Zniesiono na terenie dzielnicy wszelkie polskie napisy; już jesienią 1939 r. Lipnik wraz z nazwą oficjalną „Kunzendorf” otrzymał sztafaż zdecydowanie niemiecki. Wprowadzono wyłącznie niemieckie nazwy ulic, przeważnie używane w czasach austriackich, z wtrętami hitlerowskimi jak w przypadku ul. 11 Listopada, którą przemianowano na Hermann Göringstrasse.

Po okresie zarządu wojskowego, na mocy zarządzeń Adolfa Hitlera z 8 października 1939 r. o wyłączeniu zachodnich obszarów byłego państwa polskiego i włączeniu ich w obszar III Rzeszy, Lipnik wraz z miastem Białą znalazł się z dniem 26 października 1939 r. w granicach państwa niemieckiego. Pod względem administracyjnym Biała weszła w skład prowincji śląskiej (potem górnośląskiej) i rejencji katowickiej. Jednocześnie z końcem października 1939 r. władze niemieckie zlikwidowały odrębność administracyjną Białej, wcielając ją do miasta Bielska, w którym tworzyła dzielnicę zwaną „Bielitz-Ost”. Do Bielska nie został jednak wcielony Lipnik, który został wydzielony z Białej – mniej więcej w granicach parafii lipnickiej. Lipnik wraz ze wsią Straconką i częścią Mikuszowic Krakowskich utworzył samodzielny okręg urzędowy (Amtsbezirke), który otrzymał zarząd komisaryczny (Amtkommissar der Amtsbezirke Kunzendorf und Drössel-dorf). Terytorium owego okręgu wynosiło 2.679 ha, z czego na Lipnik przypadało 1.237 ha.

Zarządcą komisarycznym został niejaki Benn Eichhof z Gliwic, w którego kompetencji były nie tylko sprawy administracyjne (burmistrza), ale również państwowe (policyjne). Wraz z urządzeniem jego biura w Lipniku powstał tu silny posterunek policji niemieckiej. Taki układ administracyjny przetrwał do końca okupacji niemieckiej.

Okupant niemiecki już we wrześniu 1939 r. zajął się problemem bezrobocia w Lipniku, które było tu w czasach polskich

zjawiskiem trwałym. W celach propagandowych wprowadzono m.in. zasiłki pieniężne dla bezrobotnych, co w przypadku pewnej grupy Polaków wywołało zamierzone skutki pozytywnego nastawienia do państwa niemieckiego. Zaczęto także przez Urząd Pracy (Arbeitsamt) werbować, początkowo dobrowolnie, młodych lipniczan do wyjazdów do pracy w Niemczech. Polityce tej sprzyjał narzucony Polakom obowiązek pracy od 14 roku życia. Nie mając żadnych perspektyw dalszej nauki szkolnej ani otrzymania pracy w bielsko-bialskim okręgu przemysłowym, przy trudnych warunkach materialnych panujących na ogół w rodzinach lipnickich, wielu młodych wyjechało w latach 1939–1940 na roboty do Niemiec, głównie do pracy w rolnictwie oraz w kopalniach. W 1940 r. okupant wprowadził dla ludności polskiej przymusowe wyjazdy do pracy w Niemczech, które w Lipniku objęły przede wszystkim drobnych rolników, których wręcz wysiedlano z własnej ziemi. W ten sposób grupki lipniczan trafiły latem 1940 r. do rolnictwa na Dolnym Śląsku, do zakładów Linke–Hofmann we Wrocławiu (Stanisław Then, Franciszek Babicki), Rathenow (grupa z Filipem Mędrzakiem), Berlina (Antoni Kasperek) czy Mannheim (Władysław Łukosz). Wielu lipniczan trafiło do ciężkiej pracy w kopalniach w rejonie Bitterfeldu k/Lipska (np. Józef Then), Bytomia, Zabrze (kopalnia „Rokitnica”) i Rudy Śląskiej oraz Wałbrzycha (np. Rudolf Konior). Inni trafiali do hut, m.in. huty Amberg. Znakomita większość wywiezionych na roboty do Niemiec przebywała w nich do końca wojny. W układaniu list Polaków do przymusowej wywózki aktywnie uczestniczyła lipnicka komórka partii hitlerowskiej NSDAP. W ten sposób Niemcy nie tylko zlikwidowali problem bezrobocia w Lipniku, ale pozbyli się znacznej części młodzieży polskiej, mogącej być dla władz okupacyjnych źródłem kłopotów politycznych. Przy okazji miejscowi hitlerowcy mścili się na polskich rodzinach, często ich długoletnich sąsiadach.

Młode Polki były wysyłane przeważnie do pracy w rolnictwie na Dolnym i Górnym Śląsku, częściowo służyły u lipnickich gospodarzy-Niemców. Po 1942 r. zatrudniano je masowo w przemyśle bielskim, w którym z powodu poboru mężczyzn do Wehrmachtu zaczynało brakować rąk do pracy. Ucieczki z robót przymusowych były surowo karane, w razie złapania polskiego robotnika bywał on zazwyczaj bestialsko katowany, w czym celowali lipniccy żandarmi: Martin Jaesch, Franz Willersberger i Robert Beck, których posterunek znajdował się przy obecnej ul. Szczygłów.

Przed wywózką na roboty do Niemiec chroniła Polaków praca w przemyśle bielskim lub w kamieniołomach Walczoka w Straconce.

Od jesieni 1939 r. miejscowi Niemcy masowo wstępowali do hitlerowskich organizacji, które rozpoczęły działalność na tym terenie. Członkowie rozwiązanej JdP wstępowali zazwyczaj do partii narodowosocjalistycznej (NSDAP), której oddział miejscowy założono również w Lipniku. Liczył on kilkudziesięciu członków (np. Georg Bogusch, Maria i Ernst Urbanke, Teresa Linnert, Franz Lukas), przeważnie mocno sfanatyzowanych i przeżartych wrogością do Polaków. Wokół partii działały inne organizacje hitlerowskie: Hitlerjugend (Antoni Jenkner), SA – Sturmabteilung (Stefan Protzner, Hugon Jenkner), Bund Deutscher Mädel, NSV (Janina Giertler). W organizacjach tych znalazło się w sumie kilkuset Niemców oraz Polaków-renegatów z Lipnika. W szybkim tempie zostali oni poddani pełnej indoktrynacji nazistowskiej, wielu stało się prawdziwymi fanatykami ideologii hitlerowskiej, gotowych do brutalnej rozprawy z ludnością żydowską i polską. Fanatyzm narastał zresztą w miarę sukcesów oręża niemieckiego, a wraz z nim pogarda do miejscowych Polaków. Byli oni pod stałą obserwacją tzw. blockleiterów, związanych z NSDAP.

Oczywiście nie wszyscy Niemcy lipniccy zostali nazistami, część, zwłaszcza socjaliści niemieccy, pozostała odporna na te zabiegi. Byli Niemcy, którzy mimo wszystko próbowali utrzymać spokojną koegzystencję z ludnością polską.

Na początku listopada 1939 r. zabronione zostały w kościele parafialnym nabożeństwa z użyciem języka polskiego. Końcem miesiąca zakaz ten jednak cofnięto, zezwalając na msze św. dla Polaków w postaci tzw. prymy (sumy mogły być tylko odprawiane z użyciem języka niemieckiego). Niemniej miejscowi hitlerowcy atakowali ks. Szczepana Murasa za odprawianie nabożeństw po polsku. Ponieważ administrator parafii odmawiał ich zawieszenia, dwukrotnie został zadenuncjowany na gestapo. Przed zesłaniem do obozu koncentracyjnego obronił go najpierw fakt, iż był zasłużonym kapelanem pruskim sprzed 1918 r., a następnie fakt przyjęcia przezeń volkslisty. Dzięki jednak jego postawie nabożeństwa polskie utrzymały się w parafii lipnickiej przez cały okres okupacji niemieckiej. W rezultacie kościół był właściwie jedynym miejscem publicznym w dzielnicy, gdzie można było mówić i śpiewać po polsku – język ten bowiem został zakazany w użyciu publicznym po wcieleniu Lipnika do III Rzeszy. Za nie-

przestrzeganie tego zarządzenia bito i prześladowano polską ludność – łącznie z dziećmi.

Sprawy kościelne były jednak pod baczna obserwacją partii i policji. W sierpniu 1940 r. zakazano zawierania mieszanych małżeństw polsko-niemieckich, a w kwietniu 1941 r. zabroniono czytania ogłoszeń parafialnych po polsku.

Jesienią 1939 r. szkolnictwo uformowane zostało w duchu hitlerowskim. Utworzono w Lipniku jedną Niemiecką Szkołę Ludową, z dwoma oddziałami – szkołą przy ul. Polnej, gdzie uczyły się dzieci od I do IV klasy, a której kierownikiem był Oskard Wandl z Berlina (18.IX 1939 r. otwarto tu także ochronkę niemiecką) oraz szkołą przy ul. Lipnickiej, gdzie uczyły się dzieci od klasy V do VII. W roku szkolnym 1939/40 szkoła ta nosiła jeszcze charakter mieszany pod względem narodowościowym, przy czym dzieci polskie nauczano po niemiecku. Ponieważ taka germanizacja uznana została za nieprzydatną, od roku szkolnego 1940/41 pozostawiono w szkole lipnickiej wyłącznie dzieci niemieckie z dołączanymi później dziećmi Polaków, którzy podpisali volkslistę. W ten sposób dzieci polskie zostały w ogóle pozbawione możliwości nauki i dopiero w październiku 1943 r. część z nich mogła pójść do szkoły polskiej uruchomionej w sąsiedniej Straconce (za zezwoleniem władz niemieckich). Nauka w Straconce odbywała się w ciężkich warunkach, w klasach po 80 i więcej uczniów, a ponadto dzieci były wykorzystywane do różnych prac np. drogowych.

Szkoła ewangelicka w Lipniku, pomimo swego niemieckiego oblicza została w ogóle zamknięta przez okupanta w 1939 r. Jak się miało okazać, na tym skończyła się historia tutejszego szkolnictwa ewangelickiego.

Młodzież niemiecka miała oczywiście możliwość do 1944 r. kontynuowania nauki w bielskich szkołach średnich, natomiast młodzież polska – i to tylko ta część, których rodzice skłaniali się ku przyjęciu DVL, mogła pobierać nauki w szkołach zawodowych w Bielsku.

Ludność polska została poddana surowej dyscyplinie i pełnej inwigilacji sąsiedzko-policyjnej. Okupant mocno rozbudował aparat policyjny. Już jesienią 1939 r. pojawiło się w Lipniku gestapo, przeszukując mieszkania polskich działaczy, zapanował ostry terror policyjny, w którym uczestniczył także miejscowy oddział Selbstschutzu. W obawie przed represjami czy wywózką do Niemiec, opuściła wówczas miejscowość cała grupa Polaków, głównie

*Szkoła
w Lipniku*

*Terror
policyjny*

tych co napłynęli tu w okresie międzywojennym, przenosząc się do Generalnej Guberni. Kilku lipniczan, m.in. Andrzej Babicki, przeostało się na Węgry i służyło potem w PSZ na Zachodzie.

Terror nasilił się od 1940 r. Działali w Lipniku tzw. blockleiterezy, wyznaczeni przez NSDAP, którzy systematycznie kontrolowali przydzielony sobie teren, meldując do władz administracyjnych i na gestapo o działalności i nastrojach ludności. W kwietniu 1940 r. w ramach tzw. Ausserordentliche Befriedungsaktion (akcji A-B) czyli rozprawy z polską inteligencją i potencjalnymi przywódcami lokalnymi dokonano w Lipniku aresztowania kilku Polaków, m.in. byłego kierownika szkoły powszechnej Leona Jelonka (był on już więziony po powrocie z ewakuacji 26.IX – 15.X 1939), Karola Stopkę, nauczyciela Eugeniusza Kościelnego i Tadeusza Topora. Zostali oni potem deportowani do hitlerowskich obozów koncentracyjnych Dachau (Karol Stopka, zwolniony, ale zmarł w 1941 r.) i Mauthausen-Gusen (tu w styczniu 1941 r. zginął T. Topor, a L. Jelonek został zwolniony we wrześniu 1940 r.) oraz Buchenwaldu (E. Kościelny). W przygotowaniu list Polaków przeznaczonych do obozów znów aktywnie uczestniczyli lipniccy Niemcy. Dalsze, pojedyncze aresztowania Polaków skutecznie sterroryzowały resztę ludności polskiej. Lipnik, podobnie jak cała Polska stał się terenem eksterminacyjnej polityki okupanta niemieckiego.

Ludności polskiej, a później również niemieckiej narzucane były od końca 1939 r. kolejne zasady gospodarki wojennej. Zabrano wszystkie materiały budowlane, wprowadzono reglamentację żywności i niemal wszystkich towarów przemysłowych. Rolnikom narzucono kontyngenty rolne, intensyfikowano produkcję rolną i w tym celu został powołany w Lipniku specjalny inspektor rolny (Amtsbauer), którym został Georg Piesch. W 1940 r. zamknięte zostały sklepy polskie, których właściciele musieli się starać o obywatelstwo niemieckie, chcąc dalej prowadzić swe interesy. Większość sklepów polskich jednak skonfiskowano właścicielom, a ich samych zesłano do różnych obozów. Działalność gospodarczą Polaków, a potem i Niemców poddano ścisłej i surowej kontroli państwowej. Utrzymano jednak niemiecką Kasę Spółdzielczą (Spar-und Darlehenskassen Verein für Biala-Lipnik), która liczyła 106 członków (1941 r.). Od czasu do czasu przeprowadzano po domach rewizje, tępiąc zakazaną działalność, jak np. tkactwo, powszechne mielenie mąki na żarnach czy pędzenie bimbru. Rolników niemieckich zgrupowano na nazistowski sposób, przydając im tzw. Ortsbauerführera, którym był Franz Beck.

Akcja A-B

Gospodarka wojenna

Tymczasem już 30.XI 1939 r. prezydent rejencji katowickiej wydał zarządzenie o akcji wysiedleńczej, która miała objąć część ludności polskiej m.in. w okolicach Bielska, w tym i w Lipniku. Wysiedlenia miały dotyczyć głównie mieszkańców, którzy doń napłynęli z Małopolski i innych ziem polskich po 1918 roku. Celem akcji miało być także całkowite wyrugowanie Polaków (uznanych za wrogów państwa i narodu niemieckiego) z ziemi, która miała przejść w ręce niemieckie. Przygotowaniem do wspomnianej akcji był policyjny spis ludności przeprowadzony w końcu grudnia 1939 r. czyli tzw. placówka, w którym większość mieszkańców Lipnika zadeklarowała przynależność do narodowości polskiej. W 1940 r. powołano komisję przesiedleńczą SS dla Lipnika, która miała przygotować wysiedlenia ludności polskiej do Generalnej Guberni. Do masowych wysiedleń co prawda nie doszło, niemniej jednak w 1940 r. wysiedlono w Lipniku (szczególnie z centrum miejscowości) kilkudziesięciu drobnych rolników polskich. Część z nich, jak już wspomniano, znalazła się w obozach koncentracyjnych. Jak mogło wyglądać wysiedlenie wszystkich Polaków z Lipnika, domyślać się można na podstawie zrealizowanej na jesieni 1940 r. w niektórych wsiach Żywiecczyny akcji „Saybusch”, gdzie następnie osadzono tzw. Niemców besarbskich.

W 1941 r. akcję wysiedlenia Polaków z Lipnika zdecydowano się przesunąć na czas powojenny, zabrakło bowiem osadników niemieckich, a wkrótce wojna z Sowietami zmusiła państwo niemieckie do liczenia się z każdą ilością rąk do pracy.

Od końca 1939 r. napłynęła do Lipnika pewna grupa Niemców, głównie urzędników z niemieckiego Śląska, by objąć tu niektóre stanowiska i pokierować gminą. Polityka ta rozczarowała niejednego lipnickiego hitlerowca, liczącego na objęcie intratnych posad i stanowisk.

Władze okupacyjne zaczęły od połowy 1940 r. realizować nową politykę narodowościową, dążąc do zniemczenia przynajmniej części ludności polskiej poprzez tzw. niemiecką listę narodowościową (volkslistę, DVL). Przygrywką do jej wprowadzenia był dekret z 15.VIII 1940 r., poddający domy i ziemię Polaków zarządowi państwowemu – Głównemu Urzędowi Powierniczemu Wschód (HTO). Z zarządu tego zwalniano majątki Polaków, którzy podpisali volkslistę.

Według zachowanej dokumentacji Spółki Gruntowej dla Provincji Górnośląskiej oddział w Bielsku, związanej z HTO, na terenie Lipnika skonfiskowano Polakom w marcu 1941 r.

110 domów i kilka parcel ziemi, natomiast Żydom 8 domów. W pojedynczych wypadkach procesy konfiskaty trwały do 1943 r. Domy skonfiskowano w pierwszej kolejności znanym patriotom i działaczom polskim: Janowi i Józefowi Babickim (obaj zmarli w lipcu-sierpniu 1941 r.), Janowi Bakalarczykowi, Antoniemu Gac-kowi, Ludwikowi Zarzeckiemu i Walentemu Żmudzkemu. Mieszka-
kali oni dalej w swych domach, które jednak docelowo miały być sprzedane Niemcom, płacąc wysoki czynsz w kasie miejskiej.

Niemcom nie zależało oczywiście na zniemczeniu wszystkich Polaków. Większość z nich zamierzano bowiem wysiedlić, a miejscowość, podobnie jak inne związane z bielsko-bialską wyspą językową, miała się stać pod względem narodowościowym całkownie niemiecka. Pierwsze wpisy na DVL zrealizowano w Lipniku na początku 1941 r. Niemcy lipniccy otrzymywali z reguły II grupę DVL. Mieszkańców uznanych za Polaków niemieckiego pochodzenia lub za nieprzyznających się do niemczyzny przed 1939 r., lub też pochodzących ze Śląska wpisywano do III grupy DVL. Do IV grupy natomiast wpisywano spolonizowanych Niemców i Polaków uznanych za możliwych do „zniemczenia”.

Polityka narodowościowa okupanta realizowana poprzez DVL przyniosła pewne efekty. Według danych kościelnych z 1941 r., w parafii lipnickiej szacowano liczbę Polaków na 2.700 osób, natomiast liczbę Niemców, w tym również volksdeutschów na 1.800 osób. Niemcy stanowili więc 40% ogółu mieszkańców, zwiększając poważnie swój udział w stosunku do okresu przedwojennego. Na pozycje niemieckie przeszło w Lipniku wielu Polaków o słabym dotychczas poczuciu narodowej przynależności, ale także zwykli koniunkturaliści i renegaci. Wszakże, biorąc pod uwagę rozwinięty terror okupacyjny, należy zauważyć, że DVL przyjęli w Lipniku również Polacy zastraszeni, zagrożeni pozbawieniem majątku czy wywózką do obozu. Polacy, którzy nie podpisywali volkslisty byli narażeni na różne szykany, odciągano im też ustawowo z zarobków 15% wynagrodzenia, otrzymywali niższe przydziały kartkowe. Tym bardziej należy podkreślić patriotyczną postawę tych, którzy volkslisty nie podpisali.

O wynikach niemieckiej polityki narodowościowej świadczą również dane urzędu landrata bielskiego z 1941 r. Obliczały one ludność Lipnika na 4.639 mieszkańców, całego lipnickiego okręgu urzędowego natomiast na 6.527 osób. W tej ostatniej liczbie znalazło się tylko 38 reichsdeutschów tj. Niemców przybyłych tu po 1939 r. z Niemiec lub z innych rejonów, jak np. z Besarabii

(takich przesiedleńców było tylko 14 osób), 2.355 mieszkańców przyjęło volkslistę (II–IV grupy), tj. 36% ludności całego okręgu urzędowego. 64% nadal podawało się za Polaków. Ponieważ liczba Niemców i volksdeutschów w Straconce i części Mikuszowic była mała, należy przypuszczać, że w samym Lipniku liczba Niemców wynosiła około 2.050 osób (44,2%), a więc nieco więcej od ocen kościelnych.

Jeszcze inne dane dla tej kwestii pochodzą z października 1943 r., kiedy to ludność Lipnika miała liczyć 4.757 osób, z czego 2.628 osób przyznawało się do polskości (55,2%), a 2.129 do niemieckości (44,7%) – w tym 28 reichsdeutschów, 12 przesiedleńców i 8 innych osób.

Przytoczone cyfry dotyczące mieszkańców Lipnika wymagają komentarza. Przede wszystkim należy zauważyć znaczny ubytek ludności w porównaniu z czasami polskimi spowodowany stratami wojennymi, ucieczką wielu Polaków i wywózką ich na roboty do Niemiec, likwidacją ludności żydowskiej itd. Po 1941 r. ludność malała zarówno w wyniku dalszych represji okupanta, jak i przede wszystkim strat wojennych Niemców lipnickich, których synowie zaczęli masowo ginąć w armii niemieckiej. Zarazem cyfry dotyczące podziału mieszkańców wg narodowości, wskazywałyby na silne utrzymanie się polskości pomimo zabiegów germanizacyjnych okupanta i terroru. Odstępstwa od narodu polskiego dokonało tu w czasie okupacji niemieckiej około 300–400 Polaków, a więc tylko mały procent tutejszej ludności polskiej. Okupant z czasem i tak stwierdził fiasko polityki volkslisty i częste ukrywanie się pod jej płaszczykiem faktycznych Polaków.

Ludność żydowską z terenu Lipnika i Białej zebrano i zamknięto w 1940 r. w getcie urządzonym na terenie dawnej „miejskiej części” Lipnika, w kwartale domów wokół spalonej przez Niemców we wrześniu 1939 r. synagogi. Własność żydowską w Lipniku skonfiskowano na rzecz państwa niemieckiego, częściowo przeszła ona w ręce miejscowych Niemców. Getto zostało zlikwidowane na przełomie 1942/43 r., a ludność żydowska została wymordowana w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu (Auschwitz).

Wielu miejscowych Niemców, dotąd zgodnie żyjących z polskimi sąsiadami, przyjęło nagle pozycję otwartej wrogości, gróźb, różnych szykan i prześladowań kierowanych pod adresem Polaków. Zwrot „polnische Schweine” był w ustach Niemców na porządku dziennym. Niektórzy, szczególnie fanatyczni hitlerow-

Los Żydów

*Koniec
polsko-
niemieckiej
koegzystencji*

cy, jak np. restaurator Rudolf Klimczak posuwali się do rabowania i osobistego bicia Polaków.

Przy takim wybuchu szowinizmu i fanatyzmu niemieckiego, w atmosferze wysiedleń Polaków i Żydów, terroru policyjnego i eksterminacji, ostatecznie rozpadła się kilkuwiekowa, polsko-niemiecka więź regionalna w Lipniku. Polacy i Żydzi stali się dla Niemców przecież wrogami rasowymi. Atmosfera zaczęła się nieco zmieniać po Stalingradzie, ale wobec kontynuowania prześladowań Polaków, nie było już mowy o powrocie do narodowościowej koegzystencji. Ludność polska do końca okupacji żyła w Lipniku w atmosferze strachu i zagrożenia.

*Lipniczanie
w armii
niemieckiej*

W 1942 r. rozpoczął się masowy pobór mężczyzn do wojska niemieckiego. Najpierw objął on tutejszych Niemców, następnie także Polaków z III i IV grupy DVL. Do wojska niemieckiego wybrano z Lipnika około 300 mężczyzn. Wielu z nich zginęło na różnych frontach, szczególnie na froncie rosyjskim, m.in. pod Stalingradem (ale np. Andrzej Linnert zginął na Morzu Śródziemnym w 1944 r.). Przy końcu wojny niemal nie było w miejscowości domu niemieckiego, w którym nie panowałaby żałoba po zabitym na froncie.

Wojna totalna

Równocześnie przejście III Rzeszy do tzw. wojny totalnej w 1943 r. zaowocowało poważnym obniżeniem poziomu życia ludności cywilnej, zamarciem normalnej wymiany handlowej. Większość towarów można było otrzymać wyłącznie na kartki, przy poważnym ograniczeniu asortymentu i pogorszeniu jakości zwłaszcza towarów przemysłowych. Równocześnie od 1943 r. wystąpiło zjawisko braku rąk do pracy w przemyśle bielsko-bialskim, pracującym teraz pełną parą, głównie dla potrzeb wojska. W związku z tym zwiększono czas pracy i normy produkcyjne. Nawet w na pół rolniczym Lipniku, obserwowano pogorszenie się sytuacji żywnościowej ludności i jej ogólne wyczerpanie. Okupant maksymalnie eksploatował gospodarstwa rolne, podwyższając od 1942 r. kontyngenty i kontrolując jakość żywności. Za np. fałszowanie mleka, które należało odstawić w ramach kontyngentów, groziły wysokie kary pieniężne. Tylko w marcu-kwietniu 1943 r. zostały w ten sposób ukarane: Polka Franciszka Krywult i volksdeutsche Jadwiga Kowalczyk i Anna Lorenz. Karolina Piela za zdjęcie śmietany z kontyngentowego mleka dla swych potrzeb (miała małe dzieci), została ukarana półrocznym pobytem w obozie koncentracyjnym.

Równolegle występowały zjawiska demoralizacji części ludności, bimbrownictwa oraz kłusownictwa w lasach otaczających

Lipnik, zwalczanego m.in. przez leśniczego Königa. Wzrosła ilość przestępstw kryminalnych.

Potęgujący się terror hitlerowski pochłaniał następne ofiary spośród Polaków lipnickich. Rosła liczba osadzonych w obozach koncentracyjnych i tam często w bestialski sposób zgładzonych: Teresa Holec w grudniu 1939 r. w Buchenwaldzie, robotnik Suchanek w grudniu 1941 r. w Gross-Rosen, szewc Brózda w 1942 r. w Oświęcimiu, Szczotka w lutym 1943 r. w Oświęcimiu, robotnik Antoni Miodoński w kwietniu 1943 r. w Oświęcimiu, Wojtoń w listopadzie 1943 w więzieniu w Katowicach, syn piekarza Żyrka w Gross-Rosen, w kwietniu 1943 r. tkacz Morawiec na policji w Bielsku. Wielu innych szczęśliwie przeżyło obozy i więzienia jak rodzina Biesów, Gronkiewicz, Stanisław Łoboziak, Maciejewski, Ignacy Zioło czy Józef Czauderna. Większość uwięzionych w ten sposób ludzi nie była związana z konspiracją polską, oskarżana był natomiast o sabotaż gospodarczy, uchylanie się od pracy, a nawet o... antysemicką działalność przedwojenną.

Na teren miejscowości trafiło kilku więźniów, którzy uciekli z obozu w Oświęcimiu, m.in. Grecy i 2 Rosjan, z których jeden został złapany we Wróblowicach i rozstrzelany.

Lata okupacji przyniosły zamarcie ruchu budowlanego w Lipniku (od 1940 r.), kontynuowano natomiast dalszą elektryfikację miejscowości. Z większych przedsięwzięć pracowała jedynie firma Waltera Zagórskiego - tartak i wapienniki.

Znamienne, że Polacy utrzymali się w Ochotniczej Straży Pożarnej. W 1942 r. utworzono w niej nawet sekcję złożoną wyłącznie z Polaków pod dowództwem Ludwika Żaka, a w 1943 r. następną, głównie zresztą z powodu masowego poboru miejscowych Niemców do Wehrmachtu.

Panoszenie się kultury niemieckiej i ideologii narodowosocjalistycznej przejawiało się w Lipniku m.in. licznymi wiecami ludowymi urządzanymi przez lokalną organizację NSDAP oraz obchodami świąt hitlerowskich typu urodzin Hitlera czy 1 maja. Na Żłoty Łanach, w dawnych kamieniołomach nad Łęgami budowano amfiteatr, gdzie urządzano „Sommerwede” - starogermańskie uroczystości przesilenia dnia.

Pomimo niesprzyjających warunków narodowościowych i nasycenia terenu policją i konfidentami, od 1940 r. istniała w Lipniku konspiracja polska. Miejscowość weszła w skład rejonu działania I batalionu obwodu bielskiego Związku Walki Zbrojnej (ZWZ, od 1942 r. AK), który już w tymże 1940 r. liczył na

*Ofiary obozów
hitlerowskich*

*Lipnik
w czasie
okupacji*

*Konspiracja
polska - AK*

terenie Białej i Lipnika około 50 żołnierzy. Część z nich należała do plutonu ZWZ w Górnej Wsi, który zdołał zagospodarować znaczne ilości broni, w tym granaty i karabiny maszynowe. Prowadzono kolportaż ulotek i gazetek podziemnych.

Niektórzy Polacy prowadzili w czasie wojny nielegalny nasłuch radiowy (radia należało oddać okupantowi już w 1939 r.), rozprawiając wśród zaufanych wiadomości wojenne.

*Konspiracyjna
PPS*

W 1941 r. polscy socjaliści z Lipnika, którzy kontynuowali działalność w konspiracji, utworzyli placówkę podziemnej PPS-WRN oraz własnej, partyjnej siły zbrojnej – Gwardii Ludowej PPS. Miała ona m.in. swoich ludzi w fabryce włókienniczej Tugendhata przy ul. Żywieckiej. Jednak na skutek wyspy całej organizacji w okręgu śląskim w końcu 1941 r., organizacja ta poniosła straty – szereg jej członków aresztowało gestapo w fabrykach bielskich.

Warto dodać, że i w Lipniku działali członkowie podziemnej kontynuatorki DSAP – Deutsche Antifaschistische Kampfgruppe, grupującej niemieckich socjalistów-antynazistów. Działali w tej grupie lipniczanie Piesch i Protzner.

AK w Lipniku

Armia Krajowa nie przeprowadziła w samym Lipniku jakiegś większej akcji bojowej, tkwiąc głęboko w konspiracji z uwagi na dużą ilość ludności niemieckiej i obserwacji przez nią życia Polaków. Natomiast żołnierze AK, zwłaszcza po przeprowadzeniu akcji scaleniowej, kiedy w końcu 1943 r. wchłonięto GL PPS, pracując w fabrykach bielskich przeprowadzali różnego rodzaju sabotaże (np. Gustaw Żak w fabryce Tugendhata) mające opóźnić, bądź uszkodzić produkcję na rzecz armii niemieckiej. W 1944 r. pluton lipnicki AK przygotowywał się do zajęcia Bielska i Białej w ramach planowanej na terenie całego kraju planu „Burza”. Według tego planu pluton ten miał wejść w skład I batalionu odtwarzanego 3 Pułku Strzelców Podhalańskich 21 Dywizji Piechoty AK. Plan ten, jak wiadomo, nie został na tych terenach zrealizowany i jednostka lipnicka nie miała okazji wystąpić zbrojnie przeciw okupantowi niemieckiemu do momentu formalnego rozwiązania Armii Krajowej w styczniu 1945 r.

Działalności podziemia komunistycznego na terenie Lipnika nie odnotowano.

Żandarmeria niemiecka ulokowana w Lipniku (pod komendą Hermanna Proxa), często przeczesała okoliczne góry Beskidu Małego w poszukiwaniu partyzantów. 17.X 1943 r. przechwyciła pod Czuplem braci Franciszka i Tadeusza Walusiów, którzy z wybudowanych przez siebie bunkrów uprawiali samowzwańczę „partyzantkę”. W czasie innej oblawy na partyzantów z AK na tere-

nie Lipnika w dniu 28.VIII 1944 r. wspomniany hitlerowiec Rudolf Klimczak, wówczas służący w żandarmerii, zastrzelił przez pomyłkę w gospodarstwie Chrobaka przy ul. Polnej urzędnika policji kryminalnej z Bielska, Rudolfa Czaudernę.

Wczesną jesienią 1944 r. Niemcy przystąpili do budowy w Lipniku, głównie we Wróblowicach oraz w dolinie Krzywej, pasa umocnień obronnych złożonych z małych betonowych schronów strzeleckich, rowów przeciwczołgowych, transzei dla piechoty, zasieków i pól minowych. Budową kierowała organizacja Todta. W budowie tej linii uczestniczyła głównie ludność polska z Lipnika, Kóz i Białej zaganiana tu m.in. w niedziele. Umocnienia te, nie w pełni ukończone, były zajmowane przez wojsko niemieckie już od grudnia 1944 r. Niemcy postanowili za wszelką cenę bronić ważnego dla ich gospodarki bielsko-bialskiego okręgu przemysłowego. Atak Armii Czerwonej miał się zatrzymać właśnie na owym paśmie umocnień na wschód od miasta. W styczniu 1945 r. umocnienia w Lipniku obsadził 1084 pułk piechoty 544 Dywizji Grenadierów Ludowych dowodzonej przez gen. Ehringa (z 59 Korpusu Armijnego). On też stoczył zasadniczy bój o Lipnik z oddziałami sowieckimi. Na jego tyłach rozmieszczona była artyleria, m.in. w dawnych kamieniołomach na Żółtych Łanach rozmieszczono baterię artylerii plot.

Jednocześnie na przełomie 1944/45 nastąpił pobór starszych mężczyzn - Niemców do Volkssturmu. Zebrano do tej formacji kilkudziesięciu lipniczan, m.in. kierownika szkoły Feistla oraz nauczyciela WF Zygmunta Junga. Obaj w toku działań wojennych zginęli, podobnie jak wielu innych żołnierzy tej formacji.

Nadciągający od połowy stycznia 1945 r. front rosyjski zwiastował koniec okupacji niemieckiej Lipnika. Już po 16 stycznia zaczęła się ewakuacja niektórych Niemców z gminy. Wyjeżdżali nie tylko ci co przybyli do Lipnika po 1939 r., ale również sporo gospodarzy-rolników. 20 stycznia zarządzono ewakuację władz lokalnych i funkcjonariuszy NSDAP. Część lipnickich Niemców pozostała jednak na miejscu, niektórzy do ostatka liczyli, że uda się obronić „ich” Lipnik przed Sowietami. Nie brakło też przykładów ponownego objawienia sympatii propolskich, „przypominań” sobie języka polskiego i nagłego ocieplenia stosunków z polskimi sąsiadami.

29 stycznia 1945 r. czołowe oddziały Armii Czerwonej zajęły Kozy i wtargnęły do wschodniego Lipnika, do Wróblowic, gdzie rozpoczęły się zaciekle walki z broniącymi się tu oddziałami niemieckimi. Na Lipnik nacierała sowiecka 121 Dywizja Piechoty do-

*Fortyfikacje
niemieckie*

*Ucieczka
Niemców*

*Nadejście
Armii
Czerwonej*

wodzona przez pułkownika Daniła Busztruka ze składu 38 Armii. Pomimo 45-minutowego przygotowania artyleryjskiego, udziału czołgów, katiusz oraz lotnictwa, główny atak Rosjan na Lipnik wykonany w dniu 1 lutego został przez Niemców odparty przy pomocy kontrataków. Walny w tym udział miało zgrupowanie 40 niemieckich czołgów i pojazdów pancernych, które z rejonu cmentarza ruszało kilkakrotnie do przeciwuderzeń. W toku zaciętych walk toczących się głównie w Górnej Wsi i częściowo we Wróblowicach, zostało spalonych lub zburzonych od ognia artyleryjskiego szereg tutejszych domów i zagród, zwłaszcza stojących przy ul. Kościelnej (ks. Brzóska), Polnej i Langiewicza. Ucierpiały one także w czasie walk toczonych 2 i 7 lutego. Były również straty wśród ludności cywilnej chroniącej się w piwnicach.

Ponieważ dalsze próby natarcia sowieckiego były odpierane przez Niemców, 3 lutego Rosjanie zrezygnowali z frontalnego ataku na Lipnik, postanawiając obejść go ze skrzydeł. Linia frontu ustaliła się w rejonie ulic Kościelnej i Langiewicza. Przez kilka następnych dni dochodziło jedynie do intensywnej wymiany ognia artyleryjskiego z obu stron oraz walk patroli.

Tymczasem Niemcy postanowili wykorzystać chwilową przerwę w działaniach frontowych dla przeprowadzenia niespodziewanego ataku w kierunku Kóz. Nastąpił on w dniu 7 lutego, ale nie przyniósł żadnego powodzenia. Moment ten wykorzystali Rosjanie, którzy 8 lutego okrążyli Lipnik z północy i południa (tego dnia ich 271 Dywizja Piechoty opanowała Straconkę i Leszczyne). Wieczorem 8 lutego gwałtownym kontratakiem 121 Dywizja sowiecka przełamała pozycje niemieckie w Lipniku i zajęła niemal całą miejscowość. W dniu 9 lutego została ona całkowicie oczyszczona z wojsk niemieckich, jedynie na Łęgach trwały jeszcze walki do 10 lutego, w wyniku których kilka tamtejszych domów zostało spalonych. Próby kontrataków z Białej w kierunku Lipnika, m.in. z udziałem pododdziałów 78 Dywizji Volksturm zakończyły się niepowodzeniem. 12 lutego wojska sowieckie opanowały także Bielsko. Jego zdobycie wspierała artyleria rosyjska, w tym katiusze, rozmieszczona na wzgórzach lipnickich, ostrzeliwując miasto i rejon Wapienicy.

W toku działań wojennych w Lipniku w lutym 1945 r. obie strony – niemiecka i sowiecka dopuściły się licznych rabunków opuszczonych domów, zwłaszcza niemieckich oraz gwałtów na ludności cywilnej. Lipnik, a właściwie Górna Wieś, był poważnie zniszczony – aż 55 domów zostało całkowicie zburzonych i spalonych, często sterczały po nich tylko kominy. Wiele innych domów zostało uszko-

dzonych (np. leśniczówka w 40%). Pola zryte były granatami, bombami i czołgami, pokryte złomem wojennym a często i minami. Poważnie uszkodzony został kościół katolicki: wieża była rozbita, przebite sklepienie w nawie, wybite okna, uszkodzona plebania. Spalony został klasztor Sióstr de Notre Dame. Wysadzony został most na Nivce w centrum dzielnicy. Ludność Lipnika była zmaltretowana przeszło 2-tygodniowym przebywaniem w piwnicach.

Nieznane są bliżej straty obu stron walczących o Lipnik, zapewne wynosiły one po kilkuset żołnierzy zabitych i rannych ze strony sowieckiej i niemieckiej. Większość poległych pochowano bezpośrednio na polach lipnickich. W walkach zginęło według ksiąg parafialnych 11 lipniczan-katolików: 1 lutego rodzina Waligórow (Maria, Joanna, Helena), oraz Stanisław Kubica (żołnierz austriacki w czasie I wojny św.), 2 lutego Leopold Cichy, Piotr Iskierka i Zbigniew Więcek, 3 lutego Władysława Byrdziak (ewangeliczka), 4 lutego Maria Gašior, 7 lutego Bronisława Włoch, 9 lutego Błazczyńska.

Tak zakończyła się okupacja niemiecka. Przyniosła ona śmierć wielu lipniczanom, trudno nawet określić ich liczbę z braku danych. Według ostrożnych szacunków mogło ich być co najmniej 200, najwięcej poległo ich w wojsku niemieckim oraz wskutek eksterminacyjnej polityki okupanta.

Pod komunistycznymi rządami (1945–1950)

Pierwsze dni i tygodnie po wejściu do Lipnika wojsk sowieckich w lutym 1945 r. należały do najstraszniejszych w dziejach miejscowości. Ludzie nie byli pewni życia i mienia. Obecność oddziałów frontowych, a następnie tyłowych Armii Czerwonej, maruderów oraz funkcjonariuszy NKWD oznaczała pasmo nieustannych gwałtów, rabunków, zwłaszcza zegarków, sprzętów domowych i zwierząt hodowlanych, ogołocenie z resztek żywności, a w konsekwencji głód i różnego rodzaju prześladowania. Co prawda oddziały frontowe dość szybko opuściły teren Lipnika, pozostały tu natomiast do kwietnia 1945 r. pewne formacje artyleryjskie, prowadzące ostrzał linii frontu stojącego w odległości 8–10 km na południe w rejonie Łodygowic. Za to wiele mieszkań w domach oraz obiekty publiczne zajęły oddziały tyłowe Sowie-

*Zabici
lipniczan
w lutym
1945 r.*

*Ekscesy
Armii
Czerwonej*

tów (np. budynki szkolne zostały zamienione na szpitale). Sytuację pogarszał fakt zarządzanej przez nich na początku marca 1945 r. ewakuacji części mieszkańców Wilkowic, Leszczyn i Straconki właśnie na teren Lipnika. W niebywały sposób pogorszyło to warunki mieszkaniowe i aprowizacyjne w tej miejscowości. Ewakuowani powrócili do rodzinnych stron w kwietniu 1945 r.

Podczas pobytu wojsk sowieckich w Lipniku, tylko w okresie marzec-czerwiec 1945 r. w księgach zmarłych parafii lipnickiej, odnotowano 7 ofiar niewypałów i mordów na Polakach z rąk żołnierzy sowieckich na terenie wioski (m.in. zabito Władysława Walusia, Józefa Kosa, Józefa Chrobaka, Franciszka Laskę). Żołnierze sowiecy zabijali lipniczan np. w czasie rabunku bielizny i garderoby w domach. Mordy i nader liczne gwałty na kobietach ze strony Sowietów zostały zupełnie bezkarne. Próba organizacji samoobrony polskiej przeciw gwałtom żołnierskim w postaci tzw. straży gromadzkiej, została z przyczyn politycznych udaremniona przez władze komunistyczne, a działający posterunek Milicji Obywatelskiej był w gruncie rzeczy bezsilny wobec wszechwładnych zwycięzców.

Bezpośredni terror sowiecki trwał do października 1945 r., kiedy wojska sowieckie opuściły teren powiatu bialskiego. Do końca swego pobytu Sowietci wyrządzili wiele szkód w Lipniku, przeważnie bezmyślnych i złośliwych, niszcząc np. sady, wyposażenie szkół czy zabierając niemal cały sprzęt lipnickiej jednostce Ochotniczej Straży Pożarnej (m.in. samochody). Spowodowali też liczne pożary. W marcu 1945 r. przeprowadzili wielką grabież bydła, zabierając przeszło sto krów. Inna sprawa, że byli Polacy rozpijający żołnierzy sowieckich „samogonką”, by kupować od nich za bezcen zrabowane ruchomości (np. zegarki).

Przy tym Sowietci nie bardzo przejmowali się swoimi zabitymi żołnierzami – na lipnickich wzgórzach i polach pełno było w 1945 r. mogił sowieckich i niemieckich żołnierzy. Dopiero na początku 1948 r. przeprowadzono ekshumację żołnierzy sowieckich, a następnie pochowano ich na utworzonym w Białej, cmentarzu wojennym armii sowieckiej. Według urzędowego spisu spoczęło na nim 595 żołnierzy sowieckich poległych w Białej i Lipniku w 1945 r. Liczbę pochowanych w nich żołnierzy niemieckich obliczano na 106; niektóre mogiły żołnierzy niemieckich pozostały przy drogach i polach lipnickich do naszych czasów (!).

Ostatnim głośnym wyczynem żołnierzy sowieckich w Lipniku była ich bijatyka na zabawie w Domu Polskim 20 stycznia 1946 r.

z żołnierzami polskimi, w rezultacie której pijani Sowietci zastrzelili własnego żołnierza.

Równocześnie wojskowe władze sowieckie nie tylko do maja 1945 r. sprawowały rzeczywisty zarząd administracyjny w Lipniku – miejscowość posiadała nawet swojego „wojennego komendanta”, ale także przystąpiły do pierwszego etapu „oczyszczenia” wsi z „elementu germańskiego”. Niemcy lipniccy, którzy zdecydowali się pozostać w Lipniku (a pozostała ich blisko połowa czyli około tysiąca osób), licząc na powojenne ułożenie się sytuacji, szybko przekonali się, że popełnili błąd. Teraz nie byli pewni życia. Z jednej strony zaczęła się w lutym 1945 r. fala najczęściej przypadkowych i skrytobójczych mordów ze strony żołnierzy sowieckich i funkcjonariuszy NKWD na tutejszych Niemcach, z drugiej strony masowe aresztowania organizowane przez NKWD w myśl przygotowanych już uprzednio planów. Aresztowanych Niemców więziono w różnych budynkach publicznych i prywatnych, zamienionych na doraźne więzienia w Białej i w Bielsku, gdzie poddawano ich często okrutnemu maltretowaniu, w stylu stosowanym uprzednio przez gestapo w stosunku do Polaków. Część uwięzionych w ten sposób Niemców lipnickich zginęła w katowniach bielsko-bialskich. Pozostałych, z reguły młodych i zdolnych do pracy, wywożono następnie w głąb Rosji. W ten sposób w okresie luty-maj 1945 r. z terenu Lipnika wywieziono do różnych łagrów sowieckich dziesiątki Niemców, m.in. grupa lipniczan trafiła do obozu NKWD w Bukananie na Uralu. Wielu zmarło w tych łagrach. Niektórzy byli z nich zwalniani już w 1947 r., wówczas np. 10 Niemców powróciło do Lipnika (Olma, Protzner, Then, Brączek, Kossarz). Ci, którzy przeżyli łagry byli wysyłani w latach 1947–1951 do sowieckiej lub brytyjskiej strefy okupacyjnej w Niemczech.

W akcji aresztowania i wywózek Niemców z Lipnika „zasłużyli się”, zwykle przez donosy, różnego rodzaju „aktywiści” nowych porządków, w grę wchodziły również porachunki osobiste i sąsiedzkie. Ze szczególną nienawiścią czynniki miejscowe potraktowały ludność wyznania ewangelickiego, w rezultacie wśród deportowanych do sowieckich łagrów znaleźli się ewidentni Polacy tylko dlatego, że byli ewangelikami z Lipnika. Czasy nietolerancji, które zaczęły się jeszcze przed II wojną światową nadal zbierały swoje obfite żniwo.

Tych Niemców, którzy pozostali w Lipniku w 1945 r. czekał los Polaków w czasie okupacji niemieckiej. Skupiła się na nich cała

nienawiść Polaków za okupację. Już od lutego 1945 r. obowiązywała ich przymusowa praca na rzecz państwa polskiego i władz lokalnych. W tym celu dokonano rejestracji osób narodowości niemieckiej, tj. głównie posiadaczy I i II grupy volkslisty. Osoby te poddano różnym restrykcjom, potrącano im 25% zarobków, obowiązywały ich różne zakazy itd. Restrykcje te zniesiono dopiero w październiku 1946 r. Wielu Niemców próbowało się uchylać od obowiązku pracy (zwłaszcza rolnicy), w związku z czym kwitło donosicielstwo, uprawiane szczególnie przez członków PPR (w której także nie brakowało Niemców o czym dalej). Zakazane zostało publiczne używanie języka niemieckiego, szybko zlikwidowano niemieckie napisy, w 1946 r. zabrano się nawet do zamazywania lub skuwania napisów niemieckich na nagrobkach cmentarnych. Niemcy otrzymali mniejsze przydziały żywności na kartki, formalnie pozbawieni też zostali mienia nieruchomego (domy osób z I i II grupy DVL przechodziły na Skarb Państwa), sklepów i zakładów rzemieślniczych, rekwirowano im żywność, oddając ją gromadzkiej komisji aprowizacyjnej w Lipniku.

Wielu Niemców nie wytrzymało terroru sowieckiego, a potem polskiego, w obawie przed aresztowaniem i wywiezieniem popełniali samobójstwa. W rezultacie powojenna śmiertelność wśród Niemców lipnickich była większa niż u Polaków. W ten sposób zmarł np. w 1945 r. długoletni kurator gminy ewangelickiej w Lipniku Johann Englert. Niemniej niektórzy Niemcy i Polacy-volksdeutsche próbowali aktywnie włączyć się w nową rzeczywistość, wstępowali do Polskiej Partii Robotniczej, podejmowali pracę w urzędach administracyjnych, zapisywali się do gimnazjów polskich w Bielsku i Białej.

Wiosną i latem 1945 r. wielu Niemców trafiło do polskich więzień i obozów pracy prowadzonych przez Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego, m.in. do obozu w Mikuszowicach Krakowskich (1945-46), Mysłowicach, Oświęcimiu, Wadowicach, Jaworznie (tu np. zmarł we wrześniu 1945 r. rolnik Jakub Urbanke, a w sierpniu 1945 r. 10 lipniczan z III grupą DVL złożyło tu oświadczenia rehabilitacyjne i przysięgę na wierność państwu polskiemu) i Świętochłowicach (tu np. w lipcu 1945 r. zmarł Rudolf Urbanke). Ci co przeżyli te okrutne obozy dzieleni byli na dwie grupy – większość deportowano już jesienią 1945 r. do Niemiec, a tylko mniejszość, która opowiedziała się za narodowością polską mogła powrócić do Lipnika. Z braku danych źródłowych nie można jednak określić wielkości tych grup. Niektórzy Niemcy byli

sądzeni, np. rolnik Jan Linnert został skazany w lutym 1947 r. przez Sąd Specjalny w Bielsku na rok więzienia i konfiskatę mieszkania za przynależność do SA w czasie okupacji niemieckiej.

Omawiając los lipnickich Niemców nie należy zapomnieć, że większość z nich zdradziła państwo polskie w 1939 r., a następnie w taki czy inny sposób współuczestniczyła w niejednej zbrodni oraz prześladowaniach Polaków i Żydów w czasie okupacji niemieckiej czy choćby wyrażała jednoznacznie wrogi stosunek do polskich współmieszkańców. Takie potraktowanie Niemców wynikało także z oficjalnego stanowiska Aliantów i ich sądów, obarczających cały naród niemiecki winą za wywołanie II wojny światowej. Sprawiedliwa kara spotkała więc niejednego hitlerowca lipnickiego, jak np. restauratora Rudolfa Klimczaka, który zginął w jednym z łagrów sowieckich.

Przy takim potraktowaniu ogółu Niemców zginęło także wielu niewinnych i porządnych Niemców, nie mających nic wspólnego z hitleryzmem. Tylko niektórych z nich potrafili wybronić przed UBP czy zesłaniem do obozów polscy sąsiedzi.

W Lipniku nie odnotowano przypadku czynnego oporu ze strony mniejszości niemieckiej, jednak znaczna jej część była ze zrozumiałych względów nastawiona wrogo do władz polskich i Polaków.

W lutym 1945 r. wraz z czołgami sowieckimi zawitała również do Lipnika nowa władza cywilna, ustanawiana przez tzw. Rząd Tymczasowy Rzeczypospolitej Polskiej czyli marionetkowy, komunistyczny rząd „Polski Ludowej” pod kuratelą ZSRR. Bezpośrednim organizatorem władz lokalnych było starostwo powiatowe w Białej. Niejako zachowując okupacyjny układ administracyjny, starostwo powołało w lutym 1945 r. Komitet Obywatelski Gromady Lipnik na czele z sołtysem Antonim Pawlikiem (kolejarzem), a następnie Tymczasową Gromadę Lipnik, która funkcjonowała do czerwca 1945 r. Owa Tymczasowa Gromada była organem Zarządu Miejskiego w Białej o ograniczonych uprawnieniach (kwestię tę wyjaśniał starosta B. Hojnacki na pierwszym posiedzeniu Miejskiej Rady Narodowej w Białej 21.IV 1945 r.). 2.IV 1945 r. zorganizowała ona wiec mieszkańców w Domu Polskim w sprawie przyłączenia Lipnika do Białej.

W czerwcu 1945 r., w ramach porządkowania i reorganizacji administracji cywilnej, zlikwidowano Tymczasową Gromadę Lipnik, przywracając przedwojenny stan stosunków, tzn. Lipnik na powrót stał się integralną częścią miasta Białej Krakowskiej. Tak

*Tworzenie
władzy
komunistycznej*

więc żywot samodzielnej „gromady Lipnik” w 1945 r. był nader krótki i był to właściwie ostatni moment w dotychczasowych dziejach miejscowości jej samodzielnego bytu administracyjnego. Do końca omawianego okresu, tj. do 1950 roku Lipnik wchodził w skład Białej Krakowskiej.

W Miejskiej Radzie Narodowej w Białej – organie komunistycznego „ludowładztwa” powołanym do życia w kwietniu 1945 r., zasiadało z nominacji z terenu Lipnika i to wyłącznie z Polskiej Partii Robotniczej początkowo 2 „radnych”: tkacz Andrzej Szubert (przedwojenny działacz PPS) i stolarz Franciszek Marek (także z PPS). „Radni” ci jednak niewiele uczynili dla swej miejscowości, MRN zresztą nie była samorządem a raczej dekoracyjnym organem administracji lokalnej. Wskutek nieustannych reorganizacji MRN znaleźli się w niej po 1946 r. jeszcze inni przedstawiciele Lipnika: prócz A. Szuberta, Feliks Pysz, Ludwik Szafranski i Tomasz Zawada, natomiast F. Marek został wycofany w 1948 r.

PPR w Lipniku

Władzę w Lipniku objęli głównie biedni robotnicy i różne szumowiny społeczne, przeważnie przy tym ludzie prymitywni, którzy czując okazję do uchwycenia władzy lokalnej, ujawnili się w lutym 1945 r. jako członkowie głównej partii politycznej tworzącej nowy reżim rządowy w Polsce – komunistycznej PPR. W Lipniku powstała komórka tej partii na czele z sekretarzem Franciszkiem Dudziakiem i tow. Ludwikiem Szafranskim. W kwietniu 1945 r. zarząd komórki PPR tworzyli natomiast: Feliks Pysz, Władysław Dudziak, Władysław Gębala i Jan Klimczak.

Milicja

Obywatelska

Władze powiatowe postarały się także o szybkie utworzenie, już w lutym 1945 r. posterunku tzw. Milicji Obywatelskiej w Lipniku pod komendą Szymona Jelenia (PPR), pochodzącego z dzielnicy, a potem pod komendą Józefa Polaka. Posterunek ten początkowo mieścił się w Domu Polskim, potem przeszedł do budynku przy ul. Lipnickiej. Liczył zwykle 6–7 milicjantów, w tym 2 było funkcjonariuszami Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Białej. W szeregach milicji i UBP służyli często analfabeci, ambitni karierowicze i różne zdemoralizowane indywidua. Ich głównym zadaniem było ugruntowanie władzy komunistów, polityczne zastraszenie ludności, a często również zwykły jej rabunek.

Urabianie

społeczeństwa

Od początku ustanowienia owej „ludowej” władzy w Lipniku, podobnie jak w całej Polsce, zaczęła się praca polityczna nad urabianiem społeczeństwa polskiego w kierunku akceptacji nowego reżimu komunistycznego. Jakby było mało terroru sowiec-

kiego, a wkrótce również aparatu Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego, poddano lipniczan nachalnej propagandzie, organizując m.in. na sposób sowiecki tzw. zgromadzenia ludowe mieszkańców. Na jednym z takich wieców, który odbył się 10 marca 1945 r. przy Domu Polskim z udziałem około tysiąca lipniczan, a któremu przewodził sekretarz PPR Feliks Pysz, przedstawiciel starostwa w Białej, tow. Kopiec, wspominając okres okupacji niemieckiej, wręcz zachęcał do mordowania Niemców-cywilów. Krzycząc, iż nie ma dla nich litości, wmawiał lipniczanom, iż „Nie może więcej mieć miejsce to co **niestety** zaistniało na terenie naszego powiatu, że Polacy stawali w obronie Niemców”. Odnosiło się to zwłaszcza do sytuacji w Lipniku, gdzie z uwagi na wielowiekową koegzystencję Polaków i Niemców, więzi sąsiedzkie i względnie dobre zachowanie się części Niemców w czasie okupacji wobec Polaków, dochodziło do licznych prób obrony niemieckich sąsiadów przed NKWD i UB ze strony polskich współmieszkańców. Tow. Kopiec zapewniał także, jak na ironię, mieszkańców o ich bezpieczeństwie nad którym miał czuwać sowiecki komendant wojenny oraz posterunek Milicji Obywatelskiej, wzywając do ujawnienia zapasów żywności dla polepszenia katastrofalnej sytuacji aprowizacyjnej oraz przyjęcia ewakuowanych mieszkańców Straconki i Leszczyn. Ze specjalnym apelem zwrócił się do młodzieży lipnickiej, nawołując do „kształcenia się” oraz zapisywania się do harcerstwa i komunistycznego Związku Walki Młodych. Swe przemówienie zakończył patriotycznym sztafżem – odśpiewaniem hymnu polskiego i „Roty”. Na zgromadzeniu tym ogłoszono również nowy skład zarządu gromady Lipnik z sołtysem Pawlikiem na czele, który również agitował za zapisywaniem się młodzieży do ZWM, a na koniec zaintonował „Międzynarodówkę”.

Już wkrótce, 16 marca zwołano kolejny wiec, na którym zaczęto rejestrować chętnych do ZWM. Wówczas, jak wspomina o tym sprawozdanie do starostwa, „nadszedł komendant MO (Szymon) Jeleń i zażądał wydania listy wszystkich członków, którzy dotychczas zapisali się i którzy chcieliby się zapisać. Kiedy dowiedzieli się o tym ochotnicy do ZWM zrezygnowali z tego i uciekli do domu”. Mimo tego incydentu wkrótce powstała w Lipniku komórka ZWM, której patronowała tutejsza komórka PPR pod przewodnictwem Stefana Bąka. Chętnych nie brakowało. Siedzibą związku stała się dawna restauracja Englerta, przemianowana na „Dom Robotniczy” i świetlicę związkową. Koło ZWM w Lipniku orga-

ZWM

nizowało przedstawienia amatorskie, m.in. w listopadzie 1945 r. wystawiło wodewil „Królowa przedmieścia”.

Równocześnie w marcu-kwietniu 1945 r. teren Lipnika penetrowany był przez specjalne aprowizacyjne grupy robotników, organizowane przez PPR w Białej celem znalezienia żywności.

Harcerstwo

Wiosną 1945 r. powstała w Lipniku pierwsza drużyna harcerska, założona przez Bolesława Ficka, która przybrała potem za patrona Kazimierza Pułaskiego. Posiadała sekcję marynarską i lotniczą. Latem 1945 r. zorganizowano Koło Przyjaciół Harcerzy, którego prezesem był mjr Barg. Koło organizowało środki finansowe dla drużyny harcerskiej. Jesienią 1945 r. powstała natomiast Żeńska Drużyna Harcerska z drużynową Teresą Stanlik oraz 2 gromady zuchów. Przy drużynach powstał Harcerski Zespół Teatralny pod kierownictwem Mieczysława Bąka, który do 1949 r. wystawił 20 sztuk.

*Terror
policyjny*

Równocześnie rozszerzał się terror policyjny NKWD i UBP wobec ludności polskiej. Na wiosnę 1945 r. rozpoczęły się aresztowania lipniczan – członków Armii Krajowej lub tylko podejrzanych o działalność konspiracyjną i patriotyczną, w tym członków konspiracyjnej PPS-WRN. Skutecznie zastraszone wielu przedwojennych działaczy społeczno-politycznych, zwłaszcza socjalistów, którzy nie przeszli do prosowieckiej PPR. Kilku działaczom (np. Ludwikowi Zarzeckiemu) zarzucono niesłusznie przyjęcie volkslisty i zdradę narodu polskiego. Tłumiono wszelkie inicjatywy odnośnie powstania autentycznie polskich organizacji, np. nie dopuszczono do reaktywowania miejscowego gniazda „Sokoła”. Skasowane zostały dotychczasowe święta państwowe i narodowe, jak 11 Listopada (potem również 3 Maja). Na pierwszy plan wysunęło się natomiast „robotnicze święto” 1 Maja (nota bene hucznie obchodzone również w latach 1940–1944 przez nazistów). Z tej okazji już 22.IV 1945 r. w Domu Polskim PPR i ZWM zorganizowały akademię z udziałem ok. 300 osób, na której sekretarz PPR F. Pysz agitował za wstępowaniem w szeregi tej partii. Odśpiewano „Rotę” i „Czerwony sztandar”.

*Powojenna
anarchia*

Poza „urabianiem” społeczeństwa polskiego, nowa władza komunistyczna wprowadziła wiele bałaganu i anarchii, była zdemoralizowana i często nastawiona na osiągnięcie przez jej funkcjonariuszy wyłącznie korzyści osobistych. Objawiło się to już na wiosnę 1945 r. rozplenieniem się na wielką skalę złodziejstwa i pospolitego bandytyzmu. W Lipniku obrabowywano domy Niemców i Polaków, domy opuszczone i zniszczone w czasie działań wojennych, trze-

biono Las Miejski. Duże straty rolnikom lipnickim wyrządził olbrzymi przegon zdobycznego bydła przez Armię Czerwoną w czerwcu 1945 r., kiedy to tysiące zwierząt stratowało pola i łąki wzdłuż szosy na Kraków (przegon ten trwał właściwie do października). Ludność głodowała, brak było pracy (przemysł bielsko-bialski był dopiero stopniowo uruchamiany), szalała powojenna inflacja, a w dodatku państwo komunistyczne obrabowało ludność z oszczędności niekorzystną wymianą marek na złote. Pojawił się „czarny rynek”, spekulacje, kwitło donosicielstwo.

Powojenna odbudowa Lipnika ruszała powoli. Na wiosnę 1945 r. uruchomiono tu urząd pocztowy i naprawiono linię kolejową z Bielska do Kęt, prowizorycznie naprawiono główne drogi oraz kościół parafialny (wieżę i dach). Jesienią 1945 r. zabrano się za budowę nowych domów, przy czym wobec powszechnego braku materiałów budowlanych, wydawano zezwolenia na budowę domów drewnianych (byleby nie stały przy ul. Lipnickiej). Szeregu zniszczonych budynków jednak nie odbudowano, jak to np. stało się z remizą strażacką na Kopcu, którą w końcu rozebrano.

Trudna sytuacja przedstawiała się na polu szkolnictwa. Dopiero 2 maja ruszyła pierwsza szkoła powszechna, którą ulokowano tymczasowo w jako tako odremontowanym budynku dawnej szkoły ewangelickiej przy ul. 11 Listopada, formalnie wydzierżawionym przez Zarząd Miejski od Prezbiterium Ewangelickiej Gminy Parafialnej w Białej. W tym ciasnym budynku uczyło się przeszło 400 lipnickich dzieci, z których wiele nie umiało w ogóle czytać i pisać. Brak było podręczników, zeszytów, warunki nauki były bardzo ciężkie. Szkołę tę poprowadził (i zorganizował) przedwojenny kierownik Leon Jelonek, który dysponował jeszcze 2 nauczycielami. W tym czasie oba budynki szkolne w Lipniku zajęte były jeszcze przez szpitale sowieckie, a po ich opuszczeniu powróciły w ręce władz szkolnych całkowicie wewnątrz zniszczone.

Dopiero jesienią 1945 r. uruchomiono we własnym budynku Szkołę Powszechną nr 5 w Białej im. Władysława Jagiełły, przy której powstała także ochronka (przedszkole). Szkoła ta przejęła także budynek byłej szkoły niemieckiej przy ul. Polnej. O szkolnictwie niemieckim w Lipniku nie było już mowy, władze powiatowe wykluczyły możliwość jego istnienia, chociaż jesienią 1945 r. Niemcy stanowili wciąż ok. 15% ludności miejscowości.

Znacznie trudniej odbudowywała się w Lipniku gospodarka rolna. Po sowieckich rabunkach powszechnie brakowało tu koni,

*Odbudowa
Lipnika*

Szkolnictwo

krów i innych zwierząt hodowlanych. Część pól była zaminowana. Grunty i zabudowania gospodarcze były częściowo zdewastowane. W dodatku utrzymane zostały państwowe kontyngenty rolne (zniesione w czerwcu 1946 r.), w wielu wypadkach niemożliwe do zrealizowania przez ubogich chłopów i chłoporobotników lipnickich (część pól stała ugorem). Pod tym względem sytuacja uległa polepszeniu od początku 1946 r. wraz z dostawami zwierząt hodowlanych i ziarna siewnego zrealizowanych poprzez UNRRA. Np. w październiku 1946 r. 20 gospodarzy lipnickich otrzymało konie. W całej Białej było wówczas zaledwie 197 koni pociągowych. Dary z UNRRA w postaci ubrań, butów, zwłaszcza dla dzieci oraz paczek żywnościowych, otrzymała część najbiedniejszej ludności.

W sierpniu 1945 r. przystąpiono do realizacji reformy rolnej w Lipniku, w myśl ogłoszonego jeszcze w 1944 r. przez reżim komunistyczny (tzw. PKWN) dekretu. Ponieważ na terenie miejscowości nie było żadnej wielkiej własności rolnej podlegającej reformie, realizowano ją w stosunku do opuszczonych i skonfiskowanych gospodarstw niemieckich i ponemieckich. Do połowy listopada 1945 r. Powiatowy Urząd Ziemiański rozparcelował w ten sposób 279 gospodarstw o łącznej powierzchni około 950 ha. Nie znamy dokładnej liczby Polaków, którzy otrzymali ziemię z reformy rolnej, wiadomo natomiast, iż średnie przydziały ziemi wyniosły od 5 do 8 ha, chociaż zdarzały się nadziały po 1 ha i 3 nadziały powyżej 10 ha (12,5 ha i dwa po 13 ha). Część nadziałów przypadła bezrolnym z Lipnika (jak np. Antoniemu Szucie, który otrzymał 7 ha), część repatriantom z kresów wschodnich Polski zaanektowanych przez ZSRR (głównie spod Lwowa). Wśród tych ostatnich znalazła się grupa Ukraińców. Dodać należy, że repatriantom często nadawano zniszczone gospodarstwa. Zdarzały się nadziały ziemi osobom nieuprawnionym, m.in. urzędnikom PUZ czy różnym spekulantom. 2,5 ha ziemi z niemieckich gospodarstw Chrobaka i Tobiasza wraz z willą po Niemcu Kwiecińskim, Powiatowy Urząd Ziemiański przyznał w maju 1946 r. na własność Zarządowi Miejskiemu w Białej. Dobrami tymi zarządzali leśnicy miejscy. Jeden z nich, Józef Kołpowski, jesienią 1945 r. remontował mocno zniszczoną leśniczówkę miejską. Jedno z gospodarstw ponemieckich na Kopcu Lipnickim zostało oddane do wykorzystania przez Wojsko Polskie.

W lutym 1946 r. zrealizowano w Lipniku dodatkowe nadziały ziemi, rozparcelowując jeszcze kilka gospodarstw ponemieckich.

Grunty po rodzinach Nahowskich i Urbanke (ok. 7 ha) położone na Żłotyach Łanach zarezerwowano pod przyszły Park Miejski.

Tak zrealizowana reforma rolna nie rozwiązała istniejącego głodu ziemi w Lipniku, gdzie nadal przeważały gospodarstwa małe i karłowate. Przez rozparcelowanie gospodarstw poniemieckich zniknęła praktycznie średnia własność rolna, tj. gospodarstwa rolne liczące więcej niż 15 ha ziemi. Ziemię poniemiecką oddawano rolnikom lipnickim głównie w dzierżawę, ponadto jej część, władze miejskie pod wpływem aktywistów z PPR i PPS przeznaczyły na przyszłe ogródki działkowe dla robotników przemysłowych z Białej. Miały one powstać głównie na Żłotyach Łanach w ramach Towarzystwa Ogródków Działkowych.

W sierpniu 1945 r. uruchomiono pierwszą po wojnie, dopuszczoną do życia przez komunistów placówkę kulturalną w Lipniku, a mianowicie bibliotekę ludową, która funkcjonowała w Domu Polskim. Biblioteka ta jednak funkcjonowała niedługo. Następną otwarto dopiero 16.I 1949 r. jako punkt biblioteczny Biblioteki Miejskiej w Białej Krakowskiej.

Działalność wznowiła również Ochotnicza Straż Pożarna w Lipniku. Jej pierwszym powojennym naczelnikiem został Jan Kanik a jego zastępcą Karol Baganc. Straż stanęła przed trudnym zadaniem odbudowy od podstaw całego wyposażenia. W 1945 r. wyremontowano remizę; w tym roku jednostka liczyła 2 sekcje i 34 członków. Odrodzeniu się straży i jej działalności towarzyszył powrót do działalności społeczno-kulturalnej, urządzania zabaw, obchodów „Tygodnia Strażackiego” itp.

W warunkach działającego już reżimu komunistycznego trudno jednak mówić o powstaniu autentycznego życia społeczno-kulturalnego w Lipniku. Bowiem o wydarzeniach, imprezach i działaniu organizacji decydował już wszechwładny aparat bezpieczeństwa – Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Białej.

Na wiosnę 1945 r. władze komunistyczne zorganizowały w Lipniku oddział masowej organizacji drobnych rolników w Polsce – Związek Samopomocy Chłopskiej z siedzibą w Domu Polskim, która to organizacja miała oprócz propagowania rozwoju działalności gospodarczej realizować cele polityczne – budować bezpartyjne poparcie dla reżimu. Oddział ZSCh w Lipniku założył Gminną Spółdzielnię „Samopomoc Chłopską”, ale do 1948 r. przejawiała ona nikłą działalność (prezesem jej zarządu był Tomasz Zawada). Oddział ZSCh urządził w Lipniku pierwsze powojenne dożynki w dniu 26.VIII 1945 r. (jego prezesem był wówczas Żak).

*Institucje
kultury
i towarzystwa*

*Związek
Samopomocy
Chłopskiej*

Organizacja, grupująca głównie katolików, zasłynęła z afrontu pod adresem proboszcza lipnickiego ks. Szczepana Murasa, który został w czerwcu 1945 r. wyproszony z jej zebrania. Ten zasłużony dla parafii kapłan został oczerniony przez tutejszych komunistów i podłych ludzi o kolaborację z Niemcami i chętnie przyjęcie volkslisty. Zniechęcony i rozżalony nieprawdziwymi zarzutami, ks. Muras w końcu czerwca 1945 r. opuścił parafię lipnicką. Ciekawe, że w sierpniu 1947 r. MRN w Białej wydała o tym kapłanie pozytywną opinię, w której czytamy m.in., iż ksiądz Muras „cieszył się dobrą opinią, Polacy dobrze się o nim wyrażają, był dla nich zawsze przychylny, mimo, że partia (NSDAP – przyp. J.P.) i gestapo ciągle go atakowało z powodu polskich nabożeństw, potrafił jednak je utrzymać aż do nadejścia Armii Czerwonej”.

Sprawa ks. Murasa była tylko jednym z przykładów trwającej na wiosnę 1945 r., prawdziwej eksplozji nienawiści kierowanej pod adresem Niemców i części Polaków, którzy przyjęli volkslistę (z różnych przecież powodów, często pozanarodowościowych), rozwijanej przez reżim komunistyczny. Główną sprężyną tej akcji był Polska Partia Robotnicza i jej zwolennicy, wśród których nie brakowało ludzi prymitywnych, szumowin społecznych, a nawet dawnych członków SA i NSDAP, pragnących odwrócić od siebie uwagę. W rezultacie akcji, wielu zwykłym ludziom w Lipniku wyrządzono niezасłużone szkody moralne.

Według pierwszych danych powojennych – z meldunku do starostwa powiatowego z 24.V 1945 r. wynikało, że ludność gromady Lipnik liczyła 3.418 osób. W stosunku do danych z października 1943 r. oznaczało to ubytek z miejscowości aż 1.339 osób (czyli 28%). W ubytku tym mieszczą się zarówno straty wojenne ludności niemieckiej (pobór do Wehrmachtu) i polskiej, wywozy Polaków na roboty do Niemiec, a także konsekwencje wydarzeń 1945 r. – ucieczki części Niemców oraz aresztowania i wywózki do Rosji innej ich części.

Na ludność zastaną w Lipniku składało się według wspomnianego źródła 2.262 Polaków (w 1943 r. – 2.629 osób) czyli 66,2% ogółu mieszkańców, 560 Niemców a ściślej osób z I i II grupą volkslisty czyli 16,4% ludności Lipnika oraz spora grupa 596 osób z III i IV grupą volkslisty czyli 17,4% mieszkańców, z których część z pewnością była Polakami. Dane te świadczą, iż problem niemiecki i zniemczonych Polaków był w Lipniku po wojnie wcale niebłahy. W sumie kwestia ta dotyczyła 1/3 mieszkańców miejscowości.

Co do Niemców, ich los wydawał się przesądzony decyzjami Aliantów – czekało ich wysiedlenie z Polski, a koncepcję tą ostatecznie przypieczętowały decyzje konferencji Wielkiej Trójki w Poczdamie (lipiec-sierpień 1945 r.). Trudniejszą kwestią była sprawa ludzi z III i IV grupą DVL. Władze komunistyczne forsowały początkowo zdecydowanie negatywny stosunek do tych ludzi, byli oni prześladowani przez Urząd Bezpieczeństwa Publicznego i poddani różnym szykanom (niższe przydziały kartkowe), łącznie z próbami konfiskaty ziemi i mienia. Otwarcie sugerowano konieczność ich usunięcia z terenu miejscowości, takie było zwłaszcza nastawienie działaczy PPR i Polskiego Związku Zachodniego. Dopiero w wyniku wydania przez tzw. Krajową Radę Narodową ustawy z 6.V 1945 r. i jej nowelizacji z 24.VIII 1945 r. w kwestiach stosunku państwa do niemieckiej listy narodowościowej, przyjęto procedurę składania przez ludzi z III i IV grupą DVL tzw. „Deklaracji wierności Narodowi i Demokratycznemu Państwu Polskiemu” w ramach postępowań rehabilitacyjnych. Początkowo były one realizowane na drodze sądowej, później przez Miejską Radę Narodową. W rezultacie przeprowadzenia takich postępowań odnośnie mieszkańców Lipnika w lipcu-sierpniu 1945 r., większość Polaków z III i IV grupą volkslisty otrzymała pełne prawa obywatelskie, odzyskując także majątek nieruchomy. Prawa te otrzymała także pewna grupa Niemców lipnickich, która w trakcie akcji rehabilitacyjnej, trwającej do kwietnia 1946 r. wolała przyjąć narodowość polską dla uchronienia się przed wysiedleniem. Niezrehabilitowani, niemal sami Niemcy, zostali przeznaczeni do wysiedlenia z Lipnika.

W trudnej sytuacji znaleźli się również ewangelicy lipnicy. Byli oni bowiem traktowani przez władze komunistyczne jako Niemcy, chociaż część z nich zachowała polską narodowość. W 1946 r. wraz z wysiedleniem z miejscowości Niemców, ta grupa wyznaniowa zdecydowanie zmalała, do kilkudziesięciu zaledwie ludzi.

Przeprowadzony pierwszy powojenny spis ludności Polski (w lutym 1946 r.) wykazał, iż w dzielnicy Lipnik mieszkało około 4.050 ludzi, w tym Polaków i zrehabilitowanych volksdeutscheów około 3.200. Blisko 550 osób znajdowało się w trakcie rehabilitacji narodowościowej, natomiast Niemców było 310 a 4 osoby były innego pochodzenia. Ze statystyki tej wynika, że część lipnickich Niemców intensywnie starała się o przyznanie narodowości polskiej.

Ewangelicy

*Spis ludności
z 1946 r.*

W latach 1945-1946 trwały indywidualne wyjazdy Niemców z Lipnika, w większości potajemne, związane m.in. z nielegalnym przekroczeniem granicy polsko-czechosłowackiej. Zorganizowane wysiedlanie Niemców lipnickich przez władze polskie rozpoczęło się na jesieni 1945 r. Rozwijało się jednak powoli, skoro jeszcze w sierpniu 1946 r. funkcjonariusze PUBP skarżyli się, że w przeciwieństwie do powiatu bielskiego Niemców niemal nie wysiedla się z Białej i Lipnika, a nawet, że chronią się tu przed wywózką Niemcy z Bielska. W rezultacie Miejska Rada Narodowa w Białej Krakowskiej podjęła 5.VIII 1946 r. uchwałę o „przyśpieszeniu akcji wysiedlania Niemców”. Uchwała ta w typowej nowomowie sowieckiej głosiła, że celem wysiedlenia jest „oczyszczenie terenu z elementu wrogiego i niepewnego”, a poza tym „pozwoli ona rozwiązać głód mieszkaniowy”. W innych dokumentach miejskich podkreślano fanatyzm hitlerowski wielu Niemców lipnickich, podając różne przykłady (jedna z Niemek miała jeszcze w 1947 r. w mieszkaniu zawieszony portret Hitlera, który czciła, grożąc polskim sąsiadom powrotem „dobrych czasów”).

Główna fala wysiedleń z Lipnika nastąpiła jesienią 1946 r., kiedy to całymi rodzinami wywieziono z miejscowości około 200 Niemców. Trafili oni głównie do amerykańskiej strefy okupacyjnej w Niemczech, osiedlając się w Hesji, w powiecie Gross Gerau i Allmerdfeld w rejonie Frankfurtu nad Menem. Ich domy i ogrody zostały formalnie wydzierżawione Polakom, w większości pochodzącym spoza Lipnika: repatriantom z kresów wschodnich, mieszkańcom Żywiecczyny zatrudnionym w przemyśle bielskobialskim, mieszkańcom Międzybrodzia, Porąbki czy Czańca. Jak odnotowano w kronice parafialnej nowi mieszkańcy Lipnika, osiedleni tu w latach 1945-1947 pochodzili z przeszło 60 miejscowości Polski. Stosunki ludności autochtonicznej z przybyszami różnie się ułożyły, nie brak było konfliktów, tym bardziej, że wielu przybyszy aktywnie działało w PPR. Szczególnie jednak złe stosunki ułożyły się z repatriantami z kresów wschodnich.

Wysiedlenia Niemców z Lipnika zakończyły się w 1947 r., objęły one wówczas nawet tych Niemców, którzy zdołali powrócić w rodzinne strony z łagrów sowieckich czy z tułaczki po Austrii i Czechosłowacji. Do tych ostatnich należała np. rodzina znanego rolnika i przedsiębiorcy Waltera Zagórskiego. Dodać należy, że dopiero po wysiedleniu Sąd Okręgowy w Bielsku wyrokami z lat 1948-1949 pozbawił obywatelstwa polskiego kilkudziesięciu Niemców z Lipnika, którzy „zachowaniem swym wykazali nie-

miecką odrębność narodową”. Na liście tej znajdujemy liczne nazwiska z rodzin Czaudernów, Dyczków, Englertów, Geyerów, Hoffmanów, Homów, Jenknerów, Linnertów, Szubertów, Willmanów, w większości zresztą kobiet. Równocześnie MRN analizowała w latach 1947–48 wnioski Niemców o wyrażenie opinii politycznej, wydając w przypadku większości podań (było ich ok. 100) opinię negatywną. Jako powody takiego potraktowania podawano fakty: przynależności do NSDAP i innych hitlerowskich organizacji oraz brutalnego i wrogiego stosunku do Polaków. W maju 1949 r. specjalna komisja MRN sporządziła spis nieruchomości poniemieckich na terenie Lipnika (wraz z Łęgami), oceniając ich ilość na blisko 300, w tym 200 z budynkami, a ok. 100 bez budynków. Była to 1/5 wszystkich budynków w Lipniku w owym czasie. Mienie to zostało wywłaszczone na podstawie dekretów z 3.I i 8.III 1946 r. o przejęciu mienia poniemieckiego.

Latem i jesienią 1945 r. powróciło do Lipnika kilkuset Polaków wywiezionych przez okupanta niemieckiego w głąb Rzeszy na roboty przymusowe, powracali także więźniowie niemieckich obozów, a nieco później garstka żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych, którzy zdecydowali się powrócić do kraju opanowanego przez sowieckich namiestników. Analizując powojenne ruchy ludności lipnickiej należy jeszcze zauważyć proces migracji pewnej ich grupy do Bielska i Białej, w szczególności robotników przemysłowych oraz grupy funkcjonariuszy reżimowych wywodzących się z Lipnika, którzy przejmowali mieszkania poniemieckie.

Nie dysponując szczegółowymi danymi można tylko szacować liczbę ludności Lipnika w 1947 r., a więc po zakończeniu wysiedlenia Niemców, na około 3.800 mieszkańców. Oznaczało to w praktyce, przy ówczesnym stanie zabudowy, ciągle jeszcze noszącej ślady zniszczeń wojennych, że ta dzielnica Białej była dosyć przeludniona, a warunki mieszkaniowe należały do ciężkich. Część mieszkańców wolała w tej sytuacji przeprowadzić się do dwumiasta.

Wypędzenie Niemców z Lipnika przeprowadzone w latach 1945–1947 stanowiło znaczący moment w dziejach miejscowości. W praktyce została ostatecznie zlikwidowana wielowiekowa lokalna obecność dwóch narodów w jednej wiosce, a wraz z nią lokalny koloryt kulturowy, polsko-niemiecka gwara a w konsekwencji miejscowa tradycja. W to miejsce nie zdołała się jednak rozwinąć polska kultura narodowa – jej miejsce zajęła sowiecka wersja kultury masowej.

*Migracje
ludności*

*Koniec
problemu
niemieckiego*

Lipnik uzyskał w 1947 r. sztafaż miejscowości jednolitej pod względem narodowościowym, tj. miejscowości polskiej, jednak nie oznaczało to bynajmniej całkowitego zniknięcia mniejszości niemieckiej. Pozostała bowiem zakamufLOWANA z powodów politycznych grupa Niemców, oficjalnie przyznających się do narodowości polskiej, o często spolszczonych nazwiskach (akcją taką wszczęto w Polsce latem 1947 r.), którą można szacować nawet na 8-10% ówczesnej ludności dzielnicy. Oficjalnie do niemieckości przyznawała się grupa starszych osób, które przeważnie wymarły w latach 50.

O istnieniu problemu niemieckiego w Lipniku po 1947 r. świadczyły m.in. ataki partyjnych aktywistów z PPR, np. I. Długosiewicza, który w połowie 1949 r. żądał na forum MRN w Białej usunięcia Niemców z gruntów rolnych w Lipniku. W 1950 r. obozy i więzienia Polski komunistycznej opuścili na mocy decyzji rządowej Niemcy i volksdeutsche. Kilku z nich powróciło wówczas do Lipnika. Jednocześnie trwały indywidualne wysiedlenia, np. w 1950 r. wypędzono z Lipnika rodzinę Dudek. Mniejszość niemiecka jednak malała w następnym okresie na skutek wyjazdu jej przedstawicieli w latach 50. i 70. do Republiki Federalnej Niemiec (m.in. rodziny żołnierzy Wehrmachtu, którzy prosto z Rosji jechali do RFN). Niektórzy Niemcy spolonizowali się, m.in. różni aktywiści komunistyczni z PPR i PZPR.

PPR

Jesienią 1945 r. rozwinęło się nieco życie społeczno-polityczne w Lipniku. Główną siłą polityczną pozostawała nadal Polska Partia Robotnicza, która od początku 1946 r. zaczęła uprawiać szeroką i chwytliwą propagandę o odbudowie kraju i budowie „Polski Ludowej” jako kraju „demokracji i sprawiedliwości społecznej”. Nasiliła się ona zwłaszcza w przeddzień osławionego „referendum ludowego” z 30.VI 1946 r. Hasła i tym podobne slogany, wykorzystujące zresztą autentyczny zapał znacznej części społeczności lokalnej do odbudowy kraju i „stworzenia demokracji”, znalazły posłuch części mieszkańców Lipnika, zwłaszcza w kręgach niewykwalifikowanych chłoporobotników a także młodzieży wiejskiej, ulegającej łatwo socjalistycznej demagogii. Ówczesna opozycja mówiła wręcz o „ogłupieniu społeczeństwa” przez PPR.

Działania tej partii wspierał Powiatowy Oddział Urzędu Informacji i Propagandy z Białej. Współpracę z PPR zadeklarowali również niektórzy lokalni przedwojenni zwolennicy sanacji, np. inż. S. Szumiec. Komórka PPR w Lipniku urządzała liczne zabawy, z których dochody szły na cele partyjne, m.in. zabawę sylwe-

strową 1945/1946 w „Domu Ludowym”. Komórcę tej przewodził w owym czasie Andrzej Szubert. Ciekawostką, oddającą koloryt tych czasów, było to, że niemal wszyscy lipniccy członkowie PPR (jak i PPS) uczęszczali do miejscowego kościoła parafialnego, a niektórzy wręcz odznaczali się gorliwością religijną (?!). Sytuacja ta zmieniła się dopiero po powstaniu PZPR.

Jesienią 1945 r. do aktywnej działalności w Lipniku przeszła tzw. koncesjonowana Polska Partia Socjalistyczna, która rozluźniła onnipotencję PPR. Do PPS wstąpiło wówczas wielu przedwojennych towarzyszy. W listopadzie 1945 r. partia ta uruchomiła w centrum miejscowości, w budynku byłej ochronki (nr 166) własny lokal partyjny. Można dodać, że w lutym 1946 r. w lokalu tym złożono zwłoki 17-letniego chłopaka zastrzelonego podczas zabawy weselnej przez żołnierza Wojska Polskiego.

W PPS także nie brakło różnego rodzaju karierowiczów, naiwnych aktywistów czy wręcz ludzi prymitywnych, marzących o rządzeniu i „urządzeniu się”, podobnie jak w PPR. Partia prowadziła szeroką działalność propagandową i oświatową wśród robotników przemysłowych. W PPS przeważali działacze nastawieni na bliską współpracę z komunistami. Obie partie utworzyły tzw. Komitet Porozumiewawczy PPR i PPS w Lipniku, organizując spotkania międzypartyjne i akademie, zamierzając utrzymać lokalny monopol na władzę.

Brak jest potwierdzenia źródłowego, istnienia w Lipniku zorganizowanej grupy Polskiego Stronnictwa Ludowego – głównej legalnej siły opozycyjnej w ówczesnej Polsce lat 1945–47. Można jednak sądzić, że mimo wszystko w robotniczej miejscowości jaką był Lipnik, w którym nie było tradycji ruchu ludowego, znaleźli się i próbowali działać zwolennicy partii Stanisława Mikołajczyka, próbującego jeszcze bronić Polskę przed całkowitym sowieckim zniewoleniem.

W Lipniku znaleźli się także sympatycy legalnego Stronnictwa Pracy, drugiej partii opozycyjnej, wywodzący się z przedwojennych kręgów miejscowej chadecji.

Swoistą polityczną hybrydą była w Lipniku grupa działaczy, którzy latem 1945 r. reaktywowali Towarzystwo Polsko-Katolickiego Domu Ludowego w Białej-Lipniku, zamierzając w dawnym Domu Polskim prowadzić szeroką działalność kulturalno-oświatową i popierać „katolicki przemysł i handel”. Rejestracja towarzystwa napotkała na trudności, kiedy jednak okazało się, że na jego czele stanął rolnik Stanisław Grzegorzek z PPR, a sekretarzem

PPS

*Opozycja
w Lipniku*

*Referendum
ludowe
1946 r.*

*Układ sił
politycznych
na jesieni
1946 r.*

został Jan Kanik z PPS, Starostwo Powiatowe zezwoliło na jego działalność. Towarzystwo przejęło „Dom Ludowy”, którego gospodarzem został Jan Bąk (PPS). Liczyło około 40 członków. Byli wśród nich komuniści, socjaliści, bezpartyjni, a nawet ks. proboszcz Józef Zwardoń. Ten ostatni przybył do Lipnika 1.VII 1945 r. jako administrator na miejsce ks. Murasa, wkrótce zostając mianowany proboszczem.

Towarzystwo organizowało w latach 1945–46 liczne zabawy, opłatki i uroczystości katolickie.

Z braku danych źródłowych trudno powiedzieć jakie były rzeczywiste wyniki tzw. referendum ludowego z 30 czerwca 1946 r. w Lipniku. Jak wiadomo, zostały one przez komunistów sfałszowane. Opozycja (PSL) nawoływała do głosowania „nie” na pierwsze pytanie dotyczące kwestii zniesienia Senatu (PPR i PPS były za głosowaniem 3 razy „tak”). Według oceny opozycji, w województwie krakowskim, do którego należał Lipnik aż 85% wyborców zastosowało się do zaleceń PSL.

Ścisłejsze dane na temat działalności społeczno-politycznej pochodzą dopiero z listopada 1946 r., a więc z okresu intensywnej przygotowań komunistów do wyborów do Sejmu Ustawodawczego. Wynika z nich, że w Lipniku działały wówczas legalnie dwie partie: komitet PPR, skupiający 45 członków (sekretarz Józef Skoczylas znany z ekscesów pijackich, z-ca sekretarza Józef Zmiertka, skarbnik Andrzej Szubert) i komitet PPS, skupiający 28 członków (sekretarz Jan Bąk, z-ca sekretarza Karol Krywult, skarbnik Józef Durajczyk). Pamiętać przy tym należy, że sporo robotników lipnickich należało do tych partii w swych zakładach przemysłowych w Bielsku i Białej, a więc rzeczywista ilość członków PPR i PPS w Lipniku była znacznie większa. Można śmiało na tej podstawie założyć, że w tym okresie co najmniej 1/3 polskich mieszkańców Lipnika, była już zwolennikami narzuconej przez ZSRR uzurpatorskiej władzy komunistów. Ich szeregi rosły w miarę sukcesów propagandy reżimu i rozczarowań co do postawy Zachodu w sprawie polskiej oraz siły opozycji w kraju. Nie od rzeczy będzie przypomnieć, że do popularności komunistów w Lipniku przyczyniał się niski poziom wykształcenia ówczesnych lipniczan i brak inteligencji.

Natomiast jesienią 1946 r. władze komunistyczne przystąpiły do rozprawy z PSL, opluwając je na wszystkie sposoby i oskarżając o „reakcyjność”, a nawet o współpracę z Niemcami. W rezultacie represji, działalność tej opozycyjnej partii została bezpraw-

nie zawieszona w powiecie bialskim, a jej sympatycy w Lipniku zostali narażeni na prześladowania ze strony Urzędu Bezpieczeństwa.

Z innych istniejących w końcu 1946 r. organizacji społecznych działających w Lipniku odnotować jeszcze należy: Związek Samopomocy Chłopskiej, zrzeszający aż 319 członków (prezes Tomasz Zawada, z-ca prezesa Marcin Wojdak, sekretarz Ludwik Błachut, skarbnik Jan Bąk) oraz Związek Harcerstwa Polskiego (drużynowy Józef Ficek, z-ca Karol Więzik), który tworzył tu 11 Drużynę Harcerską w Białej im. Kazimierza Pułaskiego. Drużyna ta otrzymała w końcu 1946 r. od miasta na swoją harcówkę, bardzo zniszczony budynek tzw. starej szkoły (nr 164) i własnymi środkami go wyremontowała. Istniały także organizacje katolickie: wspomniane Towarzystwo Polsko-Katolickiego Domu Ludowego, Sodalicia Mariańska Panien i Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej. To ostatnie liczyło ok. 25 członków, jego prezesem był Bronisław Kubica, zastępcą natomiast Józef Szałaśny.

Sądząc po zachowanych meldunkach władz bezpieczeństwa, w 1946 r. nastąpiło w Lipniku zwiększenie ilości przestępstw kryminalnych. Szczególnie liczne stały się napady i rabunki z bronią w rękę na gospodarzy-rolników, często pod pozorem „partyzantki” antyreżimowej. Władze nie bardzo się tym przejmowały, zajęte umacnianiem własnych pozycji, zdarzało się zresztą, że rabunek przeprowadzali na własną rękę funkcjonariusze UBP.

Jednocześnie rok ten przyniósł rozrost zbrojnego podziemia niepodległościowego, zwalczającego reżim komunistyczny. Podziemie to – oddziały poakowskie oraz tzw. grupy leśne VII okręgu Narodowych Sił Zbrojnych (oddział „Bartka”), penetrowały również okolice Białej Krakowskiej, w tym dzielnicę Lipnik, gdzie zresztą miały swoich informatorów i sympatyków. Od czasu do czasu, oddziały te wykonywały akcje polityczne i rekwizycyjne w Lipniku, karząc chłostą co gorliwszych zwolenników komunizmu. I tak na przykład 29 kwietnia 1946 r. napadnięto peperowca Ludwika Kozaka, 22 maja 25 żołnierzy w mundurach napadło na zagrodę Józefa Harabisza, 16 czerwca pobito za przynależność do PPR restauratora Ferdynanda Jojczyka (restauracja w Domu Polskim), a 18 czerwca 30 żołnierzy podziemia otoczyło 3 domy innych towarzyszy partyjnych – sekretarza PPR Franciszka Dudziaka, Franciszka Marka i Feliksa Pysza, karząc ich chłostą. 22 czerwca żołnierze podziemia zaatakowali gospodarstwo Stanisława Grzegorzka (PPR), 8 lipca dom Józefa Tomaszczyka, a 3 sierpnia dom Franciszka Czauderny.

*Organizacje
społeczno-
kulturalne*

*Podziemie
niepodległo-
ściowe*

Siły bezpieczeństwa reżimu próbowały kontratakować i tak 6 lipca 1946 r. pluton operacyjny MO oraz 9 funkcjonariuszy PUBP urządziło w Lipniku zasadzkę, ujmując Władysława Płazę podejrzanego o współpracę z NSZ. Próby przeczesywania lasów Beskidu Małego, otaczających miejscowość, nie przyniosły jednak żadnego powodzenia. Reżim mścił się więc na bezbronnych cywilach, katując i mordując tutejszych Niemców i byłych volksdeutscheów. W ten sposób zginął np. 21.VII 1946 r. Ludwik Preissinger, Austriak, komisarz wojenny Straconki, który powiesił się na posterunku MO w Lipniku. Jego komendantem od końca 1945 r. do 1947 r. był Władysław Iwanczyszczyn. Posterunek obejmował swym zasięgiem Staconkę, a od października 1945 r. również Mikuszowice Krakowskie.

Jesienią 1946 r. władze reżimowe zaczęły w Lipniku werbować ochotników do ORMO (Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej). Chętnych nie brakowało.

Podziemie niepodległościowe nie zdołało wpłynąć na nastroje polityczne w robotniczym Lipniku, a w obliczu nasilającego się terroru policyjnego przejawy jego działalności zanikły w tej dzielnicy już w końcu 1946 r. Nie odegrało też większej roli w akcji przedwyborczej związanej z Sejmem Ustawodawczym.

Niestety brak jest również danych źródłowych o wynikach wyborów do tego Sejmu w Lipniku w dniu 19 stycznia 1947 r. Wybory odbywały się oczywiście w warunkach terroru politycznego i zostały sfalszowane. Wyborcom w dzielnicy towarzyszył oddział Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego (KBW), który ulokował się kilka tygodni przed głosowaniem w remizie OSP i terroryzował mieszkańców. Niebywałą presję na wyborców wywierała propaganda zablokowanych partii PPR i PPS, których lokalni aktywiści partyjni wraz z młodzieżą z ZWM zorganizowali też masowe, manifestacyjne głosowanie – całe grupy ludności na sposób sowiecki prowadzone były z transparentami do urn wyborczych, które znajdowały się w Domu Ludowym. Zawieszone PSL wezwało w powiecie bialskim do bojkotu wyborów. Frekwencja w całym powiecie wyniosła około 90%. Można sądzić, że w Lipniku bojkot wyborów się nie udał, znakomita większość mieszkańców wzięła udział w wyborach, głosując na listę tzw. Bloku Demokratycznego (PPR i PPS), a tylko nieliczni oddali głosy na Stronictwo Pracy, zresztą w tym czasie już opanowane przez kryptokomunistów.

Wybory przypieczętowały zniewolenie Polski i jej powolną sowietyzację. Robotniczy Lipnik uwierzył w komunistyczną utopię.

Lata 1946–47 należały także do bardzo trudnych dla ludności Lipnika ze względu na braki aprowizacyjne (zwłaszcza ciężka zima 1945 r.), niskie przydziały kartkowe (nawet przejściowo obniżone na początku 1946 r.) i niskie zarobki. Powojenne bezrobocie powoli jednak zanikało wskutek uruchamiania całego przemysłu Bielska i Białej. Odżył także prywatny handel i rzemiosło (kowale, rzeźnicy, piekarze, szewcy, stolarze); znów działało w Lipniku kilkadziesiąt sklepów, restauracji i zakładów usługowych. Część sklepów poniemieckich przejęła już w 1945 r. spółdzielczość, zarówno gminna (związana z ZSch), jak i miejska. W drugiej połowie 1946 r. życie gospodarcze wyraźnie wracało do normy przedwojennej. Lecz już w maju 1947 r. zwycięska PPR przystąpiła w skali kraju do „bitwy o handel”, zamierzając zlikwidować prywatną własność w handlu, posługując się mandatami karnymi i grzywnami, poddając ją kontroli państwowej i spółdzielczej. W 1948 r. uległa likwidacji lipnicka Kasa Stefczyka.

Na początku 1947 r. tylko 2 sklepy w Lipniku były spółdzielcze. Znajdowały się w gestii Powiatowego Związku Gospodarczego z Białej (w 1948 r. przemianowanego na PSS „Społem”), spółdzielni znajdującej się w obrębie wpływów PPS. Miejscowa Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” znajdowała się ciągle w fazie organizacji (62 członków, prezes Tadeusz Filarski). W konsekwencji niszczenia, głównie metodami administracyjnymi i podatkowymi, w latach 1947–49 handlu i rzemiosła prywatnego w Lipniku, większość tego typu zakładów upadła, a liczba sklepów zmalała do zaledwie kilkunastu. W rezultacie przed sklepami tymi – teraz już spółdzielczymi lub państwowymi, zaczęły się pojawiać kolejki kupujących i czekających na „rzucenie towaru” przez władze. Wystąpiły wielkie braki w towarach potrzebnych do życia i gospodarki rolnej. Zaczął się koszmar życia w komunizmie.

Likwidacji uległa także większość lipnickich restauracji i gospód. W 1948 r. w propagandzie PPR pojawiły się hasła o bliskiej kolektywizacji rolnictwa, które nie wróżyły niczego dobrego lipnickim drobnym rolnikom.

W 1947 r. zaczęła się już pełna sowietyzacja życia publicznego, w tym także w Lipniku. Do szumnie obchodzonych na sposób sowiecki świąt należało teraz nie tylko „robotnicze święto” 1 Maja, ale także „Święto Odrodzenia” czyli rocznica powstania tzw. PKWN (22 lipca) oraz kolejne rocznice rewolucji październikowej w Rosji i „święta Armii Czerwonej”. Tworzono w dzielnicy komitety obchodów tych świąt, do których przyna-

leżność traktowano jako przejaw lojalności wobec reżimu. Na uroczystości te zganiano mieszkańców w drodze przymusu oraz dzieci szkolne.

Po rozbiściu legalnej opozycji i podziemia, szeregi PPR wzrastały o nowych ludzi, żądnych władzy karierowiczów i nieuków, tym bardziej, że reżim awansował szybko robotników, zapewniając im względny dostatek, poczucie ważności i władzy nad innymi warstwami społecznymi. W siłę rosła również młody narybek komunistów – Związek Walki Młodych. W przemyśle zaczęło się w 1947 r. na wzór sowiecki tzw. współzawodnictwo pracy, w którym nie brakło także robotników z Lipnika. Równocześnie trwała atmosfera zastraszenia, wszechwładzy UBP, walki z wrogią komunistom „propagandą szeptaną”, za którą zsyłano do obozów i więzień.

Po zaaranżowanej przegranej PSL w wyborach do Sejmu, białska PPR zainspirowała powstanie na początku 1947 r. w Lipniku koła prokomunistycznego Stronnictwa Ludowego. Powstało ono na bazie Związku Samopomocy Chłopskiej, a na jego czele stanął prezes Koła Gromadzkiego ZSCh Tomasz Zawada, drobny rolnik znad Krzywej. Wśród aktywistów SL znaleźli się jeszcze: Franciszek Brączek, Wojciech Brandys i Władysław Szymański. Zawada, rolnik rodem z Kamesznicy, został także radnym MRN i członkiem powołanej w lutym 1947 r. Komisji Rolnej MRN w Białej, w której reji wodzili radni lipnicy: inż. S. Szumiec (przewodniczący), Szafranski i Szubert.

„Plany”
w rolnictwie

Na wiosnę 1947 r. inż. Szumiec wraz z burmistrzem Białej Janem Przybyłą kilkakrotnie przybywali do Lipnika na zgromadzenia tutejszych rolników, namawiając ich do użyczenia zaprzęgów celem oczyszczenia miasta z odpadów i śmieci. Przy okazji propagowali także uprawę roślin przemysłowych, takich jak burak cukrowy, który dotychczas w minimalnym stopniu był tu uprawiany. Jednak rolnicy lipnicy woleli pozostać przy tradycyjnej strukturze upraw i hodowli krów. W przyszłości miało to doprowadzić do konfliktów, już bowiem w 1949 r. reżim narzucił im „plany zasiewów i upraw”, rozpisane na poszczególnych gospodarzy, forsując uprawę np. rzepaku, buraka cukrowego, lnu itd. W „planowaniu” tym w ogóle nie brano pod uwagę lichej jakości tutejszych gleb, nie nadających się pod wspomniane uprawy. W ten sposób próbowano rolników powoli zmienić niemal w chłopów pańszczyźnianych. Wobec opornych stosowano różne kary i grzywny pieniężne.

W maju 1947 r. koło SL z Lipnika uczestniczyło aktywnie w urządzonym w Białej „Zielonym Świącie”, w którym wziął udział prezes Rady Naczelnej SL a zarazem minister poczty i telegrafów Józef Putek.

W końcu 1947 r. rozwiązana została Spółka Łowiecka w Lipniku (utworzona we wrześniu 1945 r.), w jej miejsce powstało Koło Myśliwskie „Ryś” z siedzibą w Białej, obejmujące terenem swego działania okoliczne miejscowości, w tym Lipnik. W kole tym znalazło się wielu partyjnych aktywistów z Białej.

W 1947 r. wyremontowano główny budynek Szkoły Powszechnej nr 5, do której uczęszczało w tym roku 592 dzieci. Szkoła ta prowadziła 8 klas, 14 oddziałów, nauczało w niej 13 nauczycieli, kierownikiem był nadal Leon Jelonek. W połowie roku placówka otrzymała od Zarządu Miejskiego budynek byłego sierocińca i ochronki w Lipniku (z którego dzierżawy wycofała się PPS). Był on bardzo zniszczony, ale utworzony w Lipniku Komitet Międzyorganizacyjny podjął się jego remontu własnymi siłami. Dzięki wysiłkowi finansowemu całego społeczeństwa lipnickiego, powstał w ten sposób kolejny budynek szkolny z dużą salą gimnastyczną. Jego otwarcia dokonał 8.V 1948 r. burmistrz Białej Jan Przybyła. W 1948 r. przeprowadzono z kolei remont szkoły poniemieckiej przy ul. Polnej, w którym znalazły pomieszczenie niektóre oddziały szkoły powszechnej. Szkoła lipnicka nadal jednak borykała się z trudnymi problemami, brakami w wyposażeniu w odpowiednie sprzęty i podręczniki.

Przy szkole powszechnej działało przedszkole nr 3 w Białej-Lipniku, prowadzone przez siostry zakonne ze Zgromadzenia Sióstr Serafitek. W roku szkolnym 1948/49 uruchomiono także przy szkole powszechnej średnią szkołę zawodową.

W komunistycznej rzeczywistości lat 40. trwał w Lipniku Kościół rzymskokatolicki, jeszcze wówczas szanowany przez miejscowych aktywistów z PPR, PPS i ZWM (ta ostatnia organizacja zamawiała nawet msze św. w lipnickim kościele!). 30.IX 1946 r. została erygowana samodzielna parafia pw. Chrystusa Króla na Leszczynach, która swym zasięgiem objęła nie tylko tę dzielnicę przyłączoną w 1922 r. do parafii Opatrzności Bożej w Białej, ale także tzw. Łęgi położone nad potokiem Straconka a przynależne dotąd do parafii lipnickiej.

Początkowo nie było zakłóceń w publicznej celebracji wiary katolickiej w Lipniku. Jak przed wojną dzieci szkolne udawały się ze swymi nauczycielami na msze św. szkolne w niedziele

*Koło
Myśliwskie*

*Szkoła
lipnicka*

*Kościół
katolicki*

o godz. 11⁰⁰, a procesje Bożego Ciała obchodziły bez przeszkód centrum dzielnicy. W dniach 15–17 czerwca 1947 r. odbyła się wizytacja kanoniczna parafii przeprowadzona przez krakowskiego biskupa pomocniczego ks. Stanisława Rosponda. W 1948 r. rozpoczęły się prace nad nowymi witrażami w kościele, do których projekty malarskie wykonał krakowski i bielski artysta Adam Bunsch. Witraże ukończono w 1957 r. W 1949 r. wykonano z kolei nową polichromię wewnątrz świątyni.

Po wojnie pomyślnie rozwijały się organizacje katolickie. Sodaliczka Mariańska Panien (polskich) reaktywowała się już w kwietniu 1945 r. (niemiecka już nie powstała). Działało Bractwo Różańca św. grupujące kilkanaście róż wiernych. W 1946 r. reaktywowało się Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej, które w maju 1948 r. wystąpiło do sądu o rejestrację. W tym samym czasie o ponowną rejestrację wystąpiło Towarzystwo Polsko-Katolickie Domu Ludowego. W 1948 r. utworzona została orkiestra parafialna (dęta), którą prowadził organista Władysław Kanik. Organizacje te i ich inicjatywy wspierał Komitet Parafialny.

Jednak już jesienią 1948 r. dał się odczuć wrogi stosunek władz administracyjnych, a potem Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej do lokalnego Kościoła katolickiego. Zaczęły się różne ataki propagandowe i słowne, a następnie prześladowania administracyjne, chociaż jeszcze w 1950 r. obchodzono święto 1 Maja z tradycyjnie odprawianą mszą św. Kiedy 25.VIII 1949 r. wydana została ustawa o stowarzyszeniach, władze komunistyczne przystąpiły do przymusowego rozwiązywania wszystkich działających w Lipniku organizacji kościelnych i katolickich, których samo istnienie przeszkadzało postępującej sowietyzacji społeczeństwa. Do początku 1950 r. wszystkie wyżej wymienione organizacje katolickie i kościelne zostały rozwiązane. Jedynie w przypadku orkiestry dętej, by uniknąć jej rozwiązania, przekazano ją pod kuratelę miejscowej OSP.

Dodatkowym uderzeniem w Kościół lokalny stała się ustawa z 20.III 1950 r. o przejęciu przez państwo wszystkich dóbr kościelnych i nieruchomości (poza plebaniami i świątyniami). Na tej podstawie również parafii lipnickiej zabrano kilka hektarów ziemi.

Jakby tego było mało, 24.III 1950 r. prezydent miasta Białej nałożył na ks. proboszcza Zwardonia karę w wysokości 20 tys. zł

za odczytanie z ambony w dniu 12 marca listu Episkopatu Polski w sprawie bezprawnej likwidacji przez państwo Związku „Caritas”. Kościół katolicki wchodził w okres brutalnych prześladowań epoki stalinizmu w Polsce.

Natomiast ewangelicy lipniccy wraz z parafią białską zostali w 1949 r. włączeni do Diecezji Śląskiej (Cieszyńskiej) Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego.

W 1948 r. problemy Lipnika były omawiane po raz pierwszy na forum Miejskiej Rady Narodowej w Białej. Poruszył je radny Szubert (PPR) w maju, narzekając na kompletne zaniedbanie tej dzielnicy ze strony władz miejskich, m.in. w dziedzinie naprawy dróg, znajdujących się w fatalnym stanie i to pomimo wywiązywania się mieszkańców ze wszystkich zobowiązań podatkowych. Wtórował mu inny lipnicki radny Feliks Pysz (PPR) oraz radny Zawada ze Stronnictwa Ludowego. We wrześniu 1948 r. wiceprzewodniczący MRN Józef Kotlarski zauważył nawet filozoficznie, że „niestety Lipnik jest sierotą, gdyż został na razie pominięty (w inwestycjach miejskich – przyp. J. P.), a właściwie Biała to Lipnik, bo to jest kolebka Białej”. Enuncjacje te jednak spowodowały, że w 1948 r. dokonano kosztem miasta drobnych napraw zaniedbanych lipnickich dróg. Jednak Lipnik mało co obchodził komunistów z Białej. Za to z wielką pompą, na wieść o zjednoczeniu PPR i PPS w jedną partię komunistyczną, 15.XII 1948 r. MRN w Białej powzięła decyzję o przemianowaniu biegnącej przez Lipnik ul. 11 Listopada na ul. Zjednoczenia. Natomiast w 1949 r. próbowano przemianować ul. Lipnicką na ul. Lenina, co uznano jednak za pomysł niedobry ze względu na małą reprezentacyjność tej ulicy.

Dopiero na wiosnę 1949 r. spółka Bielska Kolej Elektryczna uruchomiła autobusową linię „robotniczą” obsługującą Lipnik Górny i Dolny. Komunikacja ta funkcjonowała fatalnie, autobusy były za małe, robotnicy często jeździli nawet na dachach (!). W 1950 r., po latach próśb i żądań, PKP zgodziły się na przywrócenie przystanku kolejowego „Krzemionki” na linii Bielsko-Kęty, pod warunkiem budowy samego przystanku w czynie społecznym.

W listopadzie 1948 r. w wyniku kolejnej reorganizacji Miejskiej Rady Narodowej weszli doń następni mieszkańcy Lipnika: z ramienia PPS Izidor Długosiewicz, urzędnik w zakładach włókienniczych (rodem z Sosnowca) oraz Władysław Dudziak, natomiast z PPR – Michał Marek (tkacz, rodem ze Szczyrku) i Karol Przewoź-

*Problemy
Lipnika
w MRN*

Komunikacja

*Lipniczanie
w MRN*

nik. Autochtonicznym przedstawicielem Lipnika w MRN był w tym gronie tylko komunista Andrzej Szubert, późniejszy działacz PZPR. W 1949 r. na 40 członków MRN w Białej teoretycznie 7 reprezentowało Lipnik, faktycznie zaś tylko reprezentowało swoje partie w tym atropowym organie „ludowładztwa”: 5 należało do PZPR (Długosiewicz, Marek, Szubert, Antoni Pysz, Stanisław Kubica), 1 do ZSL (Zawada) i 1 do Stronnictwa Demokratycznego (Szumiec). Prócz tego ostatniego, reprezentanci „ludu Lipnika” byli wszyscy robotnikami bądź rolnikami, przeważnie z niepełnym wykształceniem podstawowym.

Las Miejski

Należy odnotować, że w wyniku działań reżimu nastawionego na likwidację resztek samorządności gmin, na mocy ustawy z 18.X 1948 r. Las Miejski w Lipniku został z dniem 1.I 1949 r. odebrany miastu i upaństwowiony. W ten sposób Biała utraciła jedno ze źródeł swoich dochodów płynących z obszaru 248,86 ha lasów położonych w Lipniku i Małej Straconce (choć w latach 1945–1948 gospodarka w tych lasach była źle prowadzona). Lasy przejęło Nadleśnictwo Lasów Państwowych w Porąbce (Państwowe Gospodarstwo Leśne). Protokolarne przekazanie 207,87 ha lasów (głównie zresztą w Straconce) nastąpiło 11.I 1949 r. Miastu pozostawiono tymczasowo 41 ha lasu (w tym 25 ha w Lipniku) z tzw. Parkiem Miejskim i leśniczówką, w której urzędował leśniczy Szlager.

*Odbudowa
dzielnicy*

Do końca omawianego okresu, tj. do 1950 r. trwała odbudowa Lipnika ze zniszczeń wojennych. Szereg zniszczonych domów rozebrano (np. w 1947 r. dom po Rudolfie Klimczaku przy ul. 11 Listopada 103), przy czym doszło do nielegalnej wywózki i sprzedaży cegły poza obszarem dzielnicy. Budynek po Niemcu Marcinie Szubercie (ul. Lipnicka 678) adoptowano na posterunek MO (kwiecień 1947), usuwając przy okazji jedną rodzinę polską i jedną niemiecką. Usuwania rodzin polskich z domów poniemieckich stały się zresztą częste w 1948 r., wywołując interpelacje PPR i PPS w MRN, w których zwracano uwagę na brak mieszkań w mieście dla owych nieszczęśników oraz brak materiałów budowlanych na budowę nowych domów w Lipniku. W rezultacie zapanał w nim duży „głód mieszkaniowy”. Powody tego wyrzucania Polaków z domów poniemieckich były różne: odzyskanie niektórych nieruchomości na drodze sądowej przez Niemców (oficjalnie zweryfikowanych jako Polaków), zaniedbanie domów i gospodarstw rolnych przez niektórych repatriantów, zweryfikowanie przez władze (głównie PUBP) dzierżawców tych domów, w wyniku czego okazało się, że niektórym z nich nie należały się one, bowiem posiadali własne domy czy mieszkanie. Znamienne jed-

*Problem
domów i ziemi
poniemieckiej*

nak, że propaganda władz za wyjazdem ludności na Ziemię Odzyskane, nie odniosła w Lipniku prawie żadnego skutku. Ludzie nie chcieli stąd wyjeżdżać, na co nie miały wpływ miała duża atrakcyjność bielsko-bialskiego rynku pracy.

Do opisywanego zjawiska usuwania ludzi z domów poniemieckich dołączyło w 1949 r. następne pokrewne zjawisko - rzekanie się przez dotychczasowych dzierżawców ziemi poniemieckiej. Głównym tego powodem był brak odpowiednich sił roboczych do pracy na roli, zwłaszcza w sytuacji nacisku politycznego na wzrost produkcji rolnej oraz łatwość uzyskania pracy w przemyśle bielsko-bialskim. W ten sposób tylko w ciągu kilku miesięcy na przełomie 1949/50 roku z ziemi poniemieckiej o łącznej powierzchni 37,68 ha zrezygnowało 6 rolników. Gospodarstwa te władze powiatowe przydzielały następnym chętnym dzierżawcom. Następną falą takich zwrotów ziemi poniemieckiej w Lipniku wystąpiła w końcu 1950 r. (np. jeden z rolników oddał piękne, 8-hektarowe gospodarstwo). Dodatkowym elementem przyczyniającym się do tego zjawiska była niepewność własności ziemi, bowiem władze forsowały już idee kolektywizacji rolnictwa.

Na podstawie przeprowadzonego w mieście Białej 30.VI 1950 r. spisu rolnego można sądzić, że w dzielnicy Lipnik znajdowało się około 460 gospodarstw rolnych, z czego jednak tylko 1/4 uznano za pełne gospodarstwa, tzn. były one jedynym źródłem utrzymania dla ich właścicieli. Resztę stanowiły gospodarstwa chłoporobotników. W Lipniku hodowano około 160 koni, przeszło 600 sztuk bydła rogatego (brak było jednak zlewni mleka, wożono je do Bielska), 300 sztuk trzody chlewnej, kilkanaście owiec, 200 kóz i kilkadziesiąt roi pszczoł. W uprawach rolnych przeważał owies i żyto, w nieco mniejszym stopniu pszenica i ziemniaki. Sporo ziemi było użytkowane jako łąki i pastwiska, na których uprawiano koniczynę. Nie brakowało także licznych ogrodów, sadów i upraw warzywnych. Z pracy w rolnictwie utrzymywało się w dzielnicy około 700 osób, tj. około 15% ówczesnych mieszkańców Lipnika. Nadal przeważała drobna własność rolnicza czyli gospodarstwa małorolne w przedziale 2-5 ha, przy czym po 1945 r. wzmożło się rozdrobnienie gruntów chłopskich na skutek działów rodzinnych.

Koncepcja partii komunistycznej uczynienia z Lipnika nie tylko samowystarczalnej wsi, ale także żywnościowego zaplecza przemysłowej Białej, okazała się jednak po 1948 r. nierealna z wielu względów. Wpłynęły na to różne czynniki: zła ja-

*Sytuacja
rolnictwa*

kość gleb, duże rozdrobnienie własności rolnej i niska kultura rolna. W dodatku w rolnictwie tutejszym zaczęło brakować rąk do pracy, a rozwijający się dosyć dynamicznie przemysł Bielska i Białej, wchłonał z dzielnicy do 1949 r. wszystkie wolne siły robocze.

Po 1948 r. ożywiła się w Lipniku Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” (z siedzibą w Domu Polskim), która otrzymała rządowe kredyty i przejęła niektóre sklepy prywatne. Spółdzielnia ta zajmowała się m.in. kontraktacją płodów rolnych i zwierząt hodowlanych oraz organizacją tzw. zaopatrzenia rolników w ziarno, nasiona, pasze, nawozy, materiały budowlane, ubrania i buty, na zasadzie zresztą rozdzielnika partyjnego. W praktyce instytucja ta, mając monopol na w/w działalność, uzależniła od siebie całkowicie miejscowych rolników, ze wszystkimi, przeważnie negatywnymi skutkami. Stała się też narzędziem agitacji komunistycznej.

By zintensyfikować rolnictwo, w 1949 r. przystąpiono kosztem 1 miliona zł, do budowy Spółdzielczego Ośrodka Maszynowego w Lipniku przy ul. Krzyżowej (na bazie poniemieckiego gospodarstwa Jana Schöna). Jednak z maszyn tego ośrodka rolnicy korzystali niechętnie, tym bardziej, że narzucano im odgórnie różne akcje hodowlane i produkcyjne. Do najstraszniejszych należała walka ze stonką ziemniaczaną, rzekomo zrzuconą przez „imperialistów amerykańskich”.

Innym problemem rolnictwa lipnickiego były wciąż niezasypane rowy przeciwczołgowe w Górnej Wsi i tkwiące w ziemi betonowe schrony strzeleckie, których chłopci nie byli w stanie zniwelować własnymi siłami. Tymczasem aktywista z ZSL, prezes Zarządu Gminnego Związku Samopomocy Chłopskiej Biała-Lipnik Tomasz Zawada i inni przedstawiciele władz, nawoływali rolników lipnickich od 1949 r. do likwidacji wszelkich odłogów, wykorzystania pod uprawy każdego kawałka ziemi i socjalistycznego współzawodnictwa na wzór trwającego już ruchu w przemyśle. Szczególnie oporną na te wezwania grupą rolników byli repatrianci z kresów wschodnich, którzy w opinii aktywistów partyjnych „nie przykładali się do pracy”.

Wspomniany Zawada żądał także, tym razem od władz, dokończenia elektryfikacji dzielnicy. Kiedy w latach 1949–1950 mieszkańcy ulic Kościelnej, Leśnej i Moniuszki zainstalowali w swych domach przewody elektryczne, nie mogli się doczekać, by Elektrownia w Bielsku wybudowała główną sieć. Całe rejony Lipnika jeszcze w połowie XX w. nie miały prądu elektrycznego.

W 1949 r. władze miejskie podjęły przebudowę ul. Kościelnej (ob. ks. Brzóska), jednak inwestycja ta wskutek indolencji miała się wlec jeszcze przez kilka lat. Zdołano natomiast wznieść kilka betonowych murów oporowych nad brzegami potoku Niwka oraz kilka mostków, z mostem głównym przy strażnicy OSP. Dopiero w 1950 r. ruszyła z miejsca planowana od dawna odbudowa parku miejskiego z amfiteatrem koło leśniczówki miejskiej.

Bilans działań władz miejskich w Lipniku w latach 1945–1950 był tak marny, że nawet w fasadowej Miejskiej Radzie Narodowej radny Zawada protestował w końcu 1950 r., nazywając Lipnik zapomnianą dzielnicą Białej, w której od momentu likwidacji samodzielnej gminy w 1925 r. nic się nie robi. Uważał przy tym, że właśnie tu powinno powstać osiedle robotnicze, planowane w tym czasie do wzniesienia w mieście.

W sferze politycznej sytuacja w Lipniku rozwijała się równoległe do postępu „dyktatury proletariatu” w Polsce. W lipcu 1948 r., w wyniku „zjednoczenia” organizacji młodzieżowych powstał Związek Młodzieży Polskiej (ZMP). Dotychczasowe koło ZWM w Lipniku (jego ostatnim przewodniczącym był Młynarski), przeobrażono w koło ZMP.

Wkrótce zaczął się proces likwidacji PPS, z której m.in. usuwano przedwojennych działaczy. Jeszcze w październiku 1948 r. PPS świętowała w Lipniku otwarcie Domu Robotniczego, a już w grudniu partia przestała istnieć w wyniku przymusowego włączenia do Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, która odąd jako typowa partia totalitarna miała rządzić Polską i jej wszystkimi gminami i miastami.

Ostatnimi sekretarzami jednoczących się partii w Lipniku byli: PPS – Piotr Wróbel, PPR – Ferdynand Jójczyk. Po powstaniu w grudniu 1948 r. PZPR, I sekretarzem jej Koła Gromadzkiego w Lipniku został prawdopodobnie Andrzej Szubert, natomiast II sekretarzem Władysław Filas. Do koła tego zapisało się kilkudziesięciu mieszkańców Lipnika, w tym wielu nowych kandydatów na komunistów, marzących o urzędniczej karierze. Wielu innych lipniczan zostało członkami różnych instancji partyjnych w Białej i Bielsku.

Obok PZPR pozostało w Lipniku koło Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego powstałe po połączeniu w skali kraju SL i PSL w listopadzie 1949 r. Na jego czele stanął T. Zawada. Koło nie przejawiało właściwie żadnej działalności. Pozostał także w dzielnicy Związek Samopomocy Chłopskiej (de facto podporządkowany

*Bilans
polityki
miejskiej*

*Sytuacja
polityczna*

*PZPR
w Lipniku*

PZPR). Natomiast 11 drużyna harcerska ZHP w Lipniku została rozwiązana przez władze w 1949 r. Z organizacji społecznych działała jeszcze Ochotnicza Straż Pożarna, która dopiero 10.X 1948 r. pozyskała swój pierwszy samochód bojowy (poniemiecki). Organizacja liczyła (w 1947 r.) 31 strażaków, jej prezesem był burmistrz Białej Jan Przybyła a komendantem Jan Kanik. Po 1949 r. zabroniono jej prowadzić działalność rozrywkowo-kulturalną i zahamowano dalszy jej rozwój.

Jedną z pierwszych akcji zainicjowanych przez PZPR w 1949 r. było włączenie Lipnika do ogólnopolskiej „walki z analfabetyzmem”, który zresztą w minimalnym stopniu występował w dzielnicy. Na kurs dla analfabetów nikt się nie zgłosił. W tej sytuacji otwarto tylko kurs dokształcający półanalfabetów - milicjantów z posterunku MO w Lipniku. Zaczęto także urządzać polityczne „majówki” przy leśniczówce. W atmosferze zaczynającej się stalinizacji kraju, również w Lipniku tropiono „wrogów klasowych” i poszukiwano „sabotażystów”. Próbowano ich znaleźć przede wszystkim w grupie rolników-katolików (np. za niezbiwanie stonki ziemniaczanej), czy też w grupie byłych PPSowców. W atmosferze trwającego terroru politycznego można było łatwo trafić do obozu pracy za byle głupstwo, nawet za opowiadanie dowcipów.

Inną akcją PZPR podjętą w Lipniku w 1949 r. była akcja tzw. pomocy sąsiedzkiej, zadekretowana w tym czasie przez rząd, a mająca na celu likwidację odłogów w rolnictwie. W Lipniku wytypowano 16 gospodarzy, w większości repatriantów z kresów wschodnich, którym miało pomagać 33 innych gospodarzy, głównie w postaci świadczenia bezpłatnej usługi zaprzęgami konnymi. W tym samym roku partia zainicjowała również w Lipniku obchody roku mickiewiczowskiego i 150-lecia urodzin Aleksandra Puszkina (odbyła się z tej okazji akademia w szkole). Inne stalinowskie pomysły realizowała partia komunistyczna w 1950 r. Szkole narzucono „socjalistyczny wyścig w nauce”, mieszkańców dzielnicy zmuszono do masowego składania podpisów pod tzw. „Apelem sztokholmskim” Polskiego Komitetu Obrońców Pokoju, co miało być dobitnym dowodem poparcia „idei socjalizmu”. Zarazem wciągano mieszkańców do rozwijanego intensywnie Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. Propagowano hasła o trwałym rozdziale państwa od Kościoła katolickiego.

Pięć lat życia w warunkach reżimu komunistycznego również w Lipniku zrobiło swoje. Poza wąską grupą funkcjonariuszy

i aktywistów partyjnych oraz grupą naiwnych robotników wierzących w idee socjalistyczne i „dyktaturę proletariatu”, większość społeczności lokalnej zwolna popadała w typową dla PRL-u bierność i apatię, rezygnując z większego zaangażowania w sprawy krajowe i lokalne. Władza totalitarna zlikwidowała autentyczne życie społeczne. Za to szerzył się alkoholizm i chuligaństwo, morale społeczeństwa wyraźnie upadało. Niemniej w poufnych meldunkach władz bezpieczeństwa donoszono, że część mieszkańców Lipnika „hołduje zasadom klerykalizmu”, wykazując niechęć do ustroju „demokracji ludowej”.

W 1950 r. odbyły się w Lipniku, w Domu Ludowym, dwa wyjazdowe posiedzenia Miejskiej Rady Narodowej – 1 marca i 30 sierpnia. Ich treścią było m.in. narzucenie tutejszej społeczności „planu gospodarczego dla gospodarstw rolnych na terenie miasta Białej Krakowskiej” oraz analiza akcji siewnej i akcji żniwnej. Na drugim z wymienionych posiedzeń MRN, tasiemcowy referat o problemach Lipnika wygłosił tutejszy radny tow. Jan Grajcarek (PZPR), ambitny karierowicz, od niedawna sekretarz MRN, wzywający władze do poprawy stanu dróg w dzielnicy, dalszą jej elektryfikację, likwidację istniejących jeszcze napisów niemieckich oraz budowę domów. Postulaty te pozostały głównie na papierze. Zarząd Miejski nie umiał sobie poradzić nawet z remontem głównej ulicy Lipnickiej, na którą brakowało materiałów budowlanych i robotników. Ważniejsza zresztą dla radnych MRN była uroczysta uchwała podjęta właśnie w Lipniku, o potępieniu „zbrodniczej działalności USA” (chodziło o rozpoczętą wojnę w Korei).

Na wspomnianej sesji MRN w Lipniku żądania Grajcaraka wsparł inny radny z Lipnika Andrzej Szubert, szczególnie w kwestii istniejących jeszcze napisów niemieckich (zachowały się nawet tabliczki przydrożne z nazwą miejscowości „Kunzendorf”).

W pięć lat po zakończeniu II wojny światowej odbudowa Lipnika ze zniszczeń wojennych nie była zakończona. Miejscowość pozostawała wybitnie zaniedbaną dzielnicą Białej Krakowskiej, o szczątkowej infrastrukturze technicznej, pozbawiona w znacznej części dostępu do prądu elektrycznego, telefonów, wodociągów i kanalizacji, obiektów kulturalnych czy sportowych, a nawet porządnych dróg i chodników. Totalitaryzm komunistyczny zniszczył tak niegdyś bogate życie społeczno-kulturalne. Lipnik tracił swoją tożsamość, wszedł w okres dezintegracji społecznej, stał się tylko peryferium utworzonego z dniem 1 stycznia 1951 r. nowego, połączonego dwumiastą Bielska-Białej.

*Posiedzenia
MRN
w Lipniku
w 1950 r.*

akończenie

Dzieje dawnej królewskiej wsi Lipnik okazują się być wielce bogate w wydarzenia i procesy historyczne. Przy zachowanej obfitej spuściźnie źródłowej nie sposób było, z przyczyn podanych we wstępie, na ich pełne i szerokie zaprezentowanie i zanalizowanie. Zapewne musiałaby powstać w tym celu dwu lub trzytomowa pełna monografia historyczna miejscowości. Problem ten zostawia Autor potomności, licząc, że jego opracowanie będzie tylko materiałem wyjściowym i wskazówką do dalszych badań przeszłości tej dzielnicy miasta Bielska-Białej.

Podsumowując zaprezentowane rozważania, warto zwrócić uwagę na kilka charakterystycznych procesów, które zdominowały 700-letnie dzieje Lipnika i które wyróżniają tę miejscowość na tle innych okolicznych miejscowości o równie starym i bogatym rodowodzie. Pierwszą rzucającą się cechą było wyłonienie się z terytorium wsi Lipnik miasta Białej, które od XVIII w. zaczęło się rozwijać terytorialnie właśnie kosztem macierzystej wsi, by w XX w. całkowicie ją pochłonąć nie tylko w sensie administracyjnym czy urbanistycznym ale również kulturowym. Dlatego dzisiaj bardzo trudno jest odnaleźć elementy dawnej kultury samodzielnego Lipnika, a i świadomość tożsamości lokalnej jego obecnych mieszkańców mocno podupadła, zwłaszcza po różnych falach osadniczych XX wieku i oddziaływaniu totalitaryzmów w czasach najnowszych.

W okresie średniowiecza stanowił Lipnik typową wieś polską założoną i funkcjonującą na prawie łanowym, a konkretnie na jego odmianie w postaci prawa średzkiego (śląskiego). Jako taki przechodził typową ewolucję, m.in. poprzez likwidację wolnego sołectwa, w kierunku wsi pańszczyźnianej, z istniejącymi folwarkami pańskimi. W procesie tym wyróżniało Lipnik już w XV wieku duże zaludnienie, czyniące go w tym i następnym stuleciu najludniejszą i najzasobniejszą wsią księstwa oświęcimskiego. Szczególnie warta jest podkreślenia siła ekonomiczna tutejszych chłopów, posiadających nie tylko duże role, ale również dużą ilość

zwierząt hodowlanych, w tym zwłaszcza koni i bydła. Ponadto chłopci lipniccy znani byli z furmaństwa, a spotkać ich można było w całej Małopolsce i na Śląsku. Jak mało która wioska z tej części Polski, za ich pośrednictwem utrzymywał Lipnik kontakty z licznymi krajami Europy środkowej. Musiało to zatem rzutować na horyzonty myślowe i kulturę lipniczan. O tym, że były one ponad przeciętny standard wsi polskiej XVI wieku (i następnych stuleci), przekonuje m.in. rozwój Reformacji na jej terenie. W przeciwieństwie bowiem do sąsiednich wiosek księstwa oświęcimskiego, Lipnik przyjmuje Reformację w wersji nie kalwińskiej, a luterańskiej, promieniującej z sąsiedniego Bielska. Reformacja ta w dodatku nie przyjmuje się jako wyznanie narzucone z góry, przez feudałów, ale od dołu, od samych chłopów lipnickich, co zapewniło jej dużą spójność i długotrwałość.

Niewątpliwie elementem sprzyjającym rozwojowi luteranizmu w Lipniku, była obecność w Lipniku osadników pochodzenia niemieckiego, którzy przybyli do tej polskiej wsi w I połowie XV w. i w pewnych momentach dziejów miejscowości wyraźnie dominowali wśród jej ludności. Ludność Lipnika już zresztą w XVI wieku stanowiła mieszaną narodowościową, typową dla terenów polskich (i nie tylko) Karpat; obok ludności rodzimej, polskiej, mieszkała tu ludność niemiecka, przybywająca, jak można przypuszczać w kilku falach osadniczych od XV w. oraz ludność pochodzenia wałaskiego, która przybyła tu na początku XVI w. Odtąd grupy te miały koegzystować zgodnie ze sobą do czasu wybuchu w XIX w. problemu nacjonalistycznego. Luteranizm rozwijał się także w Lipniku w wyraźnym związku z sąsiednim miastem Bielskiem, z którym łączyły lipniczan liczne interesy gospodarcze i rodzinne. W konsekwencji przyniesie to potem zaliczanie Lipnika do jednej ze wsi – satelit Bielska (a potem i Białej) oraz do miejscowości wchodzących w skład tzw. bielsko-bialskiej wyspy językowej.

Luteranizm, który około 1570 r. stał się wyznaniem niemal wszystkich mieszkańców Lipnika, zapuścił tu silne korzenie. Wioska stała się z tego tytułu obiektem różnych akcji rekatalizacyjnych w XVII i XVIII wieku, o różnym stopniu nasilenia, które przyczyniły się do odrodzenia w niej katolicyzmu. Jednak, aż do XIX w. ewangelicy, wśród których byli Niemcy i Polacy, dominowali w Lipniku jako grupa wyznaniowa oraz gospodarcza i dopiero napływ katolickich mas robotniczych w XIX–XX wieku, spowodował marginalizację ewangelików w życiu miejscowości.

Ewangelicy przetrwali w Lipniku do dnia dzisiejszego, choć są już drobną mniejszością w otoczeniu katolickiej społeczności dzielnicy.

Następnym procesem dziejowym, który wyróżnił Lipnik był problem wykształcenia się, a następnie obrony istnienia wiejskiego samorządu w Lipniku. Proces ten zapoczątkowały przywileje króla Zygmunta Augusta z 1548 r., które przenieśli Lipnik na prawo magdeburskie, stworzyły samorząd wiejski dysponujący nawet własną pieczęcią i herbem oraz utwierdziły mieszkańców w przeświadczeniu, iż są poddanyymi królów polskich. Po formalnej inkorporacji księstwa oświęcimskiego do Korony w latach 1563–64, przeświadczenie to stało się najistotniejszą siłą motoryczną działania społeczności lipnickiej. Z przeświadczeniem tym i samorządem wiejskim walczyli w XVII wieku kolejni dzierżawcy tenuty a potem starostwa lipnickiego (niegrodowego), co doprowadziło do serii procesów sądowych, strajków rolnych i otwartych buntów mieszkańców Lipnika przeciwko starostom. Do najbardziej dramatycznych wydarzeń doszło pod tym względem w latach 1646–47, 1676–77, 1744–45 i w 1754 roku. Wydarzenia te odbiły się echem nie tylko w najbliższej okolicy, ale również w całej południowej Polsce i w sejmie polskim. W walkach tych lipniczanie wykazali się nie tylko chłopską hardością, nieustępliwością, ale również talentami organizacyjnymi i sądowymi, angażując w obronę swych przywilejów i samorządu wiele autorytetów. Walkę tą w zasadzie chłopci lipniccy wygrali, nie ustrzegli się wszakże od poszerzającego się zakresu obowiązków pańszczyźnianych i opłat składanych dzierżawcom i skarbowi państwa.

Te ostatnie powinności oraz skutki najazdu szwedzkiego w 1655 r. przyczyniły się także do wielkiego upadku wsi Lipnik w II poł. XVII w. i jej wyludnienia. Straty wówczas poniesione będzie odrabiać miejscowość niemal przez sto lat. W dodatku w niesprzyjających okolicznościach I połowy XVIII w., kiedy to z jednej strony wystąpił problem utworzonego w 1723 r. miasta Białej, które szybko zdystansowało gospodarczo macierzysty Lipnik, a z drugiej strony powstały ostre konflikty wyznaniowe: katolicko-ewangelicki oraz chrześcijańsko-żydowski (pogrom Żydów 1765 r.).

Niewątpliwie nowa era w dziejach Lipnika rozpoczęła się wraz z I rozbiorem Polski i zaanektowaniem tych terenów w ramach Galicji przez Austrię. Era ta, trwająca do momentu upadku cesarstwa austro-węgierskiego w 1918 r., przyniosła wielkie przeobra-

żenia w Lipniku, zarówno na polu urbanistycznym (powstanie dwóch wielkich szos cesarskich, a następnie dwóch linii kolejowych, powstanie tzw. „miejskiej części” Lipnika), jak i społecznym. Wraz ze zniesieniem pańszczyzny w 1848 r. i rozwojem bielsko-bialskiego ośrodka przemysłowego zaczął się proces przeobrażania charakteru miejscowości z typowo rolniczego na przemysłowo-rolniczy. Lipnik zresztą stał się kolebką przemysłu bielsko-bialskiego – to na jego terenie w 1810 r. powstała pierwsza fabryka włókiennicza. W II połowie XIX w. stanie się Lipnik silnym ośrodkiem przemysłowym, w którym dominowały trzy rodzaje wytwórczości: produkcja sukna, przemysł gorzelniany oraz budowlano-ceramiczny. W tworzeniu przemysłu lipnickiego wzięli udział głównie nowi przybysze – Niemcy i Żydzi. Ci ostatni, założyli tu własną gminę wyznaniową (1870 r.).

Wiek XIX wraz z kapitalizmem przyniósł wielką dominację w gospodarce Lipnika żywołu niemieckiego i żydowskiego. Nacja polska zmalała do roli mniejszości, próbując co najwyżej rywalizować w rzemiośle z dwoma pozostałymi. Wraz z pojawieniem się nacjonalizmu niemieckiego, zaczęło się także świadome budowanie wizerunku Lipnika jako wioski na wskroś niemieckiej. Po pojawieniu się polskiego ruchu narodowego w końcu XIX w., musiało to doprowadzić do pierwszych starć narodowościowych, których główne natężenie wystąpiło w I połowie XX wieku. Obiektem walki dwóch nacjonalizmów, polskiego i niemieckiego, stało się przede wszystkim wiejskie szkolnictwo, władza administracyjna, towarzystwa społeczno-kulturalne (bujnie się wówczas rozwijające), a nawet miejscowa parafia katolicka. O ile w XIX w. zdecydowaną przewagę mieli w Lipniku Niemcy, o tyle wraz ze zjawiskiem „Ostflucht” (ucieczki Niemców ze Wschodu) i napływem kilku tysięcy robotników polskich, od początku XX w. górę zaczęli brać Polacy. Walka o należne Polakom miejsce i polonizację miejscowości miała trwać do lat 20. XX w., a więc już w warunkach niepodległej Polski.

Procesem nierozdzielnie towarzyszącym rozwojowi przemysłu Lipnika i sąsiedniego dwumiasta były głębokie przeobrażenia społeczeństwa wioski, które w II połowie XIX w. stało się społeczeństwem w większości robotniczym czy też chłoporobotniczym. W dodatku, na skutek politycznego blokowania przez władze Bielska i Białej osadnictwa robotniczego w tych miastach, na okalające je wioski napływała fala chłopów polskich szukających pracy w tutejszym przemyśle. W ten sposób Lipnik już w XIX w.

stał się wielką sypialnią dla proletariatu bielsko-bialskiego, który z czasem zapuścił tu korzenie i doprowadził do repolonizacji miejscowości oraz dużych zmian w strukturze własności. Dlatego po 1918 r., po fali masowych wyjazdów ludności niemieckiej, Niemcy zaczęli stanowić w Lipniku mniejszość narodową.

Robotniczy charakter Lipnika pociągnął za sobą liczne konflikty społeczne, jakie targały społeczeństwem wioski na przełomie XIX/XX w. (pierwszy strajk robotniczy 1872 r.) i w Polsce międzywojennej. Trwałe korzenie zapuścił tu m.in. ruch socjalistyczny. Symbolem tych problemów stały się krwawe rozruchy z 1890 roku.

W XX wieku społeczność lipnicka nieraz przysłużyła się Ojczyźnie. W czasie I wojny światowej poszła z wioski do Legionów Polskich cała grupa ochotników, podobnie było w czasie odpięrania najazdu Armii Czerwonej w 1920 r. i w czasie organizowania pomocy dla Śląska Cieszyńskiego i Górnego Śląska. Okres międzywojenny charakteryzowała duża dynamika działań polskich organizacji politycznych, społecznych i kulturalnych na terenie miejscowości i to pomimo utraconej w 1925 r. samodzielności administracyjnej. Bowiem Lipnik w tym roku został włączony do miasta Białej (Krakowskiej), pozostając niestety jej dzielnicą peryferyjną, a więc mocno zaniedbaną. Stan taki przetrwał do II połowy XX w., a utwierdziły go zarówno skutki wielkiego kryzysu gospodarczego lat 1929–1934, jak i późniejsze czasy totalitaryzmów – okupacji niemieckiej 1939–1945 i reżimu komunistycznego po 1945 r.

Najtragiczniejsze bodaj w dziejach Lipnika stały się lata 1939–1947. Najpierw była to bezprzykładna zdrada państwa polskiego ze strony tutejszych Niemców w 1939 r. (m.in. wystąpienie zbrojne przeciw Wojsku Polskiemu), następnie cały łańcuch eksterminacyjny w stosunku do ludności polskiej i żydowskiej, współmieszkańców tej ziemi. Niemcy, opanowani przez obłądną rasistowską ideologię Hitlera, postanowili zniszczyć wielowiekową tradycję współżycia w Lipniku kilku narodów. I tylko zwycięstwo Aliantów im to uniemożliwiło. Najwyższą cenę zapłacili Żydzi, znikając z ziemi lipnickiej w wyniku Holocaustu. Z kolei wykrwawieni Polacy i rządzący po 1945 r. Polską Rosjanie, wypędzili resztę miejscowych Niemców, którzy zdecydowali się pozostać po przejściu wojennego frontu. Lipnik stał się właściwie w ten sposób miejscowością jednolitą pod względem narodowościowym, miejscowością polską. W znacznej mierze stracił przez to swą tożsamość.

źródła i literatura

Źródła archiwalne i rękopiśmienne

Archiwum Państwowe w Bielsku-Białej

zespół Akta gminy Lipnik (XVIII w. – 1925) 1, 2, 6–10, 15, 18, 19, 24–27, 34, 35, 41, 42, 45, 49, 50, 53, 55, 56, 61, 62, 67, 68, 72, 73, 74, 79, 80, 86–88, 92–94, 99, 100, 104, 110, 111, 116, 117, 120, 121, 126, 129–132, 135–141

zespół Akta miasta Białej (1613–1939) 1, 1/1, 27, 30, 31, 33, 144, 343, 345, 346, 349–352, 358, 381, 382, 394, 406–411, 421, 448, 449, 465, 467, 485, 488, 506, 512, 518, 524, 528, 541, 542, 544, 545, 549, 589, 591, 597, 639, 643, 651, 703, 708, 774, 804, 807, 823, 825, 831, 845, 862, 873, 883, 886, 918, 955, 961, 962, 973, 985, 999, 1019, 1056, 1067

zespół Der Landrat des Kreises Bielitz (1939–1945) 1, 6, 103, 104, 111
zespół Spółka Gruntowa dla Prowincji Górnośląskiej z o.o. Kierownictwo w Katowicach, Oddział w Bielsku 1531, 1533, 1542, 1560, 1584, 1587, 1625, 1642, 1643

zespół Amtsgericht Bieltitz (1939–1945) 760

zespół Zarząd Miejski i Miejska Rada Narodowa w Białej (1945–1950) 7, 9–14, 32, 37, 42–53, 61–65, 86, 88–93, 95

Archiwum Państwowe w Krakowie

zespół Księgi grodzkie oświęcimskie 96

zespół *Variae civitates et villae* (I.T.) 273

zespół Starostwo Powiatowe w Białej (1867–1918) 1, 2, 540

zespół Teki Antoniego Schneidera 92, 93

Archiwum Państwowe w Oświęcimiu

zespół Starostwo Powiatowe w Białej (1945–1950) 5, 6, 53–62, 66, 82, 83, 87, 93, 138, 250, 275, 309, 392, 455

zespół Powiatowa Rada Narodowa w Białej (1945–1950) 227–229

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie

zespół Archiwum Skarbu Koronnego, dział lustracje i rewizje dóbr królewskich 16–18, 21, 66 oraz księgi rekognicji 47, 48

Archiwum Państwowe w Żywcu

zespół Dyrekcja Dóbr Żywieckich 7, 283, 296, 322, 361, 417, 422, 461, 495, 644, 744, 933, 934

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie

zespół Akta Parafii Archidiecezji - Biała 176, Lipnik 8

Archiwum Parafii Rzymskokatolickiej w Lipniku

„Liber Memorabilium”

Odpisy akt wizytacji biskupów krakowskich (XV-XVIII w.)

„Elenchus Presbyterorum ad Ecclesias paroch. Lipnik ab Anno 1729”

Księgi zgonów 1729-1815, 1939-1945

Księgi rachunkowe parafii w Lipniku z XIX w.

„Protocollum ordinatorum” (1829-1860)

Księga wizytacji dziekańskich z XX w.

„Ogłoszenia parafialne” (1928-1957)

Inwentarz parafii z 1933 r.

Archiwum Parafii Ewangelicko-augsburskiej w Białej

Akta luźne Gminy Ewangelickiej w Białej-Lipniku z XIX w.

Księga zgonów (lata 1939-1953)

Biblioteka PAN w Krakowie

rkps. 477 - Teki Smoniewskiego, opis wsi Lipnik

Muzeum w Bielsku-Białej

zespół dokumentów cechu szewskiego w Białej (XVIII-XX w.) MBB/H/28-32 i 42

Księga składek członkowskich Spółki Ochrony i Pomocy Narodowej w Bielsku (1913-1919) MBB/H/1700

dokument o datkach konkurencyjnych na budowę kościoła w Lipniku MBB/H/2195

Muzeum w Żywcu

kontrakty kupna-sprzedaży dot. gruntów Habsburgów w Lipniku HA/187

Archiwum Szkoły Podstawowej nr 13 im. Władysława Jagiełły w Lipniku

„Kronika Szkolna 1945-1973”

Materiały Stefana Ganszera z Bielska-Białej

wypisy z ksiąg grodzkich oświęcimskich, ksiąg relacyjnych krakowskich z Archiwum w Krakowie oraz z akt lustracyjnych województwa krakowskiego z Archiwum Głównego w Warszawie (sprzed 1939 r.)

Urząd Miejski w Bielsku-Białej

B. Krasnowolski, Studium konserwatorskie dzielnicy Lipnik

J. Piekarczyk, Opracowanie wyników ankiety rolnej, 1993

informacje z Wydziału Geodezji i Wydziału Spraw Obywatelskich

Prasa i czasopisma

- „Bielitz-Bialaer Anzeiger” 1895–1900
- „Dziennik Cieszyński” 1906–1914
- „Echo Beskidzkie” 1936–1938
- „Gwiazdka Cieszyńska” 1871–1914
- „Placówka Kresowa” 1921, 1928, 1932
- „Prawo Ludu” 1897
- „Przyszłość” 1926
- „Równość” 1900
- „Silesia” 1897, 1901, 1904–1906, 1908
- „Ślązak” 1923
- „Trybuna Robotnicza” 1947
- „Tygodnik Bialski / Nasz Tygodnik” 1919, 1920
- „Wieniec i Pszczółka” 1893, 1902, 1904–1906, 1908–1910
- „Wieniec Polski” 1891–1893
- „Wyzwolenie Społeczne” 1919
- „Zjednoczenie” 1928–1931

Wydawnictwa źródłowe i okolicznościowe

- „Adressbuch von Bielitz-Biala und Umgebung”, Bielitz 1914
- Bigo J., Najnowszy skorowidz wszystkich miejscowości z przysiółkami w Królestwie Galicyi, Wielkim Księstwie Krakowskiem i Księstwie Bukowińskiem, Łączów 1886 i Lwów 1897
- Długosz J., Liber beneficiorum dioecensis cracoviensis, t. I–II, Kraków 1864
- Grünhagen C., Markgraf H., Lehns und Besitzurkunden Schlesien, t. II, Leipzig 1883
- Hoinkes C., Eine Fluss und Wasserordnung zwischen Bielitz und Biale von 1672, Posen 1939
- Hoinkes C., Geburtsbrief für Johann George Czauderna aus Kunzendorf bei Biala vom Jahre 1688, Posen 1938
- „Informator Diecezji Bielsko–Żywieckiej 2000”, Bielsko-Biała 2000
- Karasek-Langer A., Strzygowski E., Sagen der Beskidendeutschen, Plauen 1930
- „Kodeks dyplomatyczny Polski”, t. III, Warszawa 1858
- „Księga adresowa Bielska, Białej i okolicy”, Bielsko 1937
- „Księga dochodów beneficjów diecezji krakowskiej z roku 1529 (tzw. liber Retaxatorium)”, Wrocław–Warszawa–Kraków 1958
- „Lustracja województwa krakowskiego 1564”, cz. I, wyd. J. Małecki, Warszawa 1962

- „Lustracja województwa krakowskiego 1765”, cz. 1, wyd. A. Falkowska-Gradowska, Warszawa-Kraków 1973
- „Monumenta Poloniae Vaticana”, t. I-II, Kraków 1913
- „Orts-Repertorium des Königreiches Galizien und Lodomerien mit dem Grossherzogthum Krakau”, Wien 1874
- Pawiński A., Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym, t. III „Małopolska”, Warszawa 1886
- Polak J., Miasto Biała w 1779 roku, w: „Bielsko-Bialskie Studia Muzealne”, t. III, Bielsko-Biała 1997
- Poppers A., Adressbuch Bielitz-Biala und Umgebung, Bielitz 1904
- „Rocznik Przemysłowy”, Kraków 1912
- „Rocznik Statystyki Galicji”, Lwów 1886
- „Schematismus der Königreich Galizien und Lodomerien für das Jahr 1814” (i 1838), Lemberg 1814 i 1838
- „Skorowidz gminny Galicji”, Wiedeń 1907
- „Skorowidz wszystkich majątności położnych w Królestwie Galicji i Lodomeryi oraz Wielkim Księstwie Krakowskim”, Lwów 1868
- „Słownik geograficzny Królestwa Polskiego”, t. V, Warszawa 1884
- „Soudni knihy osvetimské a zatorské z r. 1440-1562”, wyd. R. Rauscher, Praha 1931
- „Sprawozdanie z działania Spółki Ochrony i pomocy narodowej w Bielsku ... czas od 1 grudnia 1911 r. do 30 czerwca 1913 r.”
- „Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok...”, Lwów 1890, 1895, 1900, 1908, 1911, 1914
- Theiner M., Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae, t. I, Romae 1860 i t. IX, Kraków 1994
- „Zbiór dokumentów małopolskich”, t. 3 i 5, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kuraś, Wrocław 1965-67

Kroniki, wspomnienia, relacje

- „Bielsko-Biała w zwiercadle czasu. Wspomnienia mieszkańców z lat 1900-1945”, zebrał i opracował J. Polak, Bielsko-Biała 2002
- Chamrat W., Kronika miasta Białej, w: J. Polak, Ze starych kronik parafialnych, Bielsko-Biała 1990
- „Historia misji Towarzystwa Jezusowego w Białej”, oprac. I. Panic, J. Polak, Bielsko-Biała 1996
- Komoniecki A., Chronografia albo Dziejopis Żywiecki, Żywiec 1987
- Matusiak K., Szkolnictwo polskie na terenie miasta i powiatu Bielsko w latach międzywojennych. Szkice i wspomnienia, Katowice 1969
- Pikuła-Peszowska B., Gdzie jest Twój grób, Ojczy?, Bytom 1997
- Smaza D., Ludzie z Lipnika. Pamiętnik z lat 1936-39, w: „Przegląd twórczości artystycznej seniorów Podbeskidzia”, Bielsko-Biała 1997
- Relacje: rodziny Kubiców, Leszka Łozy, Zbigniewa Żaka.

Opracowania i przyczynki

- „Beskidenkalender” München 1969
- „Bielsko-Biała. Zarys rozwoju miasta i powiatu”, oprac. H. Rechowicz, Katowice 1971
- Boguniowski J. W., Zarys z dziejów parafii pw. Chrystusa Króla w Bielsku-Białej Leszczynach, Bielsko-Biała 1998
- Brzoza C., Reforma rolna w województwie krakowskim (1945–1948), Ossolineum 1988
- Bukowski J., Dzieje Reformacji w Polsce od wejścia jej do Polski aż do jej upadku, t. I, Kraków 1883
- Buszko J., Dzieje ruchu robotniczego w Galicji Zachodniej 1848–1918, Kraków 1986
- Czemeryński K., O dobrach koronnych byłej Rzeczypospolitej, Lwów 1870
- Falniowska-Gradowska A., Ostatnie lata działalności sądu referendarskiego koronnego (1768–1793), Wrocław 1971
- Falniowska-Gradowska A., Studia nad społeczeństwem województwa krakowskiego w XVIII wieku, Warszawa 1982
- Frączek M., Zarząd miasta i rada miejska Białej w latach 1918–1929, w: „Bielsko-Bialskie Studia Muzealne”, t. III, Bielsko-Biała 1997
- Ganszer S., W XVI-wiecznym Lipniku, w: „Kalendarz Beskidzki” 1967
- Gątkowski J., Rys dziejów księstwa oświęcimskiego i zatorskiego, Lwów 1867
- Grzybowski K., Galicja 1848–1914. Historia ustroju politycznego na tle historii ustroju Austrii, Ossolineum 1959
- Haase T., Die Bielitz-Bialaer Schafwollwarenindustrie in ihrer historischen Entwicklung, Teschen 1873
- Hanslik E., Biała, eine deutsche Stadt in Galizien, Wien–Teschen 1909
- Hanslik E., Die Entstehung und Entwicklung von Bielitz-Biala, w: „Programm des Gymnasiums”, Bielitz 1904
- Hanslik E., Die Kulturformen der Bielitz-Bialaer deutschen Sprachinsel, w: „Festschrift zur Erinnerung an die Universitätsferienkurse 1906 in Bielitz”, Bielitz 1906
- „Historia chłopów śląskich” pod red. S. Inglota, Warszawa 1979
- „Historia Śląska”, t. I–III, Wrocław 1960–1985
- Huczek L., Habsburgowie na Żywiecczyźnie, w: „Kalendarz Beskidzki” 1971
- „Jednodniówka uczczenia wymarszu młodzieży bialskiej...”, Biała 1930
- Józwiak S., Lipnik w zamierzcztych czasach, w: „Kalendarz Beskidzki” 1985
- Kapała Z., Mieszkańcy Bielska, Białej i okolic na frontach II wojny światowej, w: „Bielsko-Bialskie Studia Muzealne”, t. I, Bielsko-Biała 1993

- Kenig P., Dawne atelier fotograficzne Bielska i Białej, Bielsko-Biała 1994
- Kenig P., Tu urodził się ojciec Papieża, w: „Lipnik. Gazeta lokalna” nr 3 z 1997
- Kenig P., Z dziejów luteranizmu w Bielsku-Białej, Bielsko-Biała 2000
- Kenig P., Kominiak W., Bielsko-Biała i okolice na dawnej pocztówce w czasach monarchii austro-węgierskiej, Bielsko-Biała 2001
- Kiełbicka A., Studia nad sołectwami w województwie krakowskim w XVI-XVIII w., Toruń 1964
- Kolatschek J., Geschichte der evangelischen Gemeinde in Biala, Teschen 1860
- Konieczny A., Zieliński J., Pierwsze sto dni, Katowice 1985
- Konopczyński W., Dzieje Polski nowożytnej, t. I-II, Warszawa 1986
- Kopeć E., „My i oni” na polskim Śląsku (1918-1939), Katowice 1986
- Kopeć E., Włókniarze bielsko-bialskiego okręgu przemysłowego w okresie wielkiego kryzysu 1929-1933, Warszawa-Kraków 1973
- Kot S., Szkolnictwo parafialne w Małopolsce XVI-XVIII w., Lwów 1912
- Kracik J., Konsekracje kościołów i ołtarzy w diecezji krakowskiej w XVII-XVIII w., w: „Nasza Przeszłość”, t. 61, 1984
- Krasnowolski B., Lokacyjne układy osadnicze w okolicach Bielska – próba rekonstrukcji, w: „Bielsko-Bialskie Studia Muzealne”, t. II, Bielsko-Biała 1995
- Krasnowolski B., Rozwój urbanistyczny Białej do początku XIX wieku, w: „Bielsko-Bialskie Studia Muzealne”, t. III, Bielsko-Biała 1997
- Kroczek W., Der Hanslik und Forsthaus der Stadt Biala, w: „Jahrbuch der Section Bielitz-Biala Beskiden-vereins” 1907, Bielitz 1908
- „Kronika Śląska Cieszyńskiego i powiatów Biała, Żywiec”, Cieszyn 1932
- Kuhn W., Geschichte der deutschen Sprachinsel Bielitz (Schlesien), Würzburg 1981
- Kumor B., Diecezja tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji 1786-1985, Kraków 1985
- Kuraś S., Przywileje prawa niemieckiego miast i wsi małopolskich XIV-XV wieku, Wrocław 1971
- Kurzeja J., Rozwój średniowiecznej sieci parafialnej w dekanacie oświęcimskim, w: „Roczniki Humanistyczne”, t. 27, Warszawa 1979
- Kuś J., Szkice z dziejów kościelnych Bielska-Białej, Kraków 1983
- Kuś J., Szkice z dziejów kościelnych Śląska Cieszyńskiego, Kraków 1983
- Latosiński J., Monografia miasteczka Wilamowic, Kraków 1909
- Łakomy H., Działalność TUR w regionie podbeskidzkim, w: „Karta Groni” 1980
- Madurowicz H., Podraza A., Regiony gospodarcze Małopolski zachodniej w drugiej połowie XVIII w., Wrocław-Kraków 1958
- Matecki J., Handel zewnętrzny Krakowa w XVI wieku, w: „Zeszyty Naukowe WSE w Krakowie” 1960

- Małecki J., Studia nad rynkiem regionalnym Krakowa w XVI wieku, Warszawa 1963
- Michalewicz J., Przemysł gorzelniczy Galicji doby autonomicznej, Kraków 1988
- Michalewicz J., Żydowskie okręgi matrykalne i żydowskie gminy wyznaniowe w Galicji doby autonomicznej, Kraków 1995
- Najdus W., Polska Partia Socjalno-Demokratyczna Galicji i Śląska 1890–1919, Warszawa 1983
- Nowak T., Nowe szczegóły do dziejów walk górali żywieckich ze Szwedami w marcu 1656 r., w: „Małopolskie Studia Historyczne” 1960
- Nowakowski A., Dzieje ustroju i prawa Księstw Oświęcimskiego i Zatorskiego, Białystok 1988
- Noworyta S., Wizerunek z pamięci ZPW „Wega”, Bielsko-Biała 1988
- „OSP w Bielsku-Białej Lipniku 1895–1995” pod red. L. Malarz, Bielsko-Biała 1996
- Panic I., Historia osadnictwa w księstwie opolskim we wczesnym średniowieczu, Katowice 1992
- Panic I., Księstwo cieszyńskie w średniowieczu, Cieszyn 1988
- Peterek M., Lipnickie witraże, w: „Kalendarz Beskidzki” 1998
- Perzanowski Z., Bielsko-Biała. Zarys dziejów rozwoju przestrzennego miasta, Kraków 1958
- Piesch W., Kunzendorf, w: „Bielitz-Bialaer Beskidenbriefe” nr 4 i 5, Wiesbaden 1956
- Pilch A., Dzieje ruchu robotniczego w Krakowskim 1918–1939, Kraków 1987
- Pilch A., Związki zawodowe na Śląsku Cieszyńskim przed I wojną światową, Warszawa 1966
- Polak J., Bohuń w Lipniku, w: „Lipnik. Gazeta lokalna” nr 6 z 1997
- Polak J., Byli z nami Żydzi, w: „Lipnik. Gazeta lokalna” nr 5–6 z 1998
- Polak J., Cmentarz rzymskokatolicki w Białej. Księga Zasłużonych, Bielsko-Biała 1999
- Polak J., Dzieje parafii bialskiej do 1880 r., Bielsko-Biała 1989
- Polak J., Lipnicy szewcy, w: „Lipnik. Gazeta lokalna” nr 3–4 z 1998
- Polak J., Lipnicki tramwaj, w: „Lipnik. Gazeta lokalna” nr 2 z 1997
- Polak J., Lipnik na 700 lat ?, w: „Lipnik. Gazeta lokalna” nr 4 z 1997
- Polak J., Lokaut włóknarzy bielsko-bialskich w 1912 roku, w: „Studia i materiały z dziejów Śląska”, t. XVII, Katowice 1987
- Polak J., O herbie dawnego Lipnika, w: „Lipnik. Gazeta lokalna” nr 1 z 1997
- Polak J., O lipnickiej szubienicy i głodnym policmajstrze, w: „Lipnik. Gazeta lokalna” nr 7–8 z 1998
- Polak J., Przewodnik po Bielsku-Białej, Bielsko-Biała 2000
- Polak J., Rok 1897. Lipnik przed stu laty, w: „Lipnik. Gazeta lokalna” nr 7 z 1997

- Polak J., Terytorium Lipnika w jego rozwoju historycznym (XIII–XX w.),
cz. 1, w: „Gazeta Lipnicka” nr 2 z 2000
- Polak J., Tomiczek M., Bielsko-Biała Straconka, Bielsko-Biała 1994
- Polak J., Tomiczek M., Dzieje parafii Opatrzności Bożej w Bielsku-Białej
w latach 1880–1939, Bielsko-Biała 1991
- „Polski Słownik Biograficzny” (różne hasła)
- Putek J., Miłośnicy pany i krnąbrne chłopcy, Kraków 1959
- Putek J., Mroki średniowiecza, Warszawa 1985
- Putek J., O zbójnickich zamkach, heretyckich zbrodniach i oświęcimskiej
Jerozolimie, Kraków 1938
- Rosińska D., Wybory samorządowe i parlamentarne w Białej w latach
1919–1939, w: „Bielsko-Bialskie Studia Muzealne”, t. III, Bielsko-Biała
1997
- Rybarski R., Gospodarstwo księstwa oświęcimskiego w XVI wieku,
Kraków 1931
- Rydlewski J., Valde-Nowak P., Badania powierzchniowe na Pogórzu Ślą-
skim, w: „Acta Archaeologica Carpathica”, t. 22, 1985
- Skarbiński A., Szybowisko na Kopcu, w: „Kalendarz Beskidzki” 1995
- „Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX
wieku”, pod red. M. Patera, Katowice 1996
- „Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w śre-
dniowieczu”, cz. 3, Kraków 2000 (hasło Lipnik)
- „Sprawa polska w Białej”, Biała 1914
- Stanek J., Z dziejów ziemi oświęcimskiej, Kraków 1959
- Starczewski M., Inspektorat bielski ZWZ-AK, w: „Bielsko-Bialskie Studia
Muzealne”, t. I, Bielsko-Biała 1993
- „Studia z dziejów wsi małopolskiej w II połowie XVIII wieku” pod red.
C. Bobińskiej, Warszawa 1957
- Sucheni-Grabowska A., Spory królów ze szlachtą w złotym wieku, Kra-
ków 1988
- Szczotka S., Materiały do dziejów zbójnictwa góralskiego z lat 1589–
1782, Lublin–Łódź 1952
- Szczotka S., Udział chłopów w walce z potopem szwedzkim, Lwów 1939
- Szefer A., Hitlerowskie próby zasiedlenia ziemi śląsko-dąbrowskiej
w latach II wojny światowej (1939–45), Katowice 1984
- Szefer A., Nieznane dokumenty o działalności tzw. Freikorpsu w rejo-
nie bielskim w przededniu drugiej wojny światowej (maj–wrzesień
1939 roku), w: „Zaranie Śląskie” 1965, z. 2
- Szewczuk J., Kronika klęsk elementarnych w Galicji w latach 1772–1848,
Lwów 1939
- Ślusarek K., Uwłaszczenie chłopów w Galicji Zachodniej, Kraków 2002
- Trzyna E., Królewszczyny województwa krakowskiego w XVII w.,
w: „Roczniki Dziejów Społeczno-Gospodarczych”, t. 24, 1962
- Urban W., Chłopi wobec reformacji w Małopolsce w I poł. XVII w.,
Kraków 1959

- Urban W., Reformacja wśród chłopów w Oświęcimskim, w: „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, t. II, Warszawa 1957
- „Urzednicy malopolscy XIV-XV wieku. Spisy”, Ossolineum 1990
- „Urzednicy wojewodztwa krakowskiego XVI-XVII wieku. Spisy”, Kraków 1990
- Walter-Janke Z., Podziemny Slask, Warszawa 1968
- Wejnert A., O starostwach w Polsce do konca XVIII wieku, Warszawa 1877
- Wigoder G., Slownik biograficzny Zydow, Warszawa 1998
- Wurbs G., Die deutsche Sprachinsel Bielitz-Biala, Wien 1982
- Wurbs G., Ganz am Rande Schlesiens liegt Bielitz, t. III, Wien 1992
- Zapart A., Szkolnictwo parafialne w archidiakonacie krakowskim od XVI do XVIII wieku, Lublin 1983
- Zdrójkowski Z., Geneza prawa sredzkiego i jego rola dziejowa (1223-1511), w: „Studia z dziejow Srody Slaskiej, regionu i prawa sredzkiego”, Wroclaw 1990
- „Z dziejow parafii sw. Szymona i Judy w Kozach”, Kraków 1998
- „Zydzi w Bielsku, Bialej i okolicy” pod red. J. Polaka i J. Spyry, Bielsko-Biala 1997
- Mapa „Okolice Bielska-Bialej. Mapa topograficzno-fizyczna”, skala 1:50000, Wojskowe Zaklady Kartograficzne, Warszawa 2001

neksy

Dokumenty źródłowe

1.

Donacja wsi Lipnik położonej w księstwie oświęcimskim szlchetnemu Florianowi Zebrzydowskiemu z 8 grudnia 1548 r. dokonana przez króla polskiego Zygmunta Augusta.

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, zespół Metryka Koronna 76, k. 143.

Nos Sigismundus Augustus, rex Poloniae, significamus quia quamvis paulo superiori tempore generoso Florianio Zebrzydowski secretario et in magno ducatu Lithuaniae refferendario nostro donaveramus bona nostra regalia villam videlicet Lipnik dictam in ducatu Oswieczimensi sitam super qua re et diploma pro more illius terrae et iuris Silesiae ei concesseramus, quia tamen supplicavit nobis, ut se suis posteris simulque cum dictis bonis ex iure illo Silesiae, quo illarum terrarum incolae hactenus utantur iuribus et legibus regni nostrae Poloniae, cui terrae illae seu ducatus uniti sunt, adserere, ascribere seu incorporare illique super iis et coeteris omnibus denuo iam secundum ipsam ius Polonicum hic praesertim in comiciis hisce Regni generalibus aliud diploma fieri iuberemus, id quod nos equidem hoc libertius fecimus, quod intelligamus inter laudabilia regum et principum facta ea vel imprimis censi quae a clementia et liberalitate erge quosque probos, benemeritos promanant. Proinde et nos perspectam habentes ingenuam vitutem – ipsius generosi Floriani Zebrzydowski, qua se nobis summa fide et non vulgari constantia assidue curavite sse commendatum – sibi et suis posteris – successoribus bona praefata seu villam dictam Lipnik – cum totali eiusdem villae haereditate denuo secundum hoc ipsum ius Polonicum dandam duximus de certaue scientia et gratia nostris regiis et cum

consensu omnium consiliariorum nostrorum et nuntriorum terrestrium in hoc conventu generali congregatorum damus tituloque perpetuae et irrevocabilis donacionis donamus - cum omnibus et singulis villae praefatae fundis etc. et cum iure patronatus ecclesiae parochialis in eadem villa consistenti, ita late longeque et circumferencialiter prout ipsa bona villae praefatae Lipnik in suis finibus es antiquo ab aliis villis et bonis sunt distincta, maxime vero a bonis nostris Kobiernicze dictis et aliis quibusvis eisdem bonis Lipnike quomodolibet contiguus et adjacentibus per talia loca seu terminos inferius descriptos, de quibus suffielenter praemissa prius legitima revisione per revisores ad id specialiter per nos deputatos edocti sumus. Primum quidem incipiendo a fluvido seu torente Koska Woda dicto qui est finalis seu ut vulgo dicitur granicialis dividens et dislimitans bona sepe memorata Lipnik a bonis nobilium Gieraltowskich villae Kozy dictae eodemque fluviolo adversus ascendendo usque ad fontem illius seu locum unde emanat et inde superius versus Cliuum moncium recta ascendendo ad cacumen seu verticem eiusque montis et per cacumen recta deorsum iterum descendendo ad fontem alterum alterius fluvioli dicti Vielka Żarnowka et inde eodem fluviolo Żarnowka descendendo usque ad locum ubi iste fluviolus influit ad fluvium Szola cuius fluvii dicti Szola rippam ipse et successores eius perpetue semper liberam cum omnibus utilitatibus habere debent et inde tandem eodem fluvio Sola ascendendo usque ad fines seu granicies villae Vilkowicze generosorum Joannis Castellani Polaniecensis et Laurentii secretarii nostri Komorowskich fratrum germanorum et iisipsis finibus usque ad fluvium Biala et ab hoc ipso fluvio tandem usque ad fines coeterorum bonorum nobilium eiusdem villae Lipnik conterminorum. Quae quidem bona sic per nos donati cum omnibus ad eadem ut supra memoratum est pertinentibus sepe memoratus Florianus vigore prioris et praesentis donationis nostrae quam priorem hic pro inserta habere volumus. Et nihilominus hanc per illam et illam per istam approbamus ipse et illius successores per legitimas successiones habebunt perpetuoque possidebunt cum omni plenoque iure. Insuper autem volentes erga eundem ipsum Florianum favorem clementiae nostrae testaciorem reddere eiusque desideriis satisfacere illa ipsa bona eximimus et ex iure illo seu legibus provincialibus Silesiae quibus illae terrae gaudent liberamus illumque cum bonis praedictis illorum successores ascribimus et perpetue adserimus incorporamus iuribus Regni, praeser-

tim vero terrae et districtui Cracoviensi a maioribus nostris nobilitati seu equestris ordinis hominibus datis ita ut deinceps semper possessores illorum bonorum ipsaquemet bona non aliis iuribus, legibus et libertatibus gaudeant quam Regni idque tam in iudicialibus quam extra iudicialibus negociis. Porro si occasione quarumcunque rerum per quempiam deinceps conventi fuerint super iis non alibi respondere et se iustificare teneantur ipsi possessores et haeredes coram nobis aut illis tribunalibus et iudicibus quam coram quibus nobilitas, incolae terrae et districtus Cracoviensis solet iudicari: idque iure et legibus Regni, subditi autem eorum seu coloni qui nunc sunt aut postea futuri sunt iure Theutonico Maideburgensi gaudere et uti perpetuo debebunt. Quod nos illis in omnibus punctis, clausulis, articulis – in privilegiis nostris dari solitis concedimus eximentes eosdem ab omni iurisdicione et potestate omnium et singulorum palatinorum, castellanorum – et quorumvis dignitariorum et ministerialium eorundem, ita quod omnibus de se conquerentibus coram alio nemine parere et respondere quam coram eorum advocato vel domino hereditario nunc et pro tempore existenti teneantur. Quae quidem praemissa omnia robur decernimus debitae et perpetuae firmitatis obtinere debere. Harum testimonio litterarum quibus in fidem manu nostra subscripsimus et sigillum nostrum appendi iussimus. Actum et datum Piotrcoviae in conventu generali Regni feria secunda post festum Conceptionis VM proxima anno Domini 1548, regni aere nostri 19. Sigismundus Augustus rex subscripsit.

W tłumaczeniu polskim:

My, Zygmunt August, król Polski, oświadczamy, iż chociaż niedawno darowaliśmy szlachetnemu Florianowi Zebrzydowskiemu – sekretarzowi i naszemu referendarzowi w Wielkim Księstwie Litewskim – nasze dobra królewskie, obdarzamy go oto wsią położoną w księstwie oświęcimskim, zwaną Lipnik, na mocy tego zarządzenia i dokumentu wedle zwyczaju tej ziemi i prawa Śląska. Ponieważ jednak prosił nas, by on i jego potomkowie wraz z wymienionymi dobrami według prawa tegoż Śląska, którym mieszkańcy tych ziem posługują się do dziś zostali przyłączeni, przypisani czyli włączeni do prawa i ustaw naszego Królestwa Polski, z którym ziemie te czyli księstwo są połączone, i abyśmy zarządzili powtórnie, by tak się stało jemu wobec tych i wszystkich innych – zgodnie tedy z prawem polskim tutaj w sposób

szczególny na zjeździe generalnym Królestwa w odrębnym dokumencie (to) potwierdzamy. Co zaś chętniej uczyniliśmy, iż rozumiemy, że między uczynkami godnymi pochwały królów i książąt te zwłaszcza winny być ocenione, które wypływają z łaski i szczodroblowości względem wszystkich (ludzi) dobrych i zasłużonych. Stosownie do tego i my, mając przed oczyma wspaniałą cnotę tegoż szlchetnego Floriana Zebrzydowskiego, w której z najwyższą wiernością i niezwykłą stałością w sposób szczególny postarał się być nam oddany, rozkazaliśmy, aby wspomniane dobra czyli wieś zwaną Lipnik wraz z całym tejże wsi dziedzictwem powtórnie zgodnie z prawem polskim były oddane jemu i jego przyszłym spadkobiercom i przekazujemy (je) w stanowczej wiedzy i łasce naszej królewskiej i za zgodą wszystkich naszych doradców i posłów ziemskich zebranych na tym zjeździe generalnym, i darujemy ją z tytułem wiecznej i nieodwołalnej darowizny, wraz ze wszystkimi i poszczególnymi wspomnianej wsi posiadłościami etc., wraz z funkcjonującym w tej wsi prawem patronatu kościoła parafialnego, tak szeroko, daleko i wokół, jak same dobra wspomnianej wsi Lipnik w swoich granicach z dawnych czasów oddzielone zostały od innych wsi i dóbr. W szczególności zaś zostaliśmy wystarczająco pouczeni przez rewizorów wyznaczonych do tego specjalnie przez nas po przeprowadzonej w sposób prawomocny kontroli – o tym, w jaki sposób oddzielona jest wieś Lipnik od dóbr naszych zwanych Kobiernice i wszystkich innych przyległych i graniczących z tymi dobrami, przez jakie miejsca czy granice poniżej opisane. Poczynając zatem od rzeczki zwanej Kózka Woda, która jest graniczną lub jak pospolicie mówią dzielącą i rozgraniczającą kilkakrotnie wspomnianą wieś (Lipnik) od dóbr szlchetnych Gierałtowskich nazwanych wsią Kozy, idąc w górę rzeczki aż do jej źródła czyli miejsca skąd wypływa i następnie wyżej wstępując prostą drogą ku szczytowi czyli wierzchołkowi tej góry i schodząc z drugiej strony z wierzchołka prostą drogą w dół do drugiego źródła drugiej rzeczki zwanej Wielka Żarnówka, dalej schodząc w dół tą rzeczką Żarnówką aż do miejsca, gdzie wpływa ona do rzeki Soła, której to rzeki brzeg winni mieć on i jego następcy wolnym z wszelkimi korzyściami, następnie wspinając się wzdłuż tej rzeczki Soła aż do krańców czyli granic wsi Wilkowice szlchetnych Jana kasztelana połanieckiego i naszego sekretarza Wawrzyńca Komorowskich, braci niemieckich i wzdłuż granic ich (majątków) aż do rzeki Biała, a od tejże rzeki wreszcie aż do granicy dóbr pozosta-

łych szlachciców sąsiadujących z tą wsią Lipnik. Te właśnie dobra w ten sposób przez nas darowane ze wszystkimi do tejże (wsi) jak wyżej wspomniano przynależnościami chcemy, by wspomniany Florian na mocy wcześniejszej i obecnej donacji naszej uważał za posiadane – tak wcześniej jak teraz. I nie mniej zatwierdzamy tę (donację) poprzez tamtą, jak tamtą przez tę, ów i jego następcy będą posiadać na podstawie prawnej sukcesji na zawsze, z pełnym i całym prawem. Ponadto zaś chcąc świadectwo łaski naszej życzliwości względem tegoż Floriana i zadośćuczynić jego pragnieniom, uwalniamy te dobra i wyjmujemy spod tegoż prawa i praw prowincjonalnych Śląska, którym te ziemie się cieszą i jego wraz ze spadkobiercami wspomnianych dóbr dopisujemy i na wieczność włączamy do praw Królestwa (Polskiego), szczególnie mianowicie danych ziemi i powiatowi krakowskiemu przez przodków naszych stanowi szlacheckiemu czyli rycerskiemu, tak aby zawsze właściciele tych dóbr i same dobra cieszyli się nie innymi sprawami, ustawami i wolnościami jak (tylko) Królestwa, tak w sprawach sądowych, jak i niesądowych. I dalej, jeśliby później z racji jakichkolwiek spraw mieli odpowiadać i się usprawiedliwiać przed jakimkolwiek zgromadzeniem, niech będą trzymeni w naszej obecności lub innych trybunałów i sędziów, tak jak zwykło się sądzić szlachtę, mieszkańców ziemi i powiatu krakowskiego, i to według prawa i ustaw Królestwa, zaś ich poddani czyli chłopci, którzy są teraz lub będą później, winni cieszyć się prawem niemieckim magdeburskim i winni go na wieczność używać. Co też zezwalamy im dać we wszystkich punktach, klauzulach, artykułach – w naszych przywilejach zwykłych, uwalniając ich spod wszelkiej jurysdykcji i władzy wszystkich i każdego z osobna wojewodów, kasztelanów i wszelkiego rodzaju dygnitarzy i urzędników tychże, tak, iż w razie gdyby ktokolwiek z ich powodu się skarżył, nie będą mogli podlegać ani usprawiedliwiać się nikomu innemu jak ich wójtowi lub panu dziedzicznemu teraz ani w czasie całego swego życia. Oświadczamy, że wszystkie te zapowiedzi mianowicie winny otrzymać wartość należnej i trwałej mocy. W dowód tych słów, pod którymi w dobrej wierze ręką naszą się podpisaliśmy, nakazaliśmy umieścić naszą pieczęć. Wykonano i dano w Piotrkowie na zjeździe generalnym Królestwa w poniedziałek po święcie Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii roku Pańskiego 1548, w 19 roku naszego panowania. Podpisał król Zygmunt August.

2.

Uгода między starostą lipnickim a poddanymi zawarta w Lipniku 4 września 1754 r.

Archiwum Państwowe w Krakowie, zespół Variar civitates et vil-lae (I.T.) 273, k. nlb.

Między Jaśnie Wielmożnym JMCią Panem Zygmuntem z Piotrkowicz Linowskim Kasztelanem Łęczyckiem, Starostą Lipnickim z iedney a Uczciwymi, Pracowitemi Woytem, Sołtysami, Przysiężnemi y Całemi Gromadami Wsiow Lipnika, Międzybrodzie y Straconki, Poddanemi do Starostwa Lipnickiego należącemi a z drugiey strony pod powagę Prześwietney Kommissyi przez Dekret Sądów JKMCi Assesorskich Delegowaney, w tym ze Starostwie agituiącey ię, zaszła pewna komplianacya w niżej opisany sposób. Iż Jaśnie Wielmożny JMC Pan Kasztelan Łęczycki, Starosta Lipnicki przez podwyższenie Danin, roznych przyczynienie Robocżn Poddanym wsiow wyżej wyrażonych dawszy kompuls do roztargnienia się tudziesz kwereli do sądów JKMCi Assesorskich, z ktorey podaney kwereli nastąpił Dekret Kommissyi do Inwestygowania Praw Przywilejów Lustracyi Koronnych, wzajemnych pretensiech y Krzywd, y ziakiey okazyi Poddani Starostwa Lipnickiego z Domow Swoich w Pole wystąpili y iezeli iakie wiolencye poczynili, tak tedy przez Sąd JKMCi Kommissarski po nakazaney Inkwizycyi y aktualnie przez strony obiedwie wypro-wadzoney z Reflektowawszy się tak JWJMCi Pan Starosta Lipnic-ki iako też y oxvisceraciy obiedwie Strony unikaiąc, na perswa-zyą Godnych dystyngowanych Osob do Przyiacielskiego ułożenia y radey wzaiemney przystąpiły. I tak podawszy sobie wzajemnie przez obiedwie strony Punkta do ucalenia Komplianacyi na tako-we niżej wyrażone przystały. **1 mo** JWJM Pan Starosta na Tyn-fach alias na sześciu Czeskim Złotym Gurskim po graycarze nie pretenduje ale według kursu monety Polską lub Cesarską Mone-tą Gromady oddawały. **2 do** Dni 3 ah Płatowe które Gromada przedtym opłacała, teraz w istocie odrabiac a nie płacić Gromady powinny. Ktory by zaś Poddany płacić za te Dni pretendował tedy inscripto Zgromadami zgodzić się o takowe płacenie Dni Jaśnie Wielmożny JMC Pan Starosta Lipnicki oblige. **3 tio** Między-brodzkiej zaś Gromadzie to Tynf. Dwadzieścia pięć dawali y tylez Dni Odrabiali teraz JWJMP. Starosta ustępuje Dni dziesięć a kon-tentuje się Robocżną piętnastą dniami. W Lipniku y w Stracon-

ce Gromadom za Dni płatowe po Tynf. siedemnaście y tyleż Dni, ustępuje JWJMC Pan Starosta Lipnicki dni siedm a kontentuię się Robocizną Dziesięciu Dniami. **4 to** Piętałów od położenia Cechy na sztuce Płótna tak że JWJM Pan Starosta ustępuje, bez pretendowania płacy Cechować każe. **5 to**. Podwód JWJMC Pan Starosta Lipnicki nie więcej od Gromad pretendować na Rok nie będzie tylko Piędziesiąt rentę ustępuje dla Pustek. **6 te** do Browaru pozwala JWJM Pan Starosta po Czterech Ludzi. **7 mo**. W Grontach własnych Gromadzkich wolnego łamania kamienia bez wszelkiej na potym Dworowi płacy pozwala. **8 vo**. Międzybrodzkiej y Straconskiej Gromadzie z Połan alias z Łąk na których trawę siekaią y Owce pasają tako płacą się JWJMC Pan Starosta kontentować przyrzeka iaka była oddawana y postanowiona w Roku 1731. y tego additamentu co był przytoczony przed kilku Lat ustępuje. **Nono** od Straconski Gromady JWJMC Pan Starosta Drzewa siąg 50 w Lasach Staroscinkich poki starczyć będą wycinanie akceptuię y więcej wycięcia pretendować nie będzie, ani z zagranicznych Lasów, gdy staroscińskich Lipnickich nie stanie, pomienionej Gromady do wyrąbania y zwiezienia przymuszać nie będzie. **10 mo** Od Blecharnie w Lipniku żadney JWJMCP. Starosta płacy pretendować nie będzie, z której płacono po Tynfw Dziesięć. Inne zaś pretensye tak z Danin y Robocizn rozných pochodzące iako też wzaiemnie z krzywd y wolencey do Dnia dzisieyszego, zachodzące Strony obiedwie sobie daruiący ustępuią, z nich Ninieyszy komplanacją kwituią się. Co wszystko y każdą rzecz z osobna strony obiedwie a osobiwie Gromady nieprejudykuiąc Dobrodziejstwem Prawnym sobie służącym wzaiemnie zayscie y dotrzymac rzetelnym Słowem przyrzekaia, y na to się dla lepszej wagi y Waloru Tey Komplana-cyi Strony Obiedwie Rękami własnymi podpisuią. Działo się w Lipniku Dnia Czwartego Miesiąca Września. Roku Pańskiego Tysiącznego Siedemsetnego Piędziesiątego Czwartego.

3.

Regulamin pracy i świadczeń poddanych starostwa lipnickiego wydany przez Alojzego Fryderyka Brühla 7 lutego 1765 r., a zatwierdzony przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego.

Archiwum Główne Akt Dawnych, zespół Księgi Kanclerskie 33, k. 255.

Significamus etc. reproductus coram nobis esse litteras manu generosi Aloysy Friderici Brühl generalis artilleriae Regni, capitanei nostri Varsaviensis, Lipnicensis, subscriptas sigilloque eius gentilitio communitas, sanas etc. continentes in se regulamen laborum pro subditis capitaneatus eiusdem nostri Lipnicensis conscriptum supplicatumque nobis est nomine eorundem subditorum villarum infrascriptarum capitaneatus nostri Lipnicensis ut easdem litteras autoritate nostra regia approbare dignemur. Quarum quidem tenor est talis:

Aloizy Fryderyk na Ocieszynie i Sierakowie Brühl generał artylleryi koronnej, warszawski i lipnicki starosta wszem wobec i każdemu z osobna komu o tym wiedzieć należy wiadomo czynię, osobliwie jednak kommissarzom, intendentom i ekonomom starostwa mego lipnickiego, iż przychylając się do pokornych supplik przez uczciwych Jana Hoffmana wójta, Macieja Tyna ze wsi Lipnika i Tomasza Kosz sołtysa ze wsi Międzybrodzi imieniem wszystkich poddanych wsi Lipnika, Straconki i Międzybrodzi do mnie zanesionych, lubo ciż poddani starostwa mego lipnickiego przez dekreta assessorskie i kommissarskie JKMci na fundamencie dawnych praw i przywilejów, jako to Zygmunta III, Władysława IV, Jana Kazimierza, Michała, Jana III, Augusta II i Augusta III królów Polskich do wyższych powinności pociągnięni, ja jednak zważając onych upadek terazniejszy, umyśliłem onym w robociźnie, czynszach, daninach i innych powinnościach lera men (regulamin) uczynić według następującego opisanie: Kmiecie lipnicy z półtunku roli robić będą powinni w tydzień każdy sprzężajem dni dwa, a pieszą jeden dzień. Jeżelibym pańszczyzny od nich nie potrzebował, co woli mojej zostawuję, za wzwyż wyrażoną pańszczyznę roczną każdy do skarbu mego tynfów 60 zapłaci, z pustych zaś ról z każdego pół tunku lepszego gruntu tynfów 50, podlejszego zaś tynfów 40 czynszu rocznego naznaczam. Czynsz ziemny i za kapłony należący jak zdawna dawali, tak i teraz dawać mają. Tudzież i od blechów według dekretów do Krakowa fur czyli podwód czterokonnych 40 na rok tak z osiadłych, jako i z pustych ról swoim w drodze kosztem dawać będą. Soli beczek 70 na rok z Wieliczki do starostwa dostawiać mają. Za co im dwucht tygodniową pańszczyzna wytracona być ma. A że sto beczek soli wywieść by powinni, przeto w rekompensę że tylko 70 wywożą, z każdego pół łana po sztuce drzewa z lasu lipnickiego lub pogranicznego corocznie bez wytracenia pańszczyzny do zamku prowadzą. Kolej do bydła rogatego i nie rogatego odpra-

wować nie będą. Też gromadzie lipnickiej pieczęci dla wygody interesów prawnych zażywać pozwalam, którą aby u wójta lipnickiego zostawała, mieć chcę. Zagrodnicy dni dwa piesze w tydzień odbywać lub tynfów 25 płacić i dni płatowych tyleż odbyć corocznie mają. Chałupnicy lipnicy, każdy dzień pieszy odprawić w tydzień powinien, od których pańszczyzny, jeżeli potrzebować nie będą, za nią tynfów 10 płacić i przytym dni płatowych 10 odbyć co rok ma osobna czynsz ziemny wypłacać zwyczajny. Do browaru i gorzalni na usługę po trzech z chałupników, a po jednym z zagrodników lipnickich w rok w kolejno według dawnego zwyczaju chodzić będą. Dlaczego chałupnikom czynsz zwyż wyrażony tynfów 10, a zagrodnikom tynfów 25 opuszczać się będzie i dni płatowych dwa w tydzień. Komornicy tynfów 5 płacić i przytym dni płatowych pięć odbyć każdy corocznie powinien, wyjąwszy kalików zbyt starych. Chałupnicy straconscy odbywający pańszczyzny w tydzień dni pieszych dwa, czynszów tynfów 10, a który odbywa dzień jeden, tynfów 5 corocznie płacić będzie z osobna czynsz ziemny i kapłony. Młynarz mąki korcy 12 lub za nią tynfów 46 i dwa kapłony dawać będzie. Rąbać siąg nie będą, lecz też na przedanie lasu używać nie mają pod wielką karą. Komornicy straconscy podobnie czynszować i dni płatowe odbywać jako i lipnicy mają. Zagrodnicy międzybrodzcy każdy z zagrody dni dwa odbywać ma w tydzień, a jeżeli tej pańszczyzny potrzebować nie będą, za nią tynfów 30 płacić i dni 30 płatowych odbyć każdy co rok ma, komornicy podług komorników lipnickich i straconskich, z młyników pierwszego od Soli (Soły) dolnego tynfów 20, średniego tynfów 10, górnego tynfów 20 corocznie młynarze płacić powinni, od rąbania siąg zagrodników międzybrodzkich do wzrostu lasu wolnemi czynię, którego pod wielką karą na sprzedaż używać nie mają tylko szczególnie na własną gruntową budynków i opału potrzebę. Z łąk na potrzebę JW wojewodziny inflatskiej znajdujących się stracenie tynfów 100, międzybrodzianie tynfów 50 płacić będą corocznie, z osobna zaś z tych łąk, które za posesji JW Linowskiego i mojej inwestycji pokazało się, dziesięcinę od owiec starych od sta po pięć baranów lub owiec maciorze dawać będą, młode owce wolne im puszczam, z osobna wojewoda wałaski szłasnego tynfów 18 na rok zapłaci, ryby łowić w Sole w zgodnym czasie międzybrodzianie mają bez potrącenia pańszczyzny. Wszystkie wzwyż wyrażone wsie wachtarzy dwóch na świecie zapłatę do zamku na usługę dadzą. Międzybrodzianie i straconianie gospodarzy na dwo-

ry nie zawodnych i dziwki tamże na służby dawać mają, którzy ze skarbu mego zapłatę odbiorą. Który to regulament z względu dobrotliwego stanowiąc tenże własną ręką przy przywieszeniu pieczęci mojej podpisuję. Datum w Warszawie die 7 februarii 1765 roku. A. F. Brühl G.A.K. starosta lipnicki mp. Miejsce pieczęci herbownej.

Nos itaque Stanislaus Augustus rex supplicationi eiusmodi ad nos factae clementer annuendo praeinsertas litteras regulaminis laborum pro subditis capitaneatus nostri Lipnicensis per dictum capitaneum nostrum dates approbandas et confirmandas esse duximus. In quorum fidem praesentes manu nostra subscriptas sigillo Regni communivi iussimus.

4.

Potwierdzenie przywileju wybranieckiego rodzinie Hoffmanów z Lipnika przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego z 11 maja 1765 r.

Archiwum Główne Akt Dawnych, zespół Księgi Kanclerskie 20, k. 438.

Zachowanie przy prawie wybranieckim albo sołtystwie we wsi Lipniku w starostwie oświęcimskim w województwie krakowskim będącym uczciwych Hoffmanów.

Stanisław August król oznajmujemy niniejszym listem przywilejem naszym wszem wobec, że supplikowno nam jest przez panów rady naszej imieniem uczciwych Hoffmanów, abyśmy ich przy zupełnym łanie wybranieckim we wsi Lipniku w starostwie oświęcimskim, a w województwie krakowskim będącym, zachować raczyli. My tedy do pomienionej suppliki łaskawie się nakłoniwszy, a bardziej stosując się do dawniejszych przywilejów najjaśniejszych antecessorów naszych, przodkom tych wybrańców nadanych, pomienionych uczciwych Hoffmanów, jako prawdziwych sukcesorów wybrańców naszych we wsi Lipniku przy spokojnym prawie i posesji tegoż wybraniectwa zachować umyśliliśmy, jakoż zachowujemy i zatrzymujemy niniejszym listem przywilejem naszym tak, aby pomienieni Hoffmanowie toż wybraniectwo nasze w Lipniku będące z całym łaniem i ze wszystkimi polami, rolami, łąkami, pastwiskami, ogrodami, sadzawkami, stawkami, budynkami, młynkiem na gruncie wybranieckim stojącym i w nim wolnym wszystkiego zboża mieleniem, z wol-

nym warzeniem piwa i paleniem gorzałki na swoją tylko domową potrzebę, a nie na szynk, z wolnym używaniem lasów naszych na opał swój i budownię z wiadomością jednak zwierzchności starostwa tamtejszego, tudzież ze wszystkimi prawami, wolnościami i przynależnościami podług praw i konstytucji wybrańcom służących, trzymali i zażywali wraz z sukcesorami swemi wiecznemi czasy, płacąc co rok na regiment łanowy per legem anni 1726 w Grodnie postanowionej, po zł. pol. sto za wyprawę wybraniecką. Uwalniamy przytym pomienionych wybrańców naszych od wszelkich robót, danin i innych powinności do dworu lipnickiego od poddanych należących, tudzież od wszelkich ciężarów żołnierskich, jako to pogłównego, hibern, podwód, przechodów, noclegów, chlebów zimowych i innych składek pieniężnych, które gromada wsi Lipnika za nich składać i zastępować powinna. Obiecujemy przytym naszym i następców naszych imieniem, iż wzwyż rzeczonych Hoffmanów od pomienionego wybraniectwa we wsi Lipniku będącego z przynależnościami do niego nie oddajemy, ani mocy do oddalenia nikomu nie damy, ale ich przy zupełnym prawie wybranieckim zachowamy, co i następcy nasi uczynią, prawa nasze królewskie i kościoła ś. katolickiego wcale zachowując na co dla lepszej wiary ręką własną podpisawszy się, pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w Warszawie dnia 11 maja roku Pańskiego 1765, panowania naszego 1 roku. Stanisław August król. Klemens Kozłowski pieczęci wielkiej koronnej na ten czas sekretarz.

Właściciele, dzierżawcy i starostowie Lipnika

Książęta z rodu Piastów

- do 1314/15 - Mieszko I ks. cieszyński
- 1314/15-1321/24 - Władysław II ks. oświęcimski
- 1321/24-1372 - Jan I Scholastyk ks. oświęcimski
- 1372-1376 - Jan II ks. oświęcimski
- 1376-1405 - Jan III ks. oświęcimski
- 1405-1406 - Przemysław I Noszak ks. cieszyński
i oświęcimski
- 1406-1433 - Kazimierz ks. oświęcimski

Szlachta

- 1433-po 1443 - Dorota ze Zdziechowic i Szymon Bies ze
Zgonia
- po 1433-przed 1457 - Mikołaj Bulowski (Bolowski)

Książęta z rodu Piastów

- przed 1457-1457 - Jan (Janusz) IV ks. oświęcimski

Królowie polscy i ich szlacheccy dzierżawcy

- 1457-1492 - Kazimierz Jagiellończyk
- 1468-1469 - Mikołaj Słop z Dębowca
- 1469-ok. 1480 - Mikołaj Myszkowski
- ok. 1480-1487 - Paweł Myszkowski
- 1487-1494 - Jan Szaszowski (+Melchior Wilczek
z Dąbrowicy)
- 1492-1501 - Jan Olbracht
- przed 1498-1501 - Jan Trnka
- 1501-1506 - Aleksander
- 1501-1503 - Spytek z Jarosławia
- 1503-1504 - Jan Jordan
- 1504-ok. 1506 - Paweł Czarny
- 1506-1548 - Zygmunt I Stary
- ok. 1506-po 1508 - Paweł (?) Myszkowski
- 1523-1525? - Kazimierz II ks. cieszyński
- 1525?- ? - Achacy Jordan

Królowie polscy i dzierżawcy tenuty lipnickiej (starostowie lipniccy)

- 1548–1563 - Florian Zebrzydowski
- 1563–1597 - Mikołaj Zebrzydowski
- 1597–1598 - Jan Zebrzydowski
- 1598–1610 - Mikołaj Komorowski
- 1610–1633 - Piotr Komorowski
- 1633–1636 - Jan Wizemberg starszy
- 1636–1667 - Jan Wizemberg młodszy
- 1667–1674 - Franciszek Jan Lubowiecki
- 1674–1677 - Anna Konstancja Lubowiecka i Paweł Grodecki
- 1677–1681 - Gabriel Silnicki
- 1681–1683 - Anna Konstancja Silnicka (ex Lubowiecka)
- 1683–1703 - Stefan Czarniecki młodszy
- 1703–1715 - Adrian Bełchacki
- 1715–1718 - Helena Bełchacka
- 1718–1725 - Jakub Zygmunt Rybiński
- 1725–1728 - Helena Rybińska (ex Bełchacka)
- 1728–1730 - Jakub Dunin
- 1730–1732 - Helena Duninowa (ex Bełchacka, ex Rybińska)
- 1732–1735 - Antoni Andrzej Morsztyn
- 1735–1738 - Helena Morsztyn (ex Bełchacka, ex Rybińska,
ex Duninowa)
- 1738–1755 - Zygmunt Linowski
- 1755–1759 - Henryk hr. Brühl
- 1759–1768 - Alojzy Fryderyk hr. Brühl
- 1768–1772 - Teodor Wessel

Cesarze z rodu Habsburgów i ich dzierżawcy

- 1772–1789 - Teodor Wessel
- 1789–1803 - Karol baron Larisch senior
- 1803–1820? - Karol baron Larisch junior

Właściciele Lipnika

- 1820–1825 - Wilhelm Tschickardt
- 1825–1838 - Karl Tschickardt
- 1838–1840 - Georg Thomke
- 1840–1858 - Spadkobiercy Georga Thomke

Właściciele dóbr lipnickich

- 1858–1895 - Albrecht arcyks. Habsburg
- 1895–1933 - Karol Stefan arcyks. Habsburg
- 1933–1939 - Leon Karol arcyks. Habsburg

Sołtysi, wójtowie i burmistrzowie Lipnika

Wolni sołtysi

- 1442-1456? - Jachna (Jachny)
1454 - Wawrzyniec
przed 1464 - Mikołaj Krop
1498-1499? - Jerzy Szaszowski

Sołtysi

- ok. 1549-1570? - Walenty Krzyszko
1571- ? - Szymon Schubart
1573-1575 - Walenty Krzyszko
1576-1577 - Simon Sontag
1584 - Hans Lindner

Wójtowie

- 1584-1599 - Stanisław Krzyszko
1606- ? - Bartłomiej Janowski
1614 - Jakub Krysten
1615 - Jakub Błasco (?)
1623-1627 - Hans Proczner
1635-1647 - Walenty Czyżyk
1662-1668 - Adam Proczner
1670 - Georg Proczner
1671-1673 - Maciej Uncer
1673 - Walenty Czyżyk
1676 - Adam Proczner
1681-1682 - Jerzy Machay
1683-1684 - Tomasz Pisz (Piesch)
1687-1689 - Piotr Ochon
1695-1701 - Tomasz Pisz (Piesch)
1703-1704 - Tomasz Lindner
1709 - Maciej Lindner
1711-1712 - Tomasz Lindner junior
1754 - Michał Maydak
ok. 1760 - Jakub Lindner
1761 - Georg Lindert
1765-1766 - Johann Hoffmann
1768 - Mathias Hoffmann
1780 - Georg Bytner

- 1781 - Jan Englert
- 1783-1784 - Georg Bytner
- 1787-1788 - Jędrzej Bitner
- 1791-1793 - Georg Kloss
- 1795-1809 - Thomas Homa
- 1811-1814 - Andreas Protzner
- 1814 - Joseph Homa
- 1815 - Mathias Then
- 1816 - Johann Lindert
- 1817-1819 - Mathias Then
- 1823-1825 - Andreas Lindert
- 1825-1827 - Mathias Homa
- 1831-1833 - Mathias Then
- 1833-1839 - Andreas Lindert
- 1839-1842 - Mathias Pisch
- 1842-1845 - Johann Then
- 1845-1846 - Georg Gieldanowski
- 1846-1848 - Andreas Homa
- 1849-1855 - Georg Schubert
- 1855-1858 - Georg Piesch
- 1858-1860 - Mathias Bolek (Boleg)
- 1860-1866 - Jakob Linnert (Lindert)

Burmistrzowie

- 1867-1877? - Jakob Linnert
- 1877?-1882 - Johann Urbanke
- 1882-1894 - Aleksander Gieldanowski
- 1894-1898 - Friedrich Piesch
- 1898-1907 - Wilhelm Zipser junior
- 1907-1920 - Johann Hoffmann
- 1920-1925 - Walter Piesch

Proboszczowie parafii katolickiej w Lipniku

- przed 1325-po 1327 - Marek
przed 1378-po 1378 - Mikołaj
przed 1426-po 1426 - Mikołaj
przed 1503-po 1503 - Jan
przed 1529-po 1529 - Marcin Kyeslmen
przed 1568-po 1568 - Gabriel Krzyżanowski
przed 1583-po 1583 - Hieronim Jaroszorski
przed 1598-po 1605 - Walenty Boterus
przed 1615-po 1630 - Jan Kędzierewski
przed 1644-po 1644 - Rafał Kupka
przed 1664-po 1664 - Sebastian Mniszkowic
przed 1673-po 1673 - Kasper Pepernoł
ok. 1680-1733 - Jan Józef Polak
1733-1748 - Baltazar Mortek
1749-1755 - Baltazar Kottman
1756-1784 - Grzegorz Bykowski
1784-1787 - Jan de Mittenberg-Müller
1787-1792 - Józef Skolimowski
1793-1797 - Jan Urtika
1799-1818 - Jan Jaromin
1818-1822 - Józef Wiesner (administrator)
1822-1824 - Andrzej Ostrawski
1824-1851 - Jan Pekarz
1851-1852 - Józef Zieliński (administrator)
1852-1869 - Alojzy Nahowski
1869-1878 - Wawrzyniec Stihel
1878-1885 - Jerzy Dyczek
1885-1892 - Lepold Fleischer
1892-1903 - Jan Markuzel
1903-1914 - Piotr Padykuła
1914-1922 - Adolf Włodek
1922-1927 - Alfred Grabowski SDS (administrator)
1927-1931 - Antoni Michalik SDS (administrator)
1931-1945 - Szczepan Muras (administrator)
1945-1958 - Józef Zwardoń
1958-1985 - Jan Rychlik
1985-1992 - Stanisław Bogacz
od 1992 - Marian Michalik

Najważniejsze daty z dziejów Lipnika

- koniec XIII w. - powstanie wsi na prawie średzkim (śląskim)
- 1325 - I historyczna wzmianka o Lipniku i parafii lipnickiej
- 1327 - Lipnik wraz z księstwem oświęcimskim przechodzi do Królestwa Czeskiego
- 1457 - Lipnik powraca do Królestwa Polskiego i jednocześnie staje się własnością królów polskich
- 1499 - likwidacja wolnego sołectwa i powstanie pierwszego folwarku pańszczyźnianego
- 1516 - budowa II kościoła lipnickiego pw. Narodzenia NMP
- 1548 - król Zygmunt August darowuje wieś Florianowi Zebrzydowskiemu i przenosi ją na prawo magdeburskie
- 1563/64 - inkorporacja księstwa oświęcimskiego z Lipnikiem do Korony i ustanowienie starostwa niegrodowego
- ok. 1570 - powstanie zboru luterańskiego
- 1598 - wieś przechodzi w ręce rodziny Komorowskich, powstanie zamku lipnickiego i folwarku dolno-lipnickiego
- 1602 - układ regulujący stosunki dzierżawców wioski i jej mieszkańców (powinności pańszczyźniane)
- 1647-1647 - I wielki konflikt mieszkańców z dzierżawcą tenuty lipnickiej - Janem Wizenbergiem młodszym
- 1656 - najazd szwedzki i zawiązanie konfederacji antyszwedzkiej powiatu śląskiego
- 1658 - rekatolizacja kościoła
- 1676-1677 - konflikt chłopów lipnickich z dzierżawcą Pawłem Grodeckim
- 1683 - przemarsz wojsk polskich na odsiecz Wiednia i udział w niej lipniczan
- 1723 - powstanie miasta Białej
- 1730 - glejt tolerancyjny Augusta II dla ewangelików bialskich i lipnickich
- 1744-1745 - pierwszy konflikt mieszkańców ze starostą Zygmuntem Linowskim

- 1754 - drugi konflikt mieszkańców ze starostą Zygmuntem Linowskim (obóz lipnicki)
- 1760 - włączenie Przedmieścia do miasta Białej, likwidacja jurydyki lipnickiej
- 1765 - wygnanie Żydów ze starostwa lipnickiego
- 1768-1772 - Konfederacja Barska
- 1772 - włączenie Lipnika do Austrii w ramach Galicji
- 1781 - uruchomienie I traktu cesarskiego (ul. Krakowska) i otwarcie zboru ewangelickiego w Białej
- 1787 - wyznaczenie granic katastralnych gminy Lipnik
- 1789 - likwidacja starostwa lipnickiego i powstanie urzędu gminnego
- 1799 - rozdział terytorium Białej i Lipnika
- 1810 - powstanie I fabryki sukna (Joachim Adler)
- 1820 - sprzedaż wioski na licytacji, uruchomienie II traktu cesarskiego (ul. Żywieckiej)
- 1823 - likwidacja folwarku górnolipnickiego
- 1832 - wyodrębnienie z Lipnika gminy „Przedmieście Biała”
- 1845 - założenie fabryki Franza Strzygowskiego na Leszczynach
- 1846-1847 - klęska głodu
- 1848 - zniesienie pańszczyzny
- 1858 - zakup dóbr lipnickich przez Habsburgów
- 1870 - powstanie Żydowskiej Gminy Wyznaniowej Lipnik-Biała
- 1872 - I strajk i rozruchy robotnicze
- 1878 - otwarcie linii kolejowej do Żywca
- 1879 - spalenie się kościoła parafialnego (odbudowany w 1884 r.)
- 1888 - otwarcie linii kolejowej do Kalwarii Zebrzydowskiej
- 1890 - rozruchy robotnicze w Białej i Lipniku - 11 zabitych
- 1895 - założenie Ochotniczej Straży Pożarnej
- 1902 - założenie I polskiej szkoły na Leszczynach
- 1905 - otwarcie polskiej szkoły TSL
- 1914 - wybuch I wojny światowej, ochotnicy z Lipnika wstępują do Legionów Polskich
- 1917 - otwarcie Domu Katolickiego
- 1918 - otwarcie Domu Polskiego, Lipnik wraca do niepodległej Polski

- 1920 - reorganizacja samorządu gminnego, Polacy zyskują wpływ na rządy lokalne
- 1922 - podział parafii lipnickiej, początek parcelacji dóbr Habsburgów
- 1925 - koniec samodzielnej gminy lipnickiej, wieś włączona do Białej Krakowskiej
- 1928 - pierwsza linia autobusowa
- 1929–1934 - wielki kryzys gospodarczy
- 1939 - wybuch II wojny światowej i okupacja niemiecka, wyłączenie Lipnika z Białej (okręg urzędowy), Lipnik w granicach III Rzeszy
- 1940 - początek masowej eksterminacji polskich i żydowskich mieszkańców
- 1945 - wkroczenie Armii Czerwonej, początek wysiedlania i wypędzenia Niemców, początek reżimu komunistycznego
- 1949 - likwidacja organizacji społeczno-kulturalnych
- 1951 - Lipnik dzielnicą miasta Bielska-Białej

Ludność Lipnika i rozwój jego zabudowy

Data	Liczba ludności	Liczba domów
ok.1300	150?	?
1326	ok. 170	?
ok.1470	ok. 350	ok. 70
1508	ok. 400	84
1537	ok. 450	?
1564	ok. 500	ok. 100
1569	ok. 500	ok. 120
1581	ok. 550	ok. 130
1600	ok. 600	ok. 140
1620	ok. 600	ok. 150
1637	544	183
1660	ok. 200	ok. 60
1665	ok. 150	ok. 50
1674	241	70
1700	ok. 300	ok. 80
1730	ok. 450	ok. 120
1740	ok. 300	?
1744	ok. 400+350 Przedmieście	?+83 Przedmieście
1754	ok. 400+300 Przedmieście	?+?
1765	ok. 1.000	ok. 130
1776	ok. 1.200	?
1792	2.290	?
1802	?	206
1813	ok. 1.800	?
1815	ok. 2.000	223 (13 w Leszczynach)

Data	Liczba ludności	W tym:			Liczba domów
		katolicy	ewangelicy	Żydzi	
1825	2.798	1.916	750	132	235 (13 w Leszczynach)
1828	3.711	2.763	786	162	?
1836 ¹⁾	2.918	2.039	721	164	244 (13 w Leszczynach) ²⁾
1843	3.586	2.706	641	239	286 (14 w Leszczynach) ³⁾
1846	3.805	3.544 ⁴⁾		261	?
1849	3.446	3.190 ⁴⁾		256	295 (14 w Leszczynach)
1851	3.327	?		?	?
1857	4.022	ok. 2.800	ok. 900	ok. 300	?
1869	5.484	ok. 4.030	ok. 950	ok. 500	346 (22 w Leszczynach)

¹⁾ Ten rok i następne bez Przedmieścia Białą

²⁾ Dane z 1832 r.

³⁾ Dane z 1840 r.

⁴⁾ Dane wspólne dla chrześcijan.

Data	Liczba ludności	W tym:			W tym:		
		katolicy	ewangelicy	Żydzi	Niemcy ⁵⁾	Polacy	inni
1880	6.127	4.905	785	433	4.738	1.167	120
1890	7.172	5.709	885	573	4.030	3.010	132
1900	8.417	6.855	1052	508	5.552	2.751	134
1910	10.739	9.150	1085	502	4.785	5.815	139
1921	9.326	ok. 8.040	762	515	2.789 ⁶⁾	6.022	515
1925	10.743	?	?	?	?	?	-
1927 ⁷⁾	10.460	8.962	862	614	?	?	-
1931	ok. 5.500	ok. 4.700	ok. 700	ok. 70	ok. 1.700	ok. 3.700	?

⁵⁾ Pamiętać należy o zaliczaniu większości Żydów do Niemców.

⁶⁾ Bez Żydów.

⁷⁾ Dane jeszcze w granicach gminy i parafii lipnickiej sprzed 1922 r.

Data	Liczba ludności	Niemcy	Polacy
1938	ok. 7.000	ok. 1.900	ok. 5.000
1941	4.639	ok. 2.050	ok. 2.580
1943	4.757	2.129	2.628
1946	4.050	ok. 800	ok. 3.200
1947	3.800	ok. 400	ok. 3.400

Wybitni Lipniczanie

Dawna wieś Lipnik może się poszczycić, iż wyszedł z niej pewien zastęp ludzi wybitnych, którzy zaznaczyli się w historii regionu, historii Austrii i Polski czy wręcz w kulturze i nauce europejskiej. Świadomość lipnickiego pochodzenia wielu z nich jest obecnym mieszkańcom miejscowości najczęściej zupełnie nieznaną, stąd przedstawiana lista jest pionierską próbą przypomnienia wybitnych lipniczan. Warto podkreślić, że reprezentują oni trzy narodowości zamieszkujące niegdyś Lipnik – Polaków, Niemców i Żydów.

Breyner Stanisław

(6.X 1920–17.II 1945) – pilot myśliwski.

Syn Karola, inspektora fabrycznego i Zofii z d. Gruszeckiej, które to małżeństwo przybyło do Lipnika ze Stanisławowa. Od 1944 r. jako pilot plutonowy służył w polskim 308 Dywizjonie Myśliwskim Krakowskim w Wielkiej Brytanii. Bohater tzw. bitwy sylwestrowej nad lotniskiem 131 Polskiego Skrzydła Myśliwskiego w St. Denijs Westrem k/ Gandawy, w której zestrzelił 2 samoloty niemieckie. 11.II 1945 r. rozbił się podczas lądowania na lotnisku w Holandii na „Spitfire”. Ciężko ranny, zmarł w Brukseli 17.II i tam został pochowany. Odbył 160 lotów bojowych, otrzymał Krzyż Walecznych i Polową Odznakę Pilota.

Fränkel Siegmund

(18?-19?) – wirtuoz muzyczny – wiolonczelista.

Pochodził ze znanej rodziny żydowskich fabrykantów likierów. Był uczniem słynnego wirtuoza Joachsera w Berlinie. Osiągnął sławę europejską.

Gieldanowski Jan

(15.VI 1797–15.X 1878) – kapłan katolicki, infulat tarnowski.

Syn Jana i Joanny, rodziny organisty i rektora szkoły parafialnej. Wyuczył się zawodu tkackiego i w 1815 r. osiadł w Białej, gdzie został mistrzem tkackim. Zawód ten jednak porzucił w 1816 r. i rozpoczął naukę w gimnazjach Cieszyna i Lwowa, a następnie studia teologiczne na uniwersytecie w Wiedniu, gdzie w 1825 r. otrzymał doktorat i został wyświęcony na księdza. Następnie był kapłanem więziennym w Nowym Wiśniczu (1825–1838) oraz dyrektorem szkoły w Tarnowie. Od 1843 r. był wice-

rektorem, a od 1851 do 1856 r. rektorem seminarium duchownego w Tarnowie. Od 1853 r. był także kanonikiem kapituły tarnowskiej, a od 1854 r. inspektorem szkolnym diecezji tarnowskiej. Od 1864 r. był członkiem Rzymskiej Akademii Kwirytów. W 1868 r. został mianowany przez papieża protonotariuszem apostolskim, a w 1872 r. prepozytem i infułatem kapituły tarnowskiej.

Homa Stanisław

(8.V 1889–22.V 1921) – kapitan austriacki i polski.

Urodzony w rodzinie rolników Andrzeja i Franciszki z d. Tomanek. Prócz szkoły ludowej w Lipniku ukończył 4 klasy gimnazjum niemieckiego w Bielsku, gdzie w 1908 r. złożył egzamin dojrzałości. Następnie uczył się w Szkole Kadetów w Łobzowie pod Krakowem, obierając karierę zawodowego oficera armii austriackiej. Po ukończeniu szkoły oficerskiej, od sierpnia 1911 r. służył w 41 pp jako podporucznik i porucznik. Po wybuchu I wojny światowej jako dowódca kompanii polowej poszedł na front rosyjski, jednak wkrótce się rozchorował i był operowany w Wiedniu. Do czynnej służby wojskowej powrócił w lipcu 1915 r. jako dowódca kompanii zapasowej, a następnie marszowej, na czele której walczył w okresie styczeń-czerwiec 1916 r. na froncie włoskim w Tyrolu. 1.II 1917 r. awansowany do stopnia kapitana. W czerwcu 1917 r. znalazł się ponownie na froncie rosyjskim jako dowódca batalionu marszowego na etapach. W 1918 r. służył jako oficer ćwiczebny na Węgrzech i na Ukrainie. Do kraju powrócił w lipcu 1919 r. z Rumunii, od października służył w 51 Pułku Strzelców Kresowych. W czerwcu 1920 r. przeszedł na dowódcę II batalionu 53 pp walczącego na froncie bolszewickim na Wołyniu. Odnaczył się wielką odwagą w boju, szczególnie w obronie pozycji pod Podwołczyskami 12–19 lipca 1920 r., za co został przedstawiony do odznaczenia Orderem Virtuti Militari, którego nie zdążył otrzymać. W czasie dalszych walk z bolszewikami został ranny. W 1921 r. pragnął przejść do żandarmerii wojskowej. Zginął w tragicznym wypadku pod Tarnopolem – wypchnięty z pociągu na trasie Maksymówka–Borki Wielkie. Pochowany został na cmentarzu katolickim w Białej. Posiadał austriacki Medal za odwagę (1914) oraz odznakę honorową za ranę w wojnie z bolszewikami (1920).

Kolber Roman

(3.VI 1903–10.IV 1975) – urzędnik, powstaniec śląski, żołnierz AK. Był synem Wojciecha, krawca w Lipniku i Marii z d. Fraś. Uczęszczał do Polskiej Szkoły Ludowej TSL i Seminarium Nauczycielskiego TSL w Białej. W grudniu 1918 r. zaciągnął się ochotniczo do Wojska Polskiego, biorąc w składzie 12 pp udział w walce z najazdem wojsk czeskich na Śląsk Cieszyński w styczniu 1919 r. Następnie wraz z pułkiem brał udział w walkach z wojskami ukraińskimi i bolszewickimi (1919–1920). W 1921 r. wziął udział jako ochotnik w III powstaniu śląskim. Po demobilizacji pracował jako rzeźnik w Krakowie, a od 1925 r. tamże jako instruktor Okręgowej Komendy Przysposobienia Wojskowego i Wychowania Fizycznego. Natomiast w latach 1929–1939 pracował w Ubezpieczalni Społecznej w Bielsku, kończąc w tym czasie gimnazjum oraz zostając instruktorem PCK i OPL. Był także działaczem Związku Powstańców Śląskich w Bielsku, Polskiego Związku Zachodniego oraz Macierzy Szkolnej Śląska Cieszyńskiego.

We wrześniu 1939 r. był komendantem OPL Szpitala Okręgowego nr 5 w Krakowie, następnie pracował w sklepie. W kwietniu 1940 r. został żołnierzem ZWZ (potem AK), przyjmując pseudonim „Koperski”. W czerwcu 1944 r. aresztowano go w Krakowie, deportując do obozu koncentracyjnego w Gross-Rosen na Dolnym Śląsku, podobóz Grülich w Czechach. W międzyczasie został awansowany na podporucznika AK.

Po wyzwoleniu obozu w maju 1945 r. powrócił do Bielska i pracy w Ubezpieczalni Społecznej. W 1946 r. wstąpił do PPS, z ramienia której był wykładowcą w Powiatowej Radzie, a następnie w Okręgowej Radzie Związków Zawodowych w Bielsku i Katowicach. Od grudnia 1948 r. był członkiem PZPR, był także radnym MRN w Białej. Należał do Związku Powstańców Śląskich i ZBoWiD-u (tu przewodniczący komisji środowiskowej Weteranów Powstań Śląskich). Aktywnie działał w PZPR, był m.in. I sekretarzem POP w Ubezpieczalni Społecznej. Od 1953 r. pracował jako inspektor BHP w zakładach przemysłowych Bielska-Białej, do momentu przejścia na emeryturę w 1968 r. Posiadał liczne odznaczenia, m.in. Krzyż na Śląskiej Wstędze Waleczności i Zasługi I i II stopnia, odznakę „Za Obronę Śląska”, medal Pamiątkowy za Wojnę 1918–1921, Medal Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, Krzyż Partyzancki, Srebrny Krzyż Zasługi z Mieczami, Śląski Krzyż Powstańczy, Złoty Krzyż Zasługi. Pochowany na cmentarzu katolickim w Białej.

Midelburg Leopold

(12.V 1837–22.XI 1913) – generał austriacki.

Pochodził z żydowskiej rodziny osiadłej w Lipniku. Od 1856 r. służył w armii austriackiej (żandarmerii), w której osiągnął różne szczeble kariery oficerskiej. W 1898 r. awansował na pułkownika, a w 1908 r. do stopnia generała majora, zostając komendantem żandarmerii krajowej w Karyntii. Zmarł w Grazu.

Pikuła Józef

(31.XII 1903–IV 1945?) – oficer Wojska Polskiego i Narodowej Organizacji Wojskowej

Syn Józefa i Katarzyny z d. Chrobak, absolwent Szkoły Ludowej TSL w Lipniku, gimnazjum im. A. Asnyka w Białej i Krajowej Szkoły Kupieckiej w Białej. Od 1922 r. pracował jako urzędnik w bankach bielskich, w międzyczasie służąc w Wojsku Polskim. W l. 1932–38 był urzędnikiem skarbowym w Bielsku, jednocześnie działał w Polskim Towarzystwie Tatrzańskim i w Związku Oficerów Rezerwy. W 1939 r. został buchalterem w Walcowni Metali S.A. w Dziedzicach, prowadził też własne biuro księgowości. Już przed wojną został zwerbowany do tajnej polskiej dywersji przyfrontowej. We wrześniu 1939 r. służył w sztabie 21 Dywizji Piechoty Górskiej. Po kampanii znalazł się w Krakowie, uczestnicząc w działaniach konspiracyjnego Stronnictwa Narodowego. Od 1941 r. tworzył struktury Narodowej Organizacji Wojskowej – okręg południowo-śląski, nosząc pseudonimy „Jacek” i „Ernest”. Od 1943 r. był komendantem tego okręgu, a następnie komendantem okręgu śląskiego NOW. Przeprowadził akcję scaleniową z AK. W 1944 r. mianowany kapitanem. 8.V 1944 r. został aresztowany na dworcu w Kędzierzynie i prawdopodobnie w rok później zamordowany w obozie koncentracyjnym we Flossenburgu. Otrzymał Srebrny Krzyż zasługi z mieczami i Krzyż AK (pośmiertnie).

Schnabel Artur

(17.IV 1882–15.VIII 1951) – austriacki pianista i kompozytor.

Pochodził z żydowskiej rodziny osiadłej w Lipniku. Z uwagi na talent muzyczny już jako 7-letnie dziecko kształcił się w Wiedniu, gdzie gry na fortepianie uczył go prof. Teodor Leszetycki. Jako pianista zadebiutował mając 8 lat, od 1895 r. rozpoczął własną karierę wykonawczą. W 1897 r. odniósł wielki triumf w Wiedniu. Specjalizował się w utworach Beethovena, Schuberta, Brahmsa, a potem także Mozarta, zostając z czasem niezrównanym odtwór-

cą i interpretatorem ich dzieł. Występował na całym świecie, głównie w Europie, m.in. wielokrotnie dał koncerty w Bielsku (1896–97 na Strzelnicy oraz w latach 30.). W latach 1900–1933 mieszkał w Berlinie, tu także prowadził w latach 1925–1933 wyższy kurs interpretatorski w Konserwatorium Muzycznym. Na swym koncercie miał także wiele nagrań płytowych. W 1933 r. ze względu na zwycięstwo hitlerowców w Niemczech, wyemigrował do USA. W 1946 r. powrócił do Europy i osiadł w Szwajcarii. Był także wziętym kompozytorem, do jego dzieł muzycznych należy zaliczyć liczne kompozycje symfoniczne i utwory fortepianowe. Napisał również 2 tomy esejów o muzyce. Zmarł w Axenstein w Szwajcarii. Był przyjacielem Alberta Einsteina.

Volkelt Johann

(21.VII 1848–1930) – profesor filozofii.

Pochodził z bogatej rodziny ewangelickiej kupców lipnickich. Studiował filozofię we Wiedniu (od 1879 r.), następnie w Jenie. Po pobycie w Wiedniu, w 1883 r. został profesorem filozofii na uniwersytecie w Bazylei, natomiast w 1889 r. na uniwersytecie w Würzburgu, a w 1894 r. w Lipsku. W tym ostatnim ośrodku osiadł już na stałe. Opublikował 11 ważnych dzieł z dziedziny logiki, etyki, estetyki i metafizyki. Główne jego dzieło to „System der Aesthetik” (1905–1913). Zmarł w Lipsku.

Zipser Julius

(10.VIII 1856–?) – pedagog, autor książek technicznych.

Pochodził z zamożnej, niemieckiej rodziny ewangelickiej lipnickich rolników i przedsiębiorców przybyłej tu na początku XIX w. z Górnego Śląska. Był synem Wilhelma seniora a starszym bratem późniejszego burmistrza Wilhelma juniora. Absolwent Wyższej Szkoły Realnej w Bielsku i Hochschule w Wiedniu. Od 1883 r. był profesorem technologii mechanicznej w państwowej Szkole Przemysłowej w Bielsku. Autor licznych książek o technologii włókienniczej wydanych w Austrii i Wielkiej Brytanii. W 1908 r. otrzymał Krzyż Rycerski Orderu Franciszka Józefa I. Członek prezbiterstwa zboru ewangelicko-augsburskiego w Bielsku, działał społecznie, prowadził szeroką działalność odczytową.

Marek Józef

(11.X 1922) – profesor Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, artysta –rzeźbiarz.

Urodził się jako syn Józefa i Reginy z d. Miciorek w Górnej Wsi. W latach 1939–1945 pracował w fabryce żeliwa i armatury żeliw-

nej Rudolfa Schmidta w Białej. Po wojnie ukończył Akademię Sztuk Pięknych w Krakowie (dyplom w 1951 r. w pracowni prof. Xawerego Dunikowskiego). Pracował m.in. jako asystent i adiunkt na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej (1961–1971), wykładowca na Wydziale Form Przemysłowych ASP (1956–1969) oraz od 1971 r. jako docent a od 1986 r. profesor na Wydziale Architektury Wnętrz ASP w Krakowie. Prócz pracy dydaktycznej uprawiał i uprawia działalność artystyczną jako rzeźbiarz, malarz i medalier. W latach 1952–1983 był członkiem Związku Polskich Artystów Plastyków, a od 1983 r. jest członkiem Związku Artystów Rzeźbiarzy. Należy do grup „Marg” oraz „Art International”. Wystawiał swe dzieła na kilkuset wystawach krajowych, w wielu krajach europejskich, w Ameryce, Azji i Australii (w tym na wystawach FIDEM). Laureat wielu nagród. Twórca awangardowych rzeźb przestrzennych oraz projektów szeregu pomników w kraju. Miał szereg indywidualnych wystaw, m.in. w Krakowie w 1973 i 1996 r., warszawskiej „Zachęcie” w 1975 r., w Bielsku-Białej w 1997 r. (Muzeum Okręgowe) i Orońsku w 1998 r. Jego prace znajdują się w wielu muzeach krajowych i zagranicznych. Jest autorem znaczących w polskiej sztuce współczesnej rzeźb, instalacji, medali, grafik i obrazów; pisze także poezje.

Lipnik u progu XXI wieku – rok 2001

Współczesny Lipnik nadal pozostaje peryferyjną częścią Bielska-Białej, a właściwie wielką „sypialnią” tego ośrodka miejskiego. W dalszym ciągu brakuje w tej dzielnicy większych przedsiębiorstw, które zapewniłyby miejsca pracy. Intensywnie, zwłaszcza od lat 80. XX w., rozwija się tu budownictwo indywidualne, pochłaniając coraz to nowe tereny, dawniej użytkowane przez rolników lipnickich. W Lipniku mieszka obecnie około 9.900 ludzi (wg stanu z 30.VI 2001 r.), a ich liczba wykazuje nieustannie tendencje wzrostowe wskutek trwającej imigracji. Intensywna urbanizacja dzielnicy spowodowała w ostatnim czasie przybycie setek mieszkańców z różnych stron Polski, m.in. dużej grupy ludzi z Górnego Śląska. W tej sytuacji obecna społeczność lipnicka stanowi właściwie mieszaną ludnośćową i kulturową. Liczba rodowitych lipniczan, tj. mających tu swe korzenie sprzed 1945 r., nie przekracza 30% ogólnej liczby mieszkańców. Pod względem narodowościowym Lipnik jest obecnie miejscowością polską. Mniejszość niemiecka jest w nim już tylko śladowa i liczy około 30 osób.

Zmieniło się również powszechne widzenie granic i obszaru Lipnika. O ile nadal utrzymuje się dla potrzeb geodezyjno-hipotecznych pojęcie gminy katastralnej Lipnik, obejmującej historyczne terytorium dawnej gminy w granicach z 1787 r., o tyle współczesne terytorium dzielnicy kształtuje się nieco inaczej. Na wschodzie katastralna granica dawnej wsi jest zarazem obecną granicą miasta z gminą Kozy. Podobnie rzecz się ma z północną i południową granicą Lipnika, pokrywającą się wciąż z granicami katastralnymi z dawnymi gminami Hałcnów i Straconka. Zachodnią granicę Lipnika tworzyła zasadniczo do niedawna granica parafii lipnickiej ustanowiona w 1922 r. (zobacz mapkę). Jednakże zmiany urbanistyczne po II wojnie światowej oraz intensywna rozbudowa dzielnicy Leszczyny (dawnego przysiółka Lipnika) spowodowały, iż praktycznie tzw. Łęgi, czyli tereny po obu brzegach potoku Straconka od ul. Wczasowej po ul. Łagodną, odpadły już od Lipnika i znalazły się w obrębie Leszczyn. Za granicę Lipnika należałoby tu uznać obecną ulicę Łagodną. Na tak zakreślonym terytorium dzielnicy, zajmującym obszar 1306 ha miesz-

ka podana wyżej liczba osób. Zabudowa obejmuje przeszło 2 tysiące domów mieszkalnych oraz liczące kilkanaście bloków Osiedle im. Mariana Langiewicza.

Opisywany obszar dzielnicy Lipnik – z punktu widzenia historycznego, nie jest bynajmniej tożsamy z terytorium współczesnej rzymskokatolickiej parafii lipnickiej, bowiem konsekwencją urbanizacji Lipnika w II poł. XX w. było powstanie na jego obrzeżach następnych parafii katolickich, które uszczupliły zasięg macierzystej parafii lipnickiej. I tak w 1983 r. erygowana została parafia Złote Łany (pw. św. Józefa), która objęła swym zasięgiem m.in. wspomniane Osiedle Langiewicza oraz domy przy ul. Złotych Kłosów i Tuwima. W 1991 r. erygowano parafię pw. św. Brata Alberta na Kopcu Lipnickim, która przejęła skrawek parafii lipnickiej między ulicami Dygasińskiego i Śląską, a ul. Rydla i Południową. Wreszcie w 1993 r. powstała parafia pw. Najświętszej Rodziny w Małych Kozach, która swym zasięgiem objęła m.in. wschodnie skrawki Lipnika wraz z całym przysiółkiem Wróblowice. Tereny położone na północ od ul. Witosy podlegają obecnie parafii hańcowskiej.

W konsekwencji takiego okrojenia parafia lipnicka liczy obecnie tylko 4.415 mieszkańców (dane z 2000 r.), w tym 4.321 katolików. Parafia pw. Narodzenia NMP należy od 1992 r. do diecezji bielsko-żywieckiej, dekanatu Bielsko-Biała III (Wschód). Aktualnie obok proboszcza ks. Mariana Michalika, sprawującego tę funkcję od 1992 r., pracuje w niej 2 księży-wikarych: ks. Jacek Kobiałka i ks. Grzegorz Badura. Funkcję kościelnego sprawuje Władysław Mozgała. Świątynia jest zadbana, a remontów dokonuje się na bieżąco. W 2001 r. ukończono remont generalny otaczającego kościół muru ze stacjami drogi krzyżowej. Na terenie parafii istnieje klasztor żeńskiego zgromadzenia SS. Szkolnych de Notre Dame, w którym znajduje się kaplica pw. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy (przebywają w nim 3 siostry).

Ewangelicy, tak niegdyś liczni w Lipniku, są tu już bardzo małą grupą wyznaniową, liczącą obecnie około 70 osób. Przynależą oni do parafii ewangelicko-augsburskiej w Białej, natomiast na terenie dzielnicy posiadają swój cmentarz z kaplicą cmentarną przy ul. Krakowskiej.

Lipnik jest częścią Bielska-Białej, lecz nie stanowi formalnie jego dzielnicy (miasto nie posiada struktury dzielnicowej). Ciekawostką jest fakt, że w 1968 r. podjęta została ostatnia próba wskrzeszenia samodzielności administracyjnej Lipnika – Miejska Rada

Narodowa i Powiatowa Rada Narodowa w Bielsku-Białej rozważały wówczas powołanie osobnej gromady – Lipnik. Głównym argumentem za takim rozwiązaniem był rolniczy jeszcze wówczas charakter miejscowości, obecnie należący już do przeszłości.

W warunkach funkcjonującego od 1990 r. demokratycznego samorządu miejskiego w poszczególnych dzielnicach miasta działają tzw. Rady Osiedlowe. W Lipniku Rada Osiedlowa działa od 1991 r., aktualnie pod przewodnictwem Marii Misterki. Rada, mająca swą siedzibę w dawnym Domu Polskim przy ul. Podgórznej 29, stara się jako instytucja społeczna, ściśle związana z Radą Miejską, rozwiązywać różne problemy mieszkańców i samego Lipnika, w szczególności związane z zagospodarowaniem dzielnicy i infrastrukturą techniczną. Dodajmy, że zasięg działania Rady Osiedla jest znacznie mniejszy nawet od terytorium współczesnej parafii lipnickiej (patrz mapka). Poza terenem jej działania pozostają całe obszary historycznego Lipnika.

W Radzie Miejskiej Bielska-Białej Lipnik ma tylko 1 przedstawiciela (!), jest nim radny Paweł Pajor (kadencja 1998–2002). Taka sytuacja wynika z samorządowej ordynacji wyborczej, w myśl której Lipnik przynależy do tego samego okręgu wyborczego co ludna Biała, a mandaty dzielone są według liczby ludności, a nie historycznego terytorium. Sprawy Lipnika, jak i pozostałych peryferyjnych dzielnic miasta, w rezultacie zawsze znajdują się na marginesie działalności Rady Miejskiej Bielska-Białej.

Mimo 70-letniej przynależności do miasta, Lipnik należy nadal do zaniedbanych dzielnic, szczególnie w dziedzinie infrastruktury technicznej. Kadencja miejskiego samorządu 1998–2002 umożliwiła realizację wielu potrzebnych inwestycji w dzielnicy: przebudowano „rynek”, czyli centrum komunikacyjne w Lipniku, wybudowano odcinki chodników przy Szkole Podstawowej nr 13 i Gimnazjum nr 4, przy ulicy Podgórznej, Polnej i Lipnickiej, wybudowano parking przy ulicy Skowronków. Nadal jednak brakuje chodników i dobrych jakościowo dróg w pozostałej części dzielnicy. Pomimo trwającej od lat 60. XX w. sukcesywnej budowy nawierzchni na kilkunastu ulicach (część prac wykonano w ramach tzw. czynów społecznych), przypominają one wciąż drogi z XIX w., a główna ulica – Lipnicka przypomina raczej tor przeszkód niż ulicę blisko 200-tysięcznego miasta. Lepszy jest stan ul. Krakowskiej (trasa międzynarodowa), której koryto nie zmieniło się od czasów cesarza Józefa II w XVIII w. (!).

Wielką niewiadomą pozostaje natomiast termin rozpoczęcia budowy odcinka drogi ekspresowej przebiegającej przez Lipnik, tzw. wschodniej obwodnicy Bielska-Białej, ponieważ jej budowa z przyczyn finansowych jest odsuwana z roku na rok. Obwodnica, która biec ma przed samym kościołem parafialnym, rozdzieli Lipnik wertykalnie na dwie części. Najbliższy termin związany z rozpoczęciem tej inwestycji to wiosna roku 2004.

Od 1990 r. przybyło w dzielnicy 25 nowych nazw ulic, a 4 nazwy zmieniono w ramach „odsowietyzowania” nazewnictwa ulic Bielska-Białej (w ten sposób pojawiła się np. ul. Krakowska).

Z drogami związany jest również inny, bardzo istotny problem Lipnika. W dużej części dzielnicy, terytorialnie podlegającej Radzie Osiedla „Lipnik”, brak jest komunikacji miejskiej.

Miejski Zakład Komunikacji obsługuje dzielnicę dwoma liniami autobusowymi: nr 6 z końcowym przystankiem przy ul. Krakowskiej na granicy z Kozami oraz nr 13 z końcowym przystankiem w „rynku lipnickim”. Aktualnie pozostała część Lipnika obsługiwana jest jeszcze przez linie autobusowe numer: 15, 21, 22, 23 z końcowymi przystankami na Osiedlu Langiewicza i ul. Tuwima oraz nr 17 z końcowym przystankiem przy ul. Witosa. Jednak większa część osiedli mieszkalnych zlokalizowanych przy ulicach Polnej i Ks. Brzóska od lat nie może doczekać się możliwości korzystania z miejskiej komunikacji, co wiąże się ze złym stanem technicznym dróg.

W roku 2002 Miejski Zarząd Dróg planuje przebudowę odcinków ulicy Ks. Brzóska oraz budowę pętli autobusowej przy ul. Hetmańskiej, co umożliwi przedłużenie linii autobusowej nr 13 i ułatwi życie mieszkańcom Osiedla Ks. Brzóska. Podobna przebudowa obejmie w najbliższym czasie ulicę Polną, co również umożliwi przybliżenie tej części Lipnika do miasta.

Kolejnym elementem komunikacyjnym zlokalizowanym w dzielnicy jest przebiegająca przez Lipnik zelektryfikowana linia kolejowa Bielsko-Kęty. Nie odgrywa ona już takiej roli jak niegdyś a nawet grozi jej likwidacja. Przystanek kolejowy „Krzemionki” został całkowicie zdewastowany i praktycznie nie funkcjonuje. Śladem po dawnej przynależności pewnych terenów obecnej Białej do Lipnika pozostał inny przystanek kolejowy PKP „Bielsko-Biała Lipnik” na linii Bielsko-Żywiec, znajdujący się również w opłakanym stanie.

Bardzo ważną dla Lipnika sprawą jest również budowa sieci wodno-kanalizacyjnej, co wymaga ogromnych inwestycji. Pomi-

mo że przez Lipnik biegnie główny wodociąg zaopatrujący miasto w wodę z rzeki Soły, zbudowany w 1953 r., dzielnica od lat nie może doczekać się rozwiązania tego tak istotnego problemu.

Lepiej prezentuje się problem gazyfikacji i telefonizacji Lipnika, gdyż od kilku lat większość lipniczan może z tych sieci korzystać.

Na uwagę zasługuje fakt, iż w latach 1989–2002 w czasie kadencji lipnickiego radnego Pawła Pajora, poprawił się w Lipniku stan bazy kulturalno-oświatowej i sportowej. W roku 2001 powstało na terenie Osiedla Ks. Brzóska, trawiaste boisko do gry w piłkę nożną. Zakończono budowę szkoły w Lipniku – inwestycji rozpoczętej w 1988 roku – teren szkoły ogrodzono. Ukończono też kompleks sportowy składający się z boisk do piłki nożnej, siatkówki i koszykówki, bieżni do biegów na 60 m i skoczni w dal. Teren obiektu został oświetlony, ogrodzony wysoką siatką i zagospodarowany zielenią. Jesienią roku 2002 w budynku szkoły zostanie uruchomiony kryty basen. W godzinach dopołudniowych będzie służył uczniom z lipnickich szkół, a po południu mieszkańcom Lipnika.

Ważnym wydarzeniem, które poruszyło mieszkańców Lipnika 1 stycznia 2002 roku, było uruchomienie w historycznym budynku „Domu Polskiego” przy ulicy Podgórznej 29 filii Miejskiego Domu Kultury w Lipniku.

Została ona reaktywowana po blisko ćwierćwiecznej przerwie, dzięki staraniom Stowarzyszenia „Lipnik” oraz pomocy radnego – Pawła Pajora.

W marcu 2002 z inicjatywy Stowarzyszenia „Lipnik” i radnego z Lipnika rozpoczęła pracę Świetlica Środowiskowa „Dziupła” dla dzieci i młodzieży, prowadzona przez Centrum Pomocy Rodzinie. Placówka podlegająca Miejskiemu Ośrodkowi Pomocy Społecznej jest dla dzielnicy bardzo potrzebna, zwłaszcza w tych trudnych czasach bezrobocia i recesji.

Zmartwieniem mieszkańców Lipnika pozostaje nadal komunalne wysypisko śmieci, uruchomione bezprawnie w 1960 r. w dawnych kamieniołomach przy ul. Krakowskiej. Potrzeby miasta spowodowały jego intensywną rozbudowę bez zastosowania odpowiedniej techniki i wymogów ekologicznych. Śmietniko, zajmujące obecnie teren 8 ha, do niedawna często płonące i dymiące, stało się w końcu XX w. niechlubnym symbolem Lipnika, co w konsekwencji doprowadziło do konfliktu jego mieszkańców z władzami miasta. Problem do dziś nie został rozwiązany.

Powszechnie oczekuje się wprowadzenia gospodarki odpadami na poziomie europejskim i urzędzenia składowiska odpadów komunalnych z prawdziwego zdarzenia. Miejmy nadzieję, iż rok 2002 przyniesie poprawę i zmianę w funkcjonowaniu lipnickiego wysypiska. Bielscy ekolodzy popierają to stanowisko, ale dotąd niczego nie osiągnęli w tej sprawie. Wystąpili natomiast z inicjatywą założenia na terenie Lipnika rezerwatu przyrody „Gaiki” oraz zespołów przyrodniczo-krajobrazowych „Straconka” i „Dolina Żółtego Potoku”.

Dane dotyczące rolnictwa potwierdzają, że w 1993 r. istniały jeszcze w Lipniku 223 gospodarstwa rolne, z których 144 prowadziło gospodarkę rolną, ale tylko kilkanaście z nich było jedynym źródłem dochodów dla prowadzących je osób. Struktura agrarna nadal nie odbiegała od schematu znanego z I połowy XX w. Zdecydowanie przeważały w Lipniku gospodarstwa karłowate (do 2 ha) – było ich 142, a więc 63,7% wszystkich oraz małorolne (2–6 ha), których było 72 (32,3 % wszystkich). Gospodarstw średniorolnych (powyżej 6 ha) było w dzielnicy zaledwie 9, przy czym żadne z nich nie przekraczało powierzchni 10 ha. Według tego samego źródła, całkowita powierzchnia upraw rolnych w Lipniku wynosiła 160,28 ha, z czego na uprawę zbóż przypadało 79,99 ha, ziemniaków 40,93 ha, kukurydzy 3,15 ha, na buraki cukrowe i rośliny strączkowe 21,15 ha, na uprawę warzyw 12,08 ha i na rzepak 1 ha.

Ogólna powierzchnia upraw rolnych w Lipniku wynosiła wówczas 403,02 ha, na co składało się 163,33 ha gruntów ornych, 130,82 ha łąk i pastwisk, 86 ha odłogów i ugorów oraz 22,7 ha sadów. Lasy obejmowały 20,96 ha powierzchni dzielnicy. W następnym okresie powierzchnia użytków rolnych jeszcze zmalała wobec powszechnego przekwalifikowania ziemi rolnej na działki budowlane. Spośród owych 403 ha użytków rolnych gruntów zmeliorowanych było 151,16 ha (37,51%); w 1939 r. ich liczba wynosiła około 34 ha.

Jeśli chodzi o wielkość hodowli w Lipniku, w 1993 r. odnotowano tu jeszcze 14 koni, 137 krów, 263 sztuki trzody chlewnej, 59 owiec i ok. 20 kóz. Liczby te nieco zmalały w następnym okresie, bowiem Lipnik, jak już powiedziano, zatracą swój pierwotny, rolniczy charakter. Na terenie dzielnicy działa także kilka Pracowniczych Ogródków Działkowych.

Peryferyjny charakter Lipnika powoduje, że nie ma tu wielu obiektów użyteczności publicznej. Należą do nich: Niepubliczny

Zakład Opieki Zdrowotnej „Lipnik” s.c. przy ul. Podgórznej, zbudowany w 1976 r. w znacznej mierze w ramach czynu społecznego mieszkańców Lipnika, remiza Ochotniczej Straży Pożarnej z dwoma wozami bojowymi, wzniesiona w 1986 r. także głównie z inicjatywy mieszkańców dzielnicy, Urząd Pocztowy nr 5 przy ul. Lipnickiej 133, Podbeskidzki Ośrodek Interwencji Kryzysowej przy ul. Ks. Brzóska 3, hostel „Aster” przy ul. Lipnickiej 141, Leśnictwo Lipnik przy ul. Polnej oraz otwarte w czerwcu 2002 roku Diecezjalne Centrum Jubileuszowe „Caritas” przy ul. Polnej, instytucja pomocy społecznej Kurii Diecezji Bielsko-Żywieckiej, mieszcząca się w wyremontowanym budynku dawnej szkoły.

Bazę oświatową Lipnika tworzy przedszkole nr 27 (62 dzieci), 2 szkoły podstawowe (nr 13 im. Władysława Jagiełły, dyrektor Grażyna Czarkowska - 416 dzieci i nr 19 im. Franciszka Zubrzyckiego (!), dyrektor Danuta Midura - 113 dzieci) oraz 2 gimnazja (nr 4, dyrektor Roman Kubica - 256 uczniów i nr 6, dyrektor Małgorzata Wójcik - 367 uczniów).

Na podkreślenie zasługuje budowa nowego kompleksu Szkoły Podstawowej nr 13, która była główną inwestycją miejską w Lipniku w latach 90. XX w. Duże zasługi w przeprowadzeniu tej inwestycji, a zwłaszcza w pozyskiwaniu środków do jej finansowania położyli m.in.: Zbigniew Boczkowski mieszkaniec dzielnicy, ówczesny wicekurator Bielskiego Kuratorium Oświaty, Józef Kania b. poseł RP i radny Rady Miasta Bielska-Białej oraz Społeczny Komitet Rozbudowy Szkoły Podstawowej nr 13, którego trzon tworzyli Roman Kubica, Mieczysław Polak, Bogdan Selwiet i Barbara Waluś. Efektem zaangażowania i pracy tych osób było oddanie 14 października 1993 r. nowego budynku dydaktycznego szkoły. Od 1994 r. w pracę Społecznego Komitetu Rozbudowy Szkoły włączyli się Józef Dutka i Paweł Pajor. W roku 1996 doprowadzono do oddania nowego trzykondygnacyjnego budynku administracyjnego oraz budynku starej szkoły, który został generalnie wyremontowany i częściowo przebudowany. Na bazę kulturalną dzielnicy składa się filia Książnicy Beskidzkiej w Bielsku-Białej nr 6 przy ul. Lipnickiej 133, wyposażona w 21.226 książek i posiadająca aż 1.200 czytelników, zajmując pod tym względem drugie miejsce wśród filii Książnicy. Budynek „Domu Polskiego”, gdzie mieści się filia Miejskiego Domu Kultury, jest również aktualnie siedzibą Stowarzyszenia „Lipnik”, przy którym działa reprezentująca wysoki poziom wykonawczy Młodzieżowa Orkiestra Dęta pod batutą kapelmistrza Romana Kubicy.

Życie społeczno-kulturalne dzielnicy niestety nie jest rozwinięte. Z działających w Lipniku aktualnie stowarzyszeń i organizacji należy wyliczyć: Stowarzyszenie „Lipnik”, założone w marcu 1997 r. (prezes Paweł Pajor, 25 członków), Ochotniczą Straż Pożarną (prezes Tadeusz Pitroń, komendant Marian Chrobak, 76 członków), koło Polskiego Związku Wędkarskiego (prezes Herman Laszczak, 80 członków), 13 Beskidzką Drużynę Harcerską Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej oraz 2 drużyny zuchowe Związku Harcerstwa Polskiego działające przy Szkole Podstawowej nr 13, a prowadzone przez druhnę podharc mistrza Ilonę Kanik, parafialny oddział Akcji Katolickiej (prezes Jan Kordek, 15 członków) i parafialną scholę dziecięcą (30 dzieci).

Ważnym czynnikiem kulturotwórczym w dzielnicy jest wydawana przez Stowarzyszenie „Lipnik” od kwietnia 1997 r. „Gazeta Lipnicka”. Dawny miesięcznik kolportowany pod nazwą „Lipnik. Gazeta Lokalna” obecnie ukazuje się nieregularnie kilka razy w roku, co uzależnione jest od środków finansowych.

Od 1993 r. ukazuje się comiesięczny biuletyn parafii lipnickiej pt. „Nasza parafia”.

Stowarzyszenie „Lipnik” patronowało również symbolicznym obchodom 700-lecia miejscowości w 1998 roku. Z tej okazji urządzono w leśnym amfiteatrze „Piknik Lipnicki”, który stał się okazją do zabawy dla mieszkańców dzielnicy (odtąd stał się on coroczną imprezą organizowaną przez Stowarzyszenie „Lipnik”). Uroczystości jubileuszowe wzbogacone zostały przez nabożeństwa w kościele parafialnym. Przed wejściem do kościoła wyłożono w kostce brukowej datę „1298”.

Pod względem politycznym współczesny Lipnik prezentuje zróżnicowane sympatie mieszkańców. W wyborach parlamentarnych w 1997 r. 45% oddanych głosów padło tu na obóz prawicy polskiej (AWS), 30% na postkomunistów z SLD, 20% na Unię Wolności, a 3% na prawicowy Ruch Odbudowy Polski. Na PSL padły tylko pojedyncze głosy. Z kolei w wyborach parlamentarnych z września 2001 r. w 2 lipnickich obwodach głosowania (nr 57 i 58), przy frekwencji wyborczej 53,5%, najwięcej głosów padło na postkomunistów z SLD – 35,8% oraz na prawicową Ligę Polskich Rodzin – 15,9%. Pozostałe głosy padły na: Platformę Obywatelską (13,2%), ugrupowanie Prawo i Sprawiedliwość (13,1%), AWS (7,3%), „Samobronę” (6,3%), Unię Wolności (4,7%) i PSL (3%).

Intensywnie rozwija się w ostatnim czasie życie gospodarcze w Lipniku. Działa tu kilkaset podmiotów gospodarczych, przeważ-

nie małych firm rodzinnych handlowych i usługowych. Do większych przedsiębiorstw należą firmy: „Hydrobudowa SA Śląsk”, „Aqua SA” (m.in. zbiorniki wyrównawcze), „Wiba” (czyszczące urządzenia przemysłowe), zakłady kamieniarskie „Najbor-Nagrob” oraz „Skarbud” Kazimierza Sporka, Zakład Robót Wysokościowych „Arnika”, Centrum Techniki Grzewczej „Partner” oraz wytwórnie makaronu „Mak-Pol” i „Lippol”. Powstało szereg nowych sklepów detalicznych, z największymi „Delikatesami Makowscy” na czele.

Lipnik posiada nadal niewykorzystane walory turystyczne (zwłaszcza rejon leśniczówki i leśnego amfiteatru) i słabą bazę sportową. Brakuje zupełnie punktów gastronomicznych. Należy jednak mieć nadzieję, że w najbliższych latach braki te zostaną wypełnione zwłaszcza w momencie uruchomienia basenu oraz odnowienia terenów amfiteatru i leśniczówki, które mogą stać się wspólnym miejscem wypoczynku i rekreacji dla mieszkańców naszego miasta.

Summary

This book is the historical outline of one of the present district of Bielsko-Biała city - Lipnik. The book is based on archival authorities, state documents, old local press and historical works. Lipnik has not yet happened to have its own monography, so this book will be first attempt introducing its 700 years old history. Lipnik with its catholic parish was established, under the Środa Śląska Law as village on the "plain ground", by the Prince of Cieszyn - Mieszko I (Piast line) during the Great Colonization of Śląsk and Małopolska borderland. The name of the village came from the wood of lime trees growing around the vilage (lime tree - lipa). Poles had been the first colonists but at the bgining of XV century, when the German colonists came, it became the village of two nationalities.

In 1327-1457 Lipnik belonged (in administrative meaning) to the Oświęcim Principality of the Czech Kingdom and than returned to the Polish Kingdom at first being an estate of Oświęcim Princes and in 1433 became the estate of the nobelmen and than in 1457 King of Poland, who was leasing Lipnik out frequently. In XV-XVI Lipnik was the biggest and the most beautiful vilage in Oświęcim Principality. Peasants were wealthy and as well as farming and breeding, they were often working as carters traveling around Europe, and beside of all extraction and burning up limestones. In XVI century the linen weavering started. In 1499 first villein farm was established and in 1598 second one. In 1548 Polish King Zygmunt August leased out Lipnik to the Zebrzydowski lords (magnats) and till 1772 Lipnik was taken on lease by several Polish magnats.

In 1548 the King had conveyed Lipnik to the Magdeburg Law, that resulted by establishing folk autonomy with its vilage administrator, later the chief officer.

The folk autonomy was of great importance in the history of Lipnik. In XVII, XVIII centuries the folk autonomy was leading the peasants fight against feudal opprecion.

First of Zebrzydowski family, who governed Lipnik, was Florian. He was famous of establishing three colonies near Lipnik. That three colonies initiated new vilages - Biała, Straconka, Międzybrodzie (1548-1560). At the same time reformation came to the region and as a Lu-

theran religion penetrated from nearby Bielsko. In 1570 Lutheran community was founded in Lipnik, and soon all the population joined the community. Lutheran religion had been combated by the leaseholders and Catholic church, however with no result until the Jesuit mission was founded in XVIII century in Biała that led Lipnik into recatholicism. In XIX century protestants- lutherans became a minority, and today there is a group of 70 people. In XX century Lipnik was positively catholic community.

In XVII century villein duties for peasants were increased. The problem tried to be regulated by social agreements, one of which from 1602, signed between Mikołaj Komorowski and peasants confirmed by the King Zygmunt III Waza, was of great importance. The agreement was not followed by the leaseholders, which caused the peasants riots. The biggest were in 1646-47, 1676-77, 1744-45 and 1754.

The autonomy authorities helped the peasants by bringing the cases before the King's Court, and sometimes it gave positive effect. Author widely describes all that conflicts.

In 1656 Lipnik was invaded by the Swedes. Village was demolished and depopulated. Demographic damage was being made up for over a 100 years. During the new colonization, in XVIII century, Jews came to Lipnik. Because of their connections with leaseholders and economic competition they were hated by the village community and in 1765 with the approval of the authorities - expelled.

In 1723 after Biała village had got the status of the city the dynamic development of that textile region started. At second half of XVIII century Biała widened its territory at the cost of Lipnik which caused many conflicts and border quarells. Aim of Biała to imbibe Lipnik succeeded in 1925.

In the result of the I partition of Poland from 1772 till 1918, Lipnik was under the Austria domination, being a part of Galicja province of the Austria Empire. Under the Austria administration new wave of German colonists came, and in 1789 when there was an independent community established, its representative was dominated by Germans. At that time there were two roads built (to Kraków and Żywiec) as well as two railwayroads. In 1810 first textile factory was built, which was the factory begining Bielsko-Biała textile region. In XIX century Lipnik was a part of that region, being half- industrial village, with its own textile factories (Tugendhat and Strzygowski), alcohol distillery, brick yards, saw mills and screw factory. After 1772 Lipnik had belonged to the Habsburg's family and then sold by auction to Wilhelm Tschickardt who was a businessman from Bielsko. In consequence Lipnik a subject of haritage was being passed around from ones to the others, finally became a property of callateral branch of Habsburg's family, sattled in Żywiec, who parcelled out the great part of the territory.

Cancelation of villein service in 1848 was the beginning of many social changes in Lipnik. Small land holders were unable to feed its growing population so the people's migration to the nearby cities started. Soon Lipnik became the "large bedroom" for workers. It gave the beginning of labour movements and in 1872 first labour riots took place (in two factions – socialist and christian).

Massacre of the workers of Biała and Lipnik in 1890 had wide repercussion all over the country. Beside of all, nationality problems came around. In spite of Polish cultural autonomy in Lipnik Germans, having economical and cultural superiority, commenced germanization of education system. In XX century it was the reason of many German-Polish conflicts. Due to the conflicts new Polish schools were established (under the auspices of Towarzystwo Szkoły Ludowej from Kraków) as well as many German and Polish cultural and social organizations. There were dozen of such organizations in population of 10 thousand.

At the beginning of XX century the flight of Germans had started ("Ostflucht") which increased after the I World War, and German community became national minority surrounded by the Polish majority. The conflicts between Poles and Germans intensified.

There was a great struggle to admit Poles and Socialist into the local administration of commune council (1918–1920). The Jews, who had come back to Lipnik in XIX century, had already had its representatives in this council and own Jewish community and synagogue.

In Lipnik Jews were divided into two groups, one progressive, close to the German language and culture, and the other orthodox, with its rabbinist culture.

In 1942–43 the entire Jews community was exterminated during the Holocaust.

In 1918 Lipnik once again returned to Poland and was the village under Kraków province administration. Due to its economical weakness and great ambitions of nearby Biała, Lipnik was annexed to Biała territory.

Unfortunately because of great world crisis, Lipnik not only did not get any investments but thousands of people became unemployed. In spite of the economic recession between the two World Wars, cultural and social activities in Lipnik were flourished.

In 1939 Lipnik was invaded by German's army. Some of the German people in Lipnik betrayed withdrawing Polish army, and actively collaborated with Hitler's movement.

Hundreds of Poles were deported to Germany as forced workers, killed in concentrating camps and prisons. Poles were deprived of their properties and possibility for education of their children. In spite of Hitler's terror, Polish resistance movement known as Home Army was very active.

In february 1945, after a heavy fights Lipnik (partly damaged) was invaded by Red Army. Some of German population left Lipnik with German Army, some was arested and sent to concentrating camps in Russia. In 1945-47, few Germans remaind in Lipnik were deportated by Polish authorities and their properties were parcelled.

As a result of all the evants Lipnik once again was a village of entirely Polish population and hundreds of years of Polish-German coexictence became a matter of historical interest.

Author has analized the history of Lipnik untill the year 1950, the time of the connection of two cities Biała and Bielsko. In this short period of time after the II World War, village had already lived under the comunist system with its terroristic establishment like Security Office (UB) and the Comunist Party (PPR and later PZPR). Local authority had changed into hands of scum of society and Party careerists, so the social and cultural life as well as catholic organizations were totally suppressed.

The book is provided with historical and literaly sources schedule, used by author, as well as appendix with reprint of some authentic documents, list of former owners of Lipnik, village administrators, chief officers and priests of Roman Catholic (Narodzenia Najświętszej Marii Panny) parish in Lipnik, data of great Lipnik inhabitants, demographic figures, maps and genealogical lables of some well known families of Lipnik.

Resümee

Das Buch ist ein Abriss der Geschichte von Lipnik /Kunzendorf/, einem der heutigen Stadtteile von Bielsko-Biała /Bielitz-Biala/, welcher auf Grund von ausgewählten Archivalien, amtlichen Veröffentlichungen, alter Lokalpresse und historischen Beiträgen angefertigt worden ist. Lipnik hat bis heute keine historische Monographie gehabt. Das vorliegende Buch ist der erste Versuch, die reiche Geschichte dieses siebenhundert Jahre alten Ortes darzustellen.

Lipnik entstand im ausgehenden 13. Jahrhundert als ein neu angelegtes Dorf. Es wurde durch den Teschener Herzog Mieszko I. aus dem Piastengeschlecht nach dem schlesischen (Neumarkter) Recht im Rahmen der großen Waldhufenkolonisation des kleinpolnisch-schlesischen Grenzlandes gegründet. Seit den Anfängen hatte das Dorf seine eigene katholische Pfarrei. Der polnische Name des Dorfs Lipnik geht auf einen Lindenhain (lipa = Linde) zurück, der hier ursprünglich gewachsen war. Die ersten Kolonisten waren Polen, aber schon in der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts kamen auch deutsche Siedler hierher. Seit dieser Zeit bewohnten zwei Nationalitäten das Dorf, welches auf deutsch Kunzendorf genannt wurde. In Hinsicht auf die Verwaltung gehörte Lipnik seit Anfang des 13. Jahrhunderts zum Herzogtum Auschwitz, das in den Jahren 1327–1457 ein Teil des Königreichs Böhmen war und später zum Königreich Polen zurückkehrte. Ursprünglich war Lipnik das Eigentum der Herzöge von Auschwitz und ging 1433 in die Hände von Adeligen über. Seit 1457 gehörte das Dorf den Königen von Polen, die es oft verpachteten. Im 15. und 16. Jahrhundert war Lipnik das größte Dorf des Herzogtums Auschwitz, das alle anderen Orte an Bevölkerungszahl übertraf. Die hiesigen Bauern waren reich, denn neben dem Ackerbau züchteten sie Rinder und Pferde; sie waren Fuhrleute und verkehrten in ganz Mitteleuropa. Sie brannten Kalk. Seit dem 16. Jahrhundert beschäftigten sie sich auch mit der Leinenweberei. Im Jahre 1499 entstand auf dem Gebiete des Dorfes das erste Fronvorwerk und 1598 ein anderes.

1548 verpachtete der polnische König Sigismund August das Dorf Lipnik an die Magnatenfamilie Zebrzydowski, nach welcher andere polnische Herrenfamilien das Dorf als eine königliche Domäne bis zum Jahre 1772 pachteten. Seit 1564 war Lipnik der Sitz einer Starostei. In

jenem Jahre 1548 verlieh der König dem Dorf das Magdeburger Recht, was das Aufkommen einer Selbstverwaltung mit einem Schulzen (und später einem Vogt) zur Folge hatte. Die Selbstverwaltung spielte eine sehr wichtige Rolle in der Geschichte des Ortes und führte im 17. und 18. Jahrhundert den Kampf gegen die feudale Bedrückung durch die Pächter der Kunzendorfer Starosteie.

Das erste Mitglied der Familie Zebrzydowski, welches das Dorf verwaltete, war Florian Zebrzydowski. Sein Verdienst war die Gründung von 3 neuen Siedlungen am Dorfrande, die sich später zu den Dörfern Biała, Straconka und Międzybrodzie entwickelten (1548–1560). Zu seiner Zeit wandten sich die Dorfbewohner der Lehre Luthers zu, die aus der nahe gelegenen Stadt Bielsko /Bielitz/ hierher kam. Um 1570 entstand in Lipnik eine lutherische Kirche und bald gingen die meisten Einwohner zu diesem Bekenntnis über. Im 17. Jahrhundert bekämpften die Pächter von Lipnik und die katholische Kirche den lutherischen Glauben, ihre Bemühungen blieben aber erfolglos. Erst die Gründung einer festen Jesuitenmission in Biała zu Beginn des 18. Jahrhunderts führte zu einer beträchtlichen Rekatholisierung Lipniks, wodurch die lutherischen Protestanten im 19. Jahrhundert zur Konfessionsminderheit wurden und heute nur noch eine Gruppe von ca. 70 Personen ausmachen. Im 20. Jahrhundert wies Lipnik einen entschieden katholischen Charakter auf.

Das 17. Jahrhundert war die Zeit der Verstärkung der Robotarbeit, welche die Pächter von Lipnik den hiesigen Bauern aufzwangen. Man versuchte diese Probleme durch soziale Verträge zu lösen, von welchen der 1602 abgeschlossene und vom König Sigismund III. Wasa bestätigte Vertrag zwischen Mikołaj Komorowski und den Untertanen der wichtigste war. Die Pächter verstießen jedoch oft gegen diesen Vertrag, was die in der ganzen Gegend berühmten Bauernaufstände zur Folge hatte. Zu den größten Rebellionen kam es in den Jahren 1646–1647, 1676–1677, 1744–1745 und im Jahre 1754, während deren die durch ihre Hartnäckigkeit bekannten Bauern befestigte Lager einrichteten und mit Waffe Widerstand leisteten. Gleichzeitig gelang es aber der Dorfselbstverwaltung, die Klagen der Bauern an die königlichen Gerichte weiterzuleiten, die ab und zu zugunsten der unterdrückten Bauern entschieden, sowie die für die Bauern günstigen Einschreiten der polnischen Könige zu erlangen. In dieser Hinsicht war die Lage der Bauern im königlichen Dorfe Lipnik günstiger als in privaten Adelsgütern. Der Autor beschreibt eingehend den Verlauf der Bauernunruhen in Lipnik.

Im Jahre 1656 erlebte Lipnik einen schwedischen Einfall, wodurch das Dorf zerstört und entvölkert wurde. In den 60er Jahren des 17. Jahrhunderts kam es zu Massenflüchten der Einwohner. Diese Verluste wurden dann über 100 Jahre ausgeglichen. Bei der neuen Ansiedlung im 18. Jahrhundert kamen auch Juden nach Lipnik. Wegen ih-

rer Verbindungen mit den Pächtern des Dorfes und des wirtschaftlichen Wettbewerbs wurden sie schnell von der christlichen Bevölkerung verhasst, so dass sie mit Billigung der Behörden im Jahre 1765 vertrieben wurden. Im Jahre 1723 wurde das Dorf Biała zu einer Stadt erhoben. Seit dieser Zeit entwickelte sich dieser Tuchmacherort dynamisch und bald übertraf den Stammort Lipnik an Einwohnerzahl und Reichtum. Seit Mitte des 18. Jahrhunderts dehnte sich Biała flächenmäßig auf Kosten von Lipnik aus. Deswegen kam es zu vielen Grenzstreitigkeiten zwischen den beiden Ortschaften. Biała wollte sogar das ganze Dorf Lipnik eingemeiden, was schließlich 1925 erfolgte.

Im Jahre 1772 kam Lipnik bei der ersten Teilung Polens zu Österreich und blieb bis zum Zerfall der habsburgischen Monarchie im Jahre 1918 bei Österreich (im Kronland Galizien). Die österreichische Regierung trug zur neuen deutschen Einwanderung in Lipnik sowie zur Organisation einer selbständigen Gemeinde 1789 bei, deren Behörden durch die deutsche Bevölkerung dominiert waren, die im 19. Jahrhundert die ökonomisch führende Rolle im Dorf spielte. Während der österreichischen Herrschaft wurden durch Lipnik zwei Kaiserstraßen gezogen – nach Żywiec /Saybusch/ und nach Kraków /Krakau/ sowie zwei Eisenbahnlinien. Im Jahre 1810 ist die erste Tuchfabrik in Lipnik entstanden; es war überhaupt die erste Textilfabrik im späteren Industriegebiet von Bielsko und Biała, zu dessen Teil Lipnik im 19. Jahrhundert wurde. In jenem Jahrhundert wurde Lipnik zu einem halbindustriellen Dorf, es entstanden hier Tuchfabriken (bekannte Textilfirmen Tugendhat und Strzygowski), Spiritusbrennereien, Schnaps- und Likörfabriken, Ziegeleien, Sägemühlen, Kalköfen sowie eine Schraubenfabrik.

Nach dem Jahre 1772 wurde Lipnik zum Eigentum der habsburgischen Kaiserfamilie. 1820 erstand der Geschäftsmann von Biała, Wilhelm Tschickardt das Dorf auf einer Versteigerung. Als Erbe übernahmen es verschiedene Leute. 1858 wurde das Erbe endgültig geteilt. Das Dominialteil wurde durch eine Nebenlinie der Habsburger aus Żywiec übernommen. Diese Güter wurden dann in den Jahren 1922 – 1925 größtenteils aufgeteilt.

Die Aufhebung der Fron leitete weitere soziale Veränderungen in Lipnik ein. Die hiesige, stark zersplitterte Landwirtschaft konnte die sich rapide entwickelnde Bevölkerung nicht mehr unterhalten, die letztlich begann, Arbeit in der Industrie von Bielsko und Biała zu suchen. Mit der Zeit kamen ganze Scharen von Menschen aus den damaligen Bezirken Biała und Żywiec nach Lipnik, wodurch das Dorf zu einer großen Trabantensiedlung für Industriearbeiter wurde. Deswegen keimte hier auch die Arbeiterbewegung (zu den ersten Unruhen kam es im Jahre 1872) und das in zwei Abarten – einer sozialistischen und einer christlich-sozialen. Im Jahre 1890 richtete das österreichische Militär ein Blutbad der Arbeiter in Biała und Lipnik an, was in ganz Österreich für

Aufsehen sorgte. Gleichzeitig mit den sozialen Fragen tauchten auch im ausgehenden 19. Jahrhundert die nationalen Auseinandersetzungen auf. Die Kunzendorfer Deutschen waren der polnischen Bevölkerung ökonomisch und kulturell überlegen und wollten sich der in Galizien eingeführten polnischen Kulturautonomie nicht unterordnen, indem sie zum Beispiel in den hiesigen gut eingerichteten Schulen eine Germanisierungsaktion führten. Das Schulwesen wurde zum wichtigsten Kampffeld für die polnisch-deutschen Nationalkonflikte in Lipnik des beginnenden 20. Jahrhunderts. Deswegen sind hier polnische Schulen entstanden (Leszczyny /Nussdorf/ 1902, Lipnik 1905) unter der Schirmherrschaft des Volksschulvereins (Towarzystwo Szkoły Ludowej) aus Kraków. Eine andere Folge der Auseinandersetzungen war die Entwicklung des sozialen Lebens der Polen und Deutschen. In dem 10.000 Einwohner zählenden Dorf waren vor 1914 mehr als 10 verschiedene Organisationen tätig.

Anfang des 20. Jahrhundert verzeichnete man eine Abnahme der deutschen Bevölkerung Lipniks ("Ostflucht"), die nach dem I. Weltkrieg ein höheres Ausmaß annahm. Damals sind die Deutschen zu einer Minderheit geworden. Diese Periode spitzte noch die polnisch-deutschen Nationalstreitigkeiten zu. Es kam u.a. zu einem großen Streit um die Zulassung der Polen und Sozialisten zu der Gemeindeverwaltung (1918–1920). Ihre Vertreter in der Gemeindeverwaltung hatten auch Juden, die im 19. Jahrhundert nach Lipnik zurückkamen und 1870 hier ihre Kultusgemeinde mit einer Synagoge errichteten. Die Juden aus Lipnik teilten sich in zwei Gruppen. Die sog. Fortschrittlichen schlossen sich der deutschen Sprache und Kultur an und die Orthodoxen blieben bei dem Chasidismus. Die Juden aus Lipnik wurden in den Jahren 1942–1943 (Holocaust) von den Nazis ermordet.

1918 kam Lipnik zum Polen zurück und gehörte zur Woiwodschaft Kraków. Wegen der wirtschaftlichen Schwäche, der gesellschaftlichen Bestrebungen sowie des guten Entwicklungsvermögens der benachbarten Stadt Biała entschieden die damaligen Eliten Lipniks, das Dorf an die Stadt anzuschließen. 1925 wurde die selbständige Gemeinde aufgelöst und seit dieser Zeit war Lipnik ein Teil von Biała. Die Hoffnungen auf städtische Investitionen in Lipnik blieben aber fruchtlos und die schlechte Situation wurde noch durch die große Wirtschaftskrise der Jahre 1929–1934 vertieft, wodurch Tausende von Einwohnern Lipniks ihre Arbeit verloren. Die organisierten öffentlichen Arbeiten halfen nur zum Teil bei der Reduzierung der Arbeitslosenquote. Trotz der wirtschaftlichen Stagnation Lipniks in der Zwischenkriegszeit blühte dort das sozial-kulturelle Leben.

Wegen des Überfalls Deutschlands auf Polen im Jahre 1939 kam Lipnik unter die deutsche Besatzung. Ein Teil der deutschen Bevölkerung trat verräterisch gegen die zurückziehenden polnischen Truppen auf und

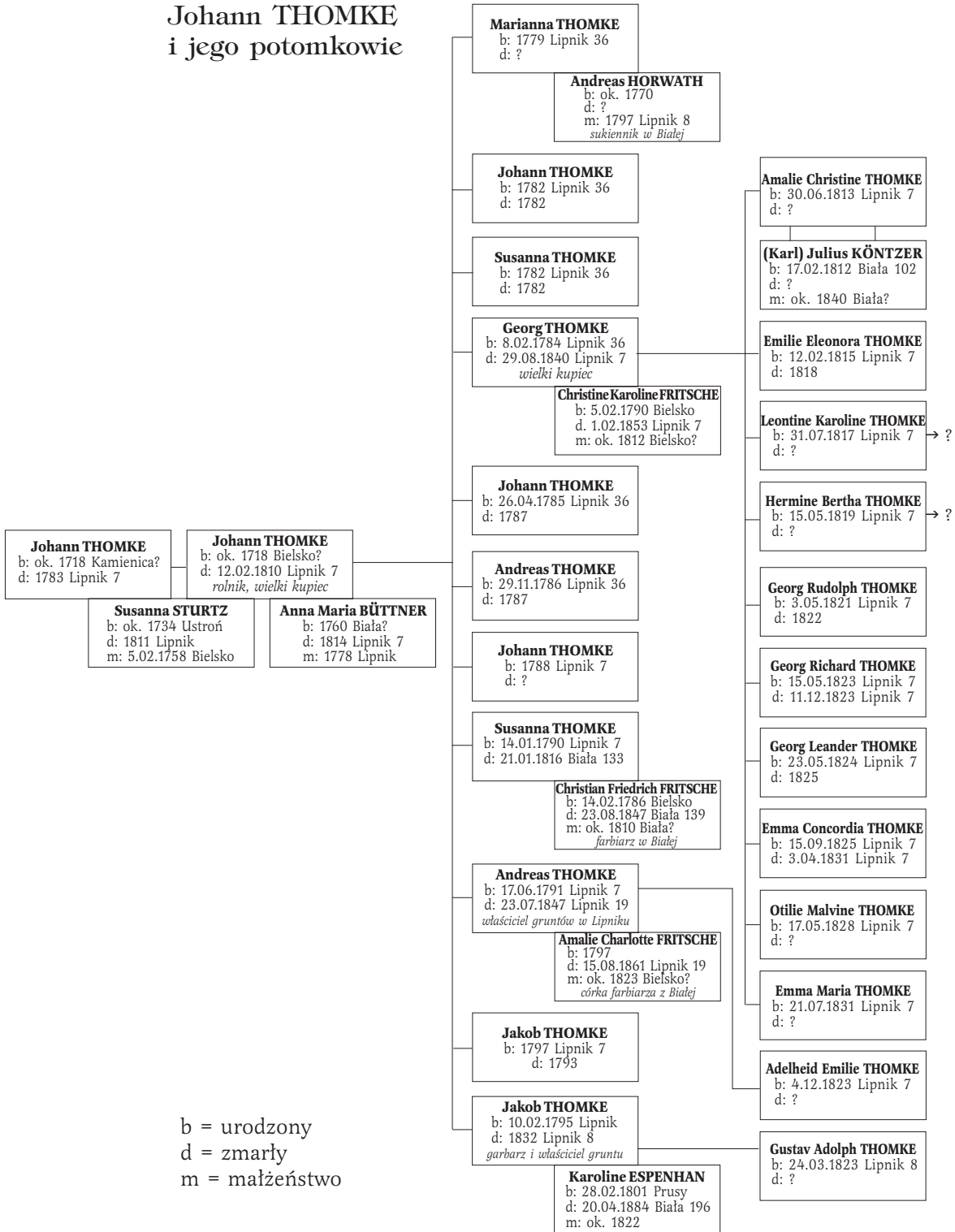
dann schloss sich der Nazibewegung an, indem er an der Vernichtung der polnischen Bevölkerung Lipniks teilnahm. Der Ort kam zum Dritten Reich und wurde einer totalen Germanisierung ausgesetzt. Hunderte von Polen wurden als Zwangsarbeiter nach Deutschland verschleppt oder in den Konzentrationslagern und Gefängnissen ermordet. Die Polen wurden auch enteignet. Ihre Kinder konnten keinen Schulunterricht genießen. Trotz des Hitlerterrors gab es im Ort die polnische Widerstandsbewegung – die Landesarmee (Armia Krajowa).

Im Februar 1945 wurde Lipnik durch die Rote Armee besetzt. Infolge schwerer Kämpfe wurde ein Teil des Ortes zerstört. Ein Teil der deutschen Bevölkerung verließ Lipnik mit den deutschen Truppen, der Rest wurde dem sowjetischen Terror ausgesetzt und größtenteils in die Lager Sibiriens verbracht. Wenige gebliebene Deutsche wurden von der polnischen Verwaltung in den Jahren 1945–1947 enteignet. Ihr Grundeigentum wurde unter die hiesige polnische Bevölkerung aufgeteilt. Auf diese Weise wurde Lipnik infolge der Ereignisse des II. Weltkrieges zu einem vollständig polnischen Ort und die jahrhundertlange deutsch-polnische Koexistenz wurde zur Vergangenheit.

Der Autor analysiert die Geschichte Lipniks bis zum Jahre 1951, als die Stadt Biała mit dem benachbarten Bielsko /Bielitz/ zusammengeschlossen wurde. In der kurzen Nachkriegsperiode lebte der Ort unter Verhältnissen des kommunistischen Regimes, des Terrors des Sicherheitsdienstes und der kommunistischen Partei (PPR /Polnische Arbeiterpartei/, später PZPR /Polnische Vereinigte Arbeiterpartei/). Die lokale Verwaltung wurde von verschiedenen niederträchtigen Menschen und Parteikarrieremacher übernommen. Das wahre gesellschaftliche Leben (darunter auch katholische Organisationen) wurde bis 1949 völlig unterdrückt.

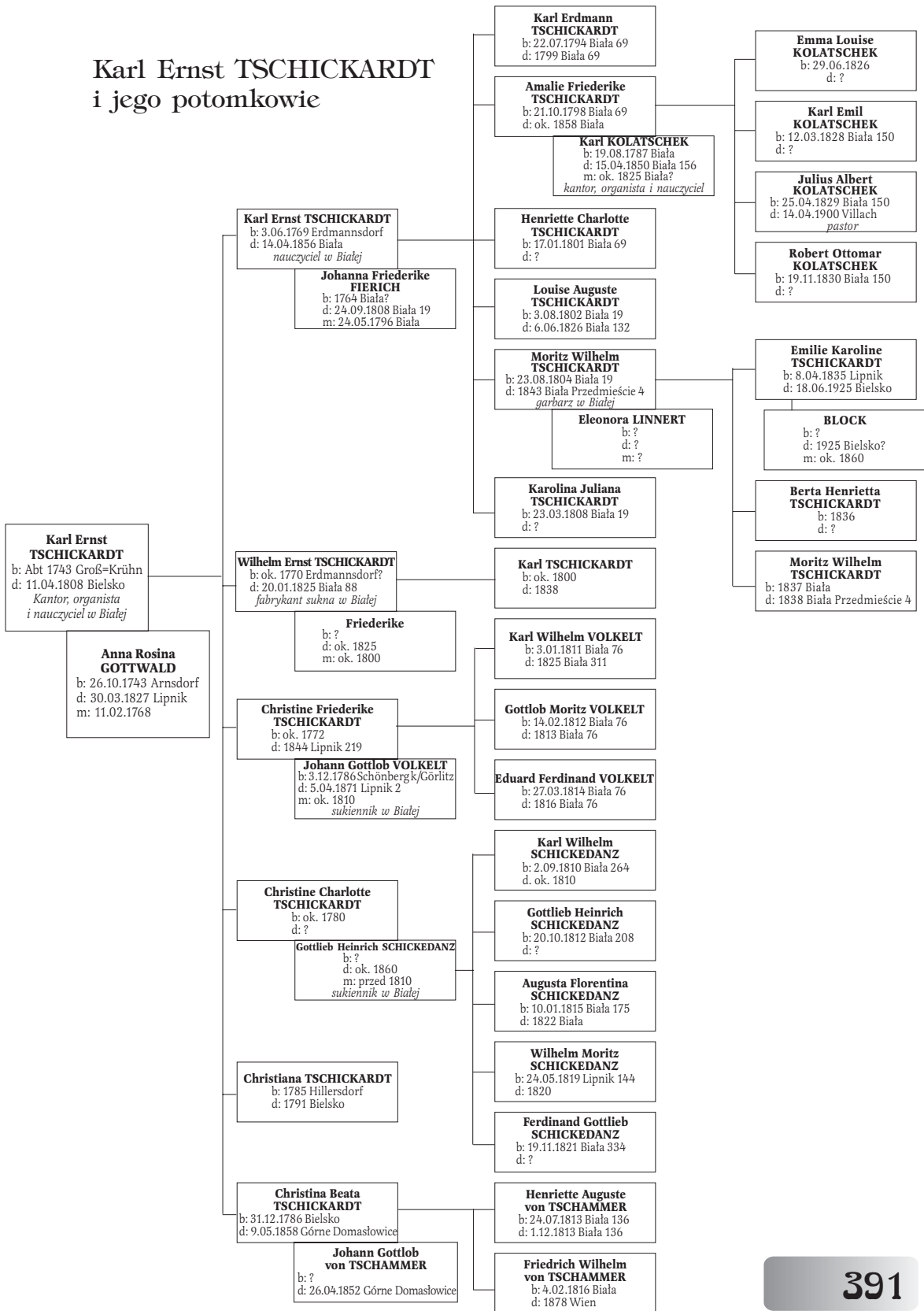
Das Buch wurde von dem Autor mit einem reichen Quellen- und Literaturverzeichnis ausgestattet. Im Anhang wurden einige historische Dokumente zur Geschichte Lipniks samt Verzeichnis der Inhaber des Dorfes, Schulzen, Vögte und der katholischen Pfarrer der Maria-Geburt-Pfarrei abgedruckt. Im Anhang sind auch Informationen zu wichtigeren Persönlichkeiten unter den Einwohnern von Lipnik sowie demographische Tabellen, Landkarten und Genealogien einiger bekannter Kunzendorfer Familien enthalten.

Johann THOMKE i jego potomkowie

b = urodzony
d = zmarły
m = małżeństwo

Karl Ernst TSCHICKARDT i jego potomkowie

Indeks miejscowości

(bez Lipnika)

- Allmerdfield 312
Altranstadt 98
Amberg 287
Axenstein 370
- Babice 77
Barwałd 52
Bazylea 370
Berlin 287, 289, 366, 370
Bestwina 108, 195
Będzin 33, 46
Biała (Krakowska) 7-11, 16, 18, 19, 51, 61, 62, 67, 86, 89, 90, 96-106, 108, 109, 111, 116, 118-121, 123, 125-128, 130, 131, 135-137, 139-145, 148-159, 162-171, 173, 174, 177, 179-182, 184-194, 196-199, 202, 203, 205, 207-209, 211, 213, 218-223, 227-233, 236-240, 242, 245-248, 251-254, 256-263, 265-267, 269, 270, 272, 274-276, 278, 280-283, 286, 293, 296-298, 300, 301, 303-305, 307-310, 312-317, 319-327, 329-343, 361, 362, 366-371, 373, 374, 376, 382-384, 386-389
- Białystok 341
Bielany 60
Bielsko 7, 8, 14, 16, 22, 24, 33, 37, 39, 41-43, 45, 54, 57-59, 61, 63, 66-68, 70, 71, 82, 90, 94-96, 105, 109, 132, 140, 148, 160, 164, 166, 168, 170, 178-183, 190, 192, 194, 198, 199, 203, 205, 206, 209, 211, 213, 218-220, 222, 225, 232, 235, 249, 255, 259, 261, 264, 265, 269, 276, 281, 282, 284, 286, 289, 291, 295, 296, 298, 301, 303, 307, 312, 313, 316, 319, 325-327, 331, 333, 335-340, 343, 368-371, 376, 382-384, 386, 387, 389
- Bielsko-Biała 5, 7, 8, 10, 13, 16, 19, 23, 270, 329, 330, 335-343, 363, 371-375, 378, 380, 381, 382, 385
- Bitterfeld 287
Blich (przys. Lipnika) 18, 41, 101, 124, 131, 140, 141, 143, 144, 154
- Bochnia 71, 131, 155
Borki Wielkie 367
Brody 155
Bruksela 366
Buchenwald 287, 338
Bukanan 301
Bytom 287, 338
- Chocznią 285
Cieszyn 29, 39, 42, 82, 95, 98, 108, 146, 157, 176, 339-341, 366, 381
- Czaniec 312
- Dachau 290
Dąbrowica 37, 356
Dębowiec 35, 356
Drezno 102, 119
Dwory 34
Dziedzice 369
- Flossenburg 369

- Frydek 96
- Gandawa 366
- Gliwice 34, 286
- Graz 369
- Grodno 355
- Gross Gerau 312
- Gross Rosen (Rogoźnica) 295, 369
- Grulich 368
- Gurów 72
- Hałcnów 19, 34, 119, 140, 141, 145,
158, 173, 203, 233, 273, 372
- Jarosław 39, 356
- Jaroszowice 33
- Jasna Góra 82, 273
- Jaworzno 302
- Jena 170, 370
- Kalwaria Zebrzydowska 56, 179, 227,
362
- Kamienica 28
- Katowice 295, 335, 338-342, 369
- Kazimierz 47
- Kędzierzyn 369
- Kęty 22, 42, 74, 76, 95, 110, 116, 132,
168, 227, 276, 307, 323, 375
- Kieselkelmen 46
- Kije 25
- Kluczbork 24
- Kobiernice 43, 47, 345, 348
- Kołomyja 156, 165
- Komorowice 28, 45, 108, 119, 140,
144, 171, 182
- Komorowice Niemieckie (Śląskie) 63
- Kosarzynska 157
- Kozy (Dwie Kozy) 18, 28, 35, 122,
131, 140, 184, 227, 197, 343, 346,
348, 372, 375
- Kozy Małe 15, 55, 373
- Kraków 10, 22, 28, 30, 31, 35, 36, 39,
42, 47, 54, 59, 61, 63, 82, 91, 96,
97, 109, 122, 126, 155, 157-159,
165, 190, 192, 196, 216, 217, 223,
227, 229, 232, 236, 238, 241,
245, 253, 259-261, 272, 274, 284,
286, 335-343, 350, 352, 367-
371, 382, 383, 387, 388
- Kunzendorf (Dolny Śląsk) 32
- Legnica 23
- Leszczyny (przys. Lipnika) 7, 17, 19,
65, 89, 94, 119, 124, 128, 140,
145, 149, 152, 154, 160-163, 168,
169, 178-180, 182, 190, 199-203,
209, 212, 213, 221, 222, 225-227,
230, 238, 240, 242, 243, 245-
249, 251, 254, 255, 257, 258, 297,
300, 305, 321, 339, 362, 364,
365, 372, 388
- Linz 285
- Lipsk 287, 337, 370
- Liptowski Mikulasz 177
- Lublin 92, 243, 342
- Lwów 131, 133, 142, 151, 173, 174,
183, 184, 197, 202, 204, 205, 241,
253, 308, 337-340, 342, 366
- Łęgi (przys. Lipnika) 17, 18, 200, 212,
247, 250, 257, 274, 295, 298, 313,
321, 372
- Łęk (przys. Lipnika) 18, 142, 143,
162, 168, 179, 180, 182, 206, 207,
225, 257
- Łobzów 367
- Łodygowice 299
- Łódź 342
- Magdeburg 381
- Maksymówka 367
- Mannheim 287
- Mauthausen-Gusen 290
- Międzybrodzie (Kobiernickie) 50, 51
- Międzybrodzie Lipnickie (Białskie)
51, 64, 66, 71, 95, 109, 113, 133,
142, 153, 220, 278, 312, 350, 352,
381, 386
- Mikuszowice (Krakowskie) 15, 28,
50, 60, 100, 140, 222, 286, 293,
302, 318
- Milików 198
- Monachium 329
- Mysłowice 302

Myślenice 143

Niegowić 37

Nowa Ruda 32

Nowy Jičín 185

Nowy Sącz 150

Nowy Wiśnicz 366

Obszary (przys. Lipnika) 45

Ocieszyn 352

Opawa 193, 218, 248

Opole 24

Orońsko 371

Osiek 142, 219

Oświęcim 21, 22, 29, 33–35, 39, 40, 42, 44, 45, 47, 49, 64, 72, 76, 77, 82, 87, 156, 177, 293, 295, 302, 335, 381, 385

Paryż 168

Pietrzykowice 219

Piotrków (Trybunalski) 48, 347, 349

Plauen 337

Poczdám 311

Podwołczyńska 367

Porąbka 312, 324

Poznań 337

Praga 22, 28, 42, 338

Przedmieście Biała (przys. Lipnika) 18, 86, 95, 101, 105, 111, 115, 120, 123, 125, 142–144, 148, 154, 163, 177, 362, 364, 365

Przedmieście Komorowickie (przys. Lipnika) 18, 144, 154

Przedmieście Żywieckie (przys. Lipnika) 144, 154

Pszczyna 108, 118, 135, 284

Raciborzany 37

Rathenow 287

Ruda Śląska 287

Rybarzowace 219

Rzym 23, 338

Sandomierz 25

Sieraków 352

Skrzynno 101

Słupna 142

Sosnowiec 267, 323

Stalingrad 294

Stanisławów 366

Stare Bielsko 22

Stary Sącz 147

Stonawa 236

Straconka 11, 15, 19, 44, 51, 60, 66, 70, 71, 95, 97, 103, 104, 109, 113, 133, 135, 137, 140, 142, 144, 147, 153, 158, 162, 180, 184, 185, 193, 220, 225, 227, 260, 286, 288, 289, 293, 298, 300, 305, 318, 324, 342, 350–352, 372, 377, 381, 386

Straconka Mała 324

St. Denijs Westrem 366

Szczyrk 323

Szczyrzyc 25

Środa Śląska 343, 381

Świętochłowice 302

Tarnopol 367

Tarnów 366, 367

Toruń 126, 340

Trzebinia 246

Uraz 32

Wadowice 64, 76, 116, 171, 185, 186, 189, 226, 236, 302

Wałbrzych 287

Wapienica 298

Warszawa 65, 76, 77, 91, 106, 107, 112, 115, 116, 118, 121, 125, 239, 252, 335–343, 345, 354, 355

Wiedeń 95, 120, 131, 161, 170, 173, 182, 184, 196, 229, 338, 339, 343, 361, 366, 367, 369, 370

Wieliczka 71, 88, 106, 111, 352

Wiesbaden 341

Więcbork 48

Wilamowice 50, 79, 175, 340

Wilkowice 60, 300, 346, 348

Witowice 39

Wrocław 22, 32, 42, 111, 287, 337–340, 343

Wróblowice (przys. Lipnika) 15, 17,
18, 28, 132, 199, 257, 258, 295,
297, 298, 373
Wrząsowice 35
Września 201
Würzburg 340, 370

Zabrze 287
Zakliczyn 39, 47
Zator 52, 76, 82
Zdziechowice 33, 356

Zgoń 33, 356
Złoczów 337
Złote Łany (przys. Lipnika) 12, 15, 17,
18, 45, 82, 144, 151, 158, 159,
233, 250, 257, 295, 297, 309, 373

Żary 32
Żywiec 10, 14, 42, 50, 61, 63, 82, 101,
151, 153, 158, 162, 165, 168, 177,
179, 211, 238, 247, 273, 336, 338,
340, 362, 375, 382, 387

Indeks osób

- Adam Heinrich 167
Adamczyk Stefan 277
Adler Heinrich 166
Adler Joachim 148, 149, 156, 362
Albert Kazimierz (Wettyn) 120, 127
Aleksander I Jagiellończyk 39, 40, 48, 356
d'Alton 128
Andrzej 31
Anrych Hanusz 42
Anna Austriaczka 63
Arbeitel Moritz 220
Arzt Zygmunt 266
Auerbach Jakub 174
August II 65, 94, 99, 100–102, 352, 361
August III 104–108, 112, 115, 117–120, 352
Aussman Gregor 42
Austa Peter 42
Awffman 42
- Babicki Andrzej 290
Babicki Franciszek 287
Babicki Jan 292
Babicki Józef 202, 215, 217, 226, 234, 242, 292
Bach Heinrich 183
Bacz 89
Baganc Karol 309
Baja Jan 220
Bakalarczyk Jan 208, 227, 277, 292
Baklarz Teofil 208
Banaś Leopold 273
Bannert 89
Barański Wincenty 240
Barcik Wincenty 215, 216, 222, 234, 237
Bardin 42
Barg 306
Barnert (Banert) Gregor 59
Baron Jan 255, 261, 271
Bartelmuss Heinrich 194
Bartłomiej 60
Baszura Jan 141
Bathelt Jakub 155
Batheltowie 155, 179
Bauer 162, 171
Bąk Franciszek 209, 217, 241, 247, 273
Bąk Jan 262, 282, 285
Bąk Jan 316, 317
Bąk Mieczysław 306
Bąk Stefan 305
Beck Franz 290
Beck Robert 287
Bedfrydka 42
Beethoven Ludwig von 369
Begk Peter 41
Behn Alojzy 207
Beiger Franciszek 277
Bełchacka Helena z Potockich 100, 101, 103–105, 119, 147, 357
Bełchacki Adrian 98–100, 357
Bełtowska Józefa 255
Bełtowski Jan 241
Berisdorf Jan 140
Beschloss Moritz 208, 234, 253
Białek Józef 209
Biel Jan 209
Biel Tadeusz 277
Bies Szymon 33, 356

Biesowie 295
Bigo Jan 337
 Billek Karol 209
 Biłek Jan 277
 Birowa 34
 Bitner Jędrzej 359
 Bittner 170
 Bittner Andreas 223, 225, 234, 250
 Bittner Georg 126, 138, 147
 Bizoń Antoni 208
 Bleichert Gustaw 185, 188
 Błachut Ludwik 317
 Błasco (?) Kuba 66, 358
 Błaszczczyńska 299
 Błażek 43
Bobińska Celina 11, 342
 Bobanowa 45
 Boczkowski Zbigniew 378
 Bogacz Stanisław ks. 360
 Bogdanik Józef 203
Boguniowski Józef Wacław 7, 339
 Bogusch (Bogun) 89, 128, 150, 170
 Bogusch Andreas 162
 Bogusch Georg 285, 288
 Bogusch Herman 242
 Bogusch Johann 135, 138
 Bogusch Józef 281
 Bogusz 44
 Bogusz Andrysz 43
 Bogusz Hanusz 43
 Bogusz Jan 43
 Bogusz Marcin 93, 94
 Bogusz Nikel 43
 Bogusz Waniek 43
 Bohúň Kornel 171
 Bohúň Peter Michal 167, 171
 Bojdys Alojzy 250, 277
 Bojdys Jan 209
 Bojdys Stefan 277
 Bojdys Wiktor 277
 Bolek Mateusz 166, 167, 172, 177, 179, 207, 359
 Bolek Remigiusz 179
 Bolek Zuzanna 179
 Bolesław Chrobry 21
 Bolesław III Krzywousty 21
 Borger Herman 179, 207
 Bortnowski Władysław 280
 Boryczka Henryk 225, 227
 Boterus Walenty ks. 60, 66, 360
 Bożek Jan 191
 Böhn Ernest 277
 Böhn Franciszek 222
 Böhn Otton 277
 Brahms Johannes 369
 Brandys Wojciech 320
 Brączek 301
 Brączek Franciszek 320
 Brączek Józef 234
 Brączek Józef 262, 277
 Breyner Karol 366
 Breyner Stanisław 285, 366
 Breyner Zofia 366
 Brinn Johann ks. 99
 Brodecki Piotr 92
 Brózda 295
 Brühl Alojzy Fryderyk 120–123, 127, 351, 352, 354, 357
 Brühl Henryk 118, 121, 357
 Brühlowie 123
Brzoza Czesław 339
 Bubak Józef 223
 Buczkowski Piotr 98
 Bugielski Julian 196
Bujak Franciszek 38, 39
Bukowski J. 339
 Bukowski Jan 217, 222, 226, 231
 Bukowski Walenty 215, 224, 234, 277
 Bulowski (Bolowski) Mikołaj 33–35, 356
 Bułka Ferdynand 234
 Bułka Franciszek 209
 Bunsch Adam 322
 Burkowski Jan 209
Buszko Józef 339
 Busztruk Danił 298
 Bykowski Grzegorz ks. 118, 119, 121, 126, 138, 360
 Bynek 43
 Byrdziak Władysława 299
 Byrska Helena 277
 Byrski Franciszek 224
 Bystroń Teresa 209

Bytner 128
Bytner Andrzej 112
Bytner Georg 358, 359
Bytner Jan 112

Chamrat Waclaw 11, 85, 104, 106,
112, 113, 116, 118, 120, 121, 127,
338

Chełmski 87

Chmielowski Aleksander 100

Chociszewski Józef 203

Cholewka Stanisław ks. 217

Choraży Bogdan 12

Chotek Marta 282

Chotek Wojciech 284

Chrapek Franciszek 184

Chrobak 44, 128, 277, 296, 308

Chrobak Jan 209, 214

Chrobak Jan 209

Chrobak Jan 225

Chrobak Józef 227

Chrobak Józef 300

Chrobak Michał 191

Chrobak Michał 209

Chrobak Robert 227

Chrobak Zuzanna 277

Cichy Leopold 299

Cielecki Hieronim 63

Claudinus Mateusz ks. 80

Czaderna Jan 74

Czaderna Lorenc 78

Czarkowska Grażyna 378

Czarnecki Oswald 221, 222, 225,
229, 234, 240, 251, 253-255, 258

Czarniecki Stefan młodszy 95, 99,
357

Czarnota 42, 43

Czarny Paweł 39, 40, 356

Czauderna 44, 89, 128, 150

Czauderna Andreas 162

Czauderna Franciszek 317

Czauderna Jakub 162

Czauderna Jan 89

Czauderna Johann Georg 337

Czauderna Józef 295

Czauderna Mateusz 162

Czauderna Rozalia 277

Czauderna Rudolf 277

Czauderna Rudolf 296

Czecz Herman 184

Czekawski Ignacy 93

Czemeryński K. 339

Czestregi Antoni 120, 121, 126

Czeydwan Andrysz 43

Czirzik 59

Czudera Michał 93

Czudik Walenty 91, 93

Czulak Józef 212, 226

Czyżyk 89

Czyżyk Szymon 67, 72

Czyżyk Walenty 73, 74, 76-78, 85,
87, 89, 358

Damek Baltazar 98

Denhoff 87

Długosiewicz Izydor 282, 314, 323,
324

Długosz Jan 11, 36, 37, 337

Dobja Ludwik 219

Dobisch Józef 277

Domasik Stanisław ks. 246, 247

Dorota ze Zdziechowic 33, 356

Duda Andrzej 227

Dudek 314

Dudek Rudolf 277

Dudziak Antonina 277

Dudziak Franciszek 304, 317

Dudziak Władysław 304, 323

Dunajewski Albin ks. 186

Dunikowski Xawery 371

Dunin Jakub 101-103, 357

Durajczyk Józef 316

Dutka Józef 378

Dybał Jan 270

Dycek Antoni 277

Dycek Franciszek 277

Dycek Jan 209

Dycek Jerzy ks. 184, 360

Dyckowie 313

Działowy Wincenty 277

Dziech Jacob 120

Dzień Franciszek 209, 231, 234

Ehring 297

Ehrler Johann 172
 Eichhof Benn 286
 Einstein Albert 370
 Engelbrecht Jakub ks. 99
 Englert 89, 128, 170, 263, 313
 Englert Andreas 198, 200, 212, 223, 225
 Englert Dorota 155
 Englert Jan 359
 Englert Jędrzej 180, 186
 Englert Johann 147
 Englert Johann 302
 Englert Karol 277
 Englisch Jan 192
 Ettinger Fedor 167
 Ettinger Samuel 156, 167
 Eyardi Christoph 149

 Fabrowicz Adam 209
 Faikisch Johann 162
 Fajkisz 222
 Fajkisz Jan 175
 Fajkisz Urban 78
Falkowska-Gradowska Anna 338, 339
 Faykis Georg 94
 Faykisz Walenty 140
 Faykys Tomasz 138
 Fayster Peter 43
 Feikes Elżbieta 265
 Feikes Georg 172
 Feikes Georg 234, 243, 265
 Feikes Johann 223, 242
 Feikes Józef 264-266
 Feikis Jan 258
 Feistel 297
 Ferdynand I 150
 Feuerabend Johann 147
 Feykes 89, 129, 150
 Fialek Michał 209
 Fialek Rudolf 209
 Fiałka Berta 157
 Fiałka Leontyna 157
 Ficek Bolesław 306
 Ficek Józef 317
 Ficek Karol 277
 Ficek Kasper 77
 Figwer Jan 175

 Fijak Maciej 219
 Fijał Józef 209
 Filarski Tadeusz 319
 Filas Władysław 327
 Filuś Jan 209
 Finder Leon 224, 229
 Fischer Karl 243, 265
 Fisolinus Marcin ks. 79
 Fleischer Leopold ks. 185, 186, 189, 190, 360
 Folta Josef 281
 Foltyn 43
 Forbach Jan 264, 268
 Fox 129
 Fox Jakub 138
 Franciszek II (I) 142, 148, 151
 Franciszek Józef I 151, 162, 166, 183, 193, 210, 217, 229
 Franckówna Franciszka 242
 Frank Cezary 150
 Fränkel Abraham 164
 Fränkel Adolf 166-168, 172, 188, 206, 249
 Fränkel Alfred 206
 Fränkel Heinrich 200, 224, 229
 Fränkel Samuel 206
 Fränkel Sigmund 366
 Frączek Mirosław 339
 Frisch 170, 207
 Frisch August 170
 Frisch Christian 99
 Frisch Gottlieb 149
 Frisch Paul 147, 148
 Fritsche H. 198
 Fröhlich Albert 183
 Frydel Jędrzej 203, 242
 Fryderyk Jagiellończyk 39
 Fuchs F. 251, 253
 Fydler 89

 Gacek Antoni 222, 224, 234, 237, 258, 266, 270, 273, 292
 Gaczoł Tadeusz 277
 Galica Andrzej 238
 Gana 129
 Gana Karol 166
 Ganszer Jerzy 12

Ganszer Stefan 10, 12, 336, 339
 Gartner Józef 127
 Gasch Hermitte 166
 Gawlik Jakub 162
 Gąsior 129, 150
 Gąsior Maciej 242
 Gąsior Maria 299
Gątkowski Jan 25, 339
 Gembala, Antoni 208
 Gembala Józef 281
 Getwert 89, 129
 Geyer Richard 217, 225
 Geyerowie 319
 Gębala Władysław 304
 Gieldanowski 129
 Gieldanowski Aleksander 166, 167, 172, 182, 186, 193, 195, 205, 359
 Gieldanowski Antoni 147, 162
 Gieldanowski Franz 166
 Gieldanowski Georg 359
 Gieldanowski Jan ks. 211, 366, 367
 Gieldanowski Jan 366
 Gieldanowski Joanna 366
 Gieldanowski Johann 138, 148, 158
 Gieldanowski Josef 172
 Gieldanowski Józef 140, 155
 Gierałtowsy 346, 348
 Giertler Janina 288
 Gitler (Gietler, Getler) 78, 129, 170
 Glanz Antoni 216
 Glaser Nathan 175, 178, 187, 211
 Glock Berta 157
 Głowacki Jan 126
 Głowacki Karol 209, 234, 253, 258
 Goldberger Gerson 156
 Goldberger Ludwig 200, 208, 211
 Golonka Teofil 209
 Gołuch Katarzyna 209
 Gottesman Davrid 143, 148
 Gottwort Stancel 42, 43
 Göttfried Merthen (Gettwer Martin) 59
 Góra Jan 100
 Grabowski Alfred ks. 246, 247, 271, 360
 Graca Jakub 208
 Grajcarek Jan 329
 Grażyński Michał 269
 Grocholski Michał 277
 Grodecka Ewa 89
 Grodecki Paweł 87–92, 357, 361
 Gronkiewicz 295
 Gross Arnold 207, 249
 Gross Daniel 219, 236, 264
 Gross Jakub 155, 164, 166–168, 170, 178, 187–189, 207
 Gross Meyer 177
 Grün Georg 191
Grünhagen Carl 337
 Grygierczyk Franciszek 261
 Grzegorzek 285
 Grzegorzek Robert 277
 Grzegorzek Stanisław 315, 317
 Grzesina Andrzej 209
Grzybowski Konstanty 339
 Gurowski Maciej 72
 Güttler 59, 89
 Güttler Hans 212
 Güttler Hans 267
 Güttler Johann 234, 242, 263
 Güttler Mocz 59

Haase Teodor 339
 Habdas Karol 277
 Habsburg Albrecht 165–168, 177, 179, 193, 357
 Habsburg Józef 206
 Habsburg Karol Stefan 193, 207, 210, 211, 218, 230, 233, 238, 239, 247, 273, 357
 Habsburg Leon Karol 273, 357
 Habsburg Maria 63
 Habsburgowie 10, 134, 163, 172, 177, 179, 193, 339, 357, 362, 363, 382, 387
 Halama Michał 209
 Halberstam Aaron 187, 211, 248
 Haller Józef 227, 272, 273
 Hałcnowski Michał 34
 Handzlik Jan 12
 Hanel 43
 Hanke Robert 277
 Hankus Merthen (Merta Hoinkus) 59
 Hanslik Tomasz 159

- Hanslik Erwin* 7, 11, 24, 25, 32, 188, 339
- Hanusz 35
- Hańderek Walenty 235
- Harabisz Józef 317
- Harward Michał 141
- Hatzfeld 82
- Hausmann 208
- Hemshik Johann 135
- Hemszik Jerzy 141
- Herda 129
- Herda Jan 141
- Herman Kuba 67
- Hermann Andrzej 223, 231, 234, 277
- Hernas Józef 235
- Herok Roman 12
- Hess 267
- Hetschko Alfred 212
- Hibler Nikel 43, 45
- Hibler Urban 42
- Hilbricht 89
- Hitler Adolf 271, 286, 334, 383
- Hławaczek Mateusz 96
- Hoffmann Andreas 162
- Hoffmann Andrzej 94
- Hoffmann Georg 78
- Hoffmann Jan 108, 121, 352
- Hoffmann Johann 126, 358
- Hoffmann Johann 200, 223, 229
- Hoffmann Johann 213, 232, 234, 240, 359
- Hoffmann Łukasz 94
- Hoffmann Maciej 108
- Hoffmann Mathias 358
- Hoffmann Mateusz 94
- Hoffmann Mateusz 162
- Hoffmann Peter 91, 93
- Hoffmann Volba 59
- Hoffmannowie 89, 108, 114, 123, 129, 139, 313, 354, 355
- Hoinkes Carl* 337
- Hoinkus Kuba (Hoinkes Jakub) 59
- Hojnacki Bogusław 303
- Holec Teresa 295
- Holerek Józef 209
- Holerek Michał 209
- Holländer Benjamin 167
- Homa Andreas 155, 162, 183, 212, 234, 359
- Homa Andrzej 367
- Homa Franciszek 27
- Homa Franciszka 367
- Homa Georg 138, 143, 162
- Homa Jan 119, 140
- Homa Jędrzej 207
- Homa Joseph 359
- Homa Mathias 359
- Homa Peter 93, 94
- Homa Stanisław 239, 367
- Homa Tomasz 138, 150, 359
- Homa Walenty 99
- Homowie 89, 129, 150, 155, 170, 179, 194, 210, 313
- Honkis 129
- Honkisch 89
- Hönel Jakub ks. 157, 158
- Hoym Jerzy 141
- Hryćko Andrzej 227, 231, 242
- Hubert Johann 167
- Huczek Ludwik* 339
- Hucziński Jakub 141
- Ilming Julius 164
- Ilming Oscar 206
- Ines Mieczysław 254, 258, 261
- Inglot Stefan* 339
- Iskierka Piotr 299
- Iwanczyszczyn Władysław 318
- Jachna (Jachny) z Dworów 34, 358
- Jaesch Martin 287
- Jafernik Jan 208
- Jafernik Józef 214
- Jagiellonowie 38
- Jakóbiec Jan 282
- Jaksch Karol 281
- Jakub Stanisław 31
- Jakubiec Jan 202
- Jakubiec Józef 209, 215, 216, 226, 227, 234, 250, 251, 262, 266, 270
- Jamka Roman 240
- Jan ks. 46, 360
- Jan I Scholastyk 31, 356
- Jan II 31, 356

Jan III 31, 356
Jan (Janusz) IV 34, 356
Jan Antoni 31
Jan Kazimierz 83, 85, 86, 352
Jan Luksemburczyk 31
Jan Olbracht 37, 38, 356
Janowski 129
Janowski Abraham 87
Janowski Bartłomiej 65, 69, 358
Janowski Szymon 65, 84
Janowski Tomasz 96, 99
Jaromin Jan ks. 147, 360
Jaroszorski Hieronim ks. 59, 360
Jarzyna Maksymilian 73
Jeleń Szymon 304, 305
Jeleśniański Walenty 282
Jelonek Leon 282, 290, 307, 321
Jenkner (Jęknier) 129
Jenkner Andrzej 235
Jenkner Antoni 288
Jenkner Fołta 78
Jenkner Franciszek 235
Jenkner Hugon 288
Jenkner Jerzy 279
Jenkner Johann 200
Jenkner Rudolf 234, 242, 258, 279
Jenkner Zuzanna 279
Jenknerowie 89, 170, 313
Jędrzejko Marcin 235
Jędruszczak Stanisław 285
Joachser 366
Jojczyk Ferdynand 317, 327
Jonkisz Leon 262
Jordan Achacy 47, 356
Jordan Jan 39, 356
Józef II 132-134, 137, 139, 141, 144,
145, 375
Józwiak Stanisław 339
Jung Zygmunt 297
Jura Jan 209
Jurasz Maria 209
Jurczak Jan 277
Jurdumass 43

Kaisar Adam 183, 198, 212, 223, 226,
229
Kalinowski Antoni 147
Kania Józef 378
Kania Piotr z Wrząsowic 35
Kanik Ilona 379
Kanik Jan 309, 316, 328
Kanik Władysław 322
Kapała Zdzisław 339
Karasek-Langer A. 22, 80, 337
Karcz 129, 189
Karol I 229, 232
Karpiński Stefan 89
Kasper 43
Kasperek Antoni 287
Kazimierski Krzysztof ks. 60
Kazimierz (ks. oświęcimski) 31-33,
356
Kazimierz II 46, 47, 356
Kazimierz Jagiellończyk 32, 34-37,
356
Kazimierz Sprawiedliwy 21
Kenig Piotr 12, 317, 340
Kędzierewski Jan ks. 66-68, 360
Kiełbicka A. 340
Kimmel Franciszek 247
Kleiss Heinz 258, 266
Klemens (Wettyń) 127
Kłęczek Stefan 277
Klima Józef 209
Klima Newbar 43
Klimczak Jan 304
Klimczak Rudolf 266
Klimczak Rudolf 277, 294, 296, 303,
324
Klimek 44
Klimek Lorincz 43
Klimek Stanisław 227, 234
Klisch Wiktor 235, 258
Kloss Georg 138, 359
Klucki Stanisław 184
Klymek Nickel 43
Klymek Peter 43
Klymke Gregor 43
Klymke Michel 43
Knapski Józef 126
Kniec Andreas 235
Kniec Józef 273
Kobyłecki Stefan ks. 224, 231
Kohn Moritz 211

Kohn Salomon 175
Kolatschek Julius 11, 340
 Kolber Maria 368
 Kolber Roman 236, 242, 368
 Kolber Wojciech 368
 Kołpowski Józef 308
Kominiak Wojciech 340
Komoniecki Andrzej 11, 31, 338
 Komorowscy 50, 61, 62, 71, 361
 Komorowski Jan 346, 348
 Komorowski Mikołaj 62–66, 69, 70,
 73, 84, 357, 382, 386
 Komorowski Piotr 66–70, 72, 357
 Komorowski Wawrzyniec 346, 348
 Konarski 127
Konieczny Andrzej 340
 Konieczny Anton 182, 224
 Konior Rudolf 287
 Koniorowie 285
 Konrad (Kunze) 32
Kopeć Eugeniusz 340
 Kopiec 305
 Korbel 43
 Kordek Jan 379
 Korn Julius 178
 Korn Karol 187, 192, 210
 Korzonkiewicz Jan 209
 Kos Józef 300
 Kosarzówna 262
 Koss R. 265
 Kossarz 301
 Kostyrko Józef 226, 260
 Kościelny Eugeniusz 290
 Kosz Tomasz 352
Kot Stanisław 340
 Kotarba Grzegorz ks. 373
 Kotiers Franz 200, 220
 Kotlarski Józef 323
 Kottas Jan 170
 Kottman Baltazar ks. 109, 360
 Kowalczyk 129
 Kowalczyk Franciszek 250
 Kowalczyk Jadwiga 294
 Kowalczyk Johann 212
 Kowalczyk Josef 183, 186–187
 Kowalczyk Mateusz 162
 Kowalska Bronisława 209
 Kozak Ludwik 317
 Kozłowski Klemens 355
 König 295
 Köntzer Amelia Krystyna 157
 Köntzer Emilia 157
 Köntzer Julius 166–168, 170–172,
 178, 187, 194, 229, 241, 254, 258
 Köntzer Krystyna 157
Kracik J. 340
 Kramarczyk Franciszek 184, 204,
 214, 219
*Krasnowolski Bogdan 11, 22, 26–28,
 336, 340*
 Kraus Edward 156, 166, 178
 Kraus Salomon 166, 167, 170, 171
 Krause 31
 Krawczyk Franciszek 171
 Krebok Jakub 179, 200, 207, 218
 Kreiner Lorenz 148
 Kroc 46
 Kroc Michał 43
 Kroc Paweł 43, 45
Kroczeł Wilhelm 340
 Krol Georg 223
 Krop Mikołaj 35, 358
 Krybeth 43
 Krysta 89, 129
 Krysta Stenczel 59
 Krystan 43
 Krysten Jakub 358
 Krywult 129
 Krywult Folta 78
 Krywult Franciszek 294
 Krywult Karol 316
 Krywult Walenty 73
 Krzystan 35
 Krzyszko Stanisław 60, 358
 Krzyszko Walenty 50, 51, 60, 358
 Krzyżanowski Gabriel ks. 58, 360
 Kubaczka Alojzy 273
 Kubaczka Franciszek 208
 Kubala Karol 277
 Kubaszewski 129
 Kubica Bronisław 12, 338
 Kubica Jan 208
 Kubica Maria 12, 338
 Kubica Roman 378

Kubica Stanisław 299
 Kubica Stanisław 324
 Kubica Wojciech 284
 Kubiczek Karol 170
 Kubik Jan 192, 202, 219
 Kubna Franciszek 277
 Kubna Karol 277
 Kukla Michał 141
Kumor Bolesław 340
 Kunert Franciszek 175
 Kupka Rafał ks. 79, 360
Kuraś Stanisław 49, 338, 340
Kurzeja J. 340
 Kussy Jan 138
 Kuszczak Józef 234, 279
 Kuś Józef 7, 340
 Kuś Józef 241, 247, 273
 Kutrzebski Teofil 208
Kühn Walter 7, 11, 25, 31, 32, 340
 Kühne 170
 Kühne Wilhelm 170
 Kwieciński 308
 Kwieciński Maciej 276
 Kyeslmen Marcin ks. 46, 60, 360
 Kyrner 41

Langiewicz Marian 12, 373
 Larisch Karol senior 132, 134, 142, 149, 357
 Larisch Karol junior 149, 357
 Laska Franciszek 300
 Lassocki 118, 120
 Laszczak Herman 379
 Laśko Krzysztof 88
Latosiński Józef 58, 340
 Lawner Heinrich 200, 224
 Lazarowicz Jakub 100
 Lenz Heinrich 143, 148
 Leopold II 135
 Leszetycki Teodor 369
 Libera Elias 91, 93
 Linder - Lindert - Linert - Linnert 129, 150, 155, 170, 179
 Lindert Andreas 138, 359
 Lindert Georg 162
 Lindert Georg 358
 Lindert Hans 266

Lindert Johann 138, 359
 Lindner Hans 59, 358
 Lindner Jakub 358
 Lindner Johann 150
 Lindner Maciej 102, 358
 Lindner Mateusz 119
 Lindner Tomasz 140, 358
 Lindner Tomasz 358
 Lindner Urbar 59
 Linnert 99, 313
 Linnert Andreas 172, 198
 Linnert Andreas 214, 224, 235
 Linnert Andrzej 279
 Linnert Andrzej 294
 Linnert Georg 149
 Linnert Georg 222, 224, 226, 234
 Linnert (Lindert) Jakob 168, 171-173, 359
 Linnert Jakub 198, 207
 Linnert Jakub 279
 Linnert Jakub 279
 Linnert Jan 249
 Linnert Jan 277
 Linnert Jan 303
 Linnert Jerzy 220
 Linnert Jerzy 277, 279
 Linnert Joanna 279
 Linnert Johann 200, 217, 224, 234, 247
 Linnert Johann 224, 240, 253
 Linnert Mathias 170
 Linnert Teresa 288
 Linowski Zygmunt 105-118, 120, 121, 137, 350, 353, 357, 361, 362
 Lorenz Anna 294
Lubaś Władysław 25
 Lubowiecka Anna Konstancja z Charleskich (1° Puzyrnina, 3° Irlicka) 90-93, 357
 Lubowiecki Franciszek Jan 85, 87-90, 357
 Lukas 41, 178
 Lukas Rudolf 193
 Luszczyk Antoni 217

Ladogórski Tadeusz 37

Lakomy Henryk 340
 Łazarski Stanisław 219
 Łękawa Andreas 162
 Łoboziak Stanisław 295
Łoza Leszek 338
 Łukosz Władysław 287
 Łukowicz Franciszek 120
 Łukowicz Jan 87, 93, 120
 Łukowicze 87, 94
 Łuwiński Franciszek 262

Macha Henryk ks. 12
 Machay Jerzy 94, 358
 Macher 93, 129
 Maciej 43
 Maciejewska 281
 Maciejewski 295
 Maciejowski Franciszek 234
 Maciejowski Karol 233
 Macner 129
 Maczakowicz 129
 Madayski Józef ks. 109
 Madoń Józef 379
Madurowicz Helena 340
 Maga Józef 221, 226, 234
 Maier Peter 86
 Mainzler Jokel 59
 Maisner Georg 86
 Makowscy 380
Malarz L. 341
 Malarz Stanisław 277
 Małecka Salomea 261
Małeki Jan 61, 337, 340, 341
 Małyś Jan 285
 Marcinkowski 87
 Marciszów Maria 377
 Marek (Marcus) ks. 30, 360
 Marek Abraham 248
 Marek Franciszek 304, 317
 Marek Józef 370
 Marek Józef 370
 Marek Michał 323, 324
 Marek Regina 370
 Marekwica Karol 249
 Maria Teresa (Habsburg) 105, 130
Markgraf Heinrich 337
 Markowicz Jakub 209

Markowski 78
 Markuzel Jan ks. 191, 196, 197, 200, 217, 360
 Matejko Antoni 277
 Matpis 43
 Matusiak Klemens 198, 336
 Matuszewski Czesław 155
 Matys Tomasz 43
 Matzner 89
 Maydak Michał 358
 Mayer Dawid 140, 141, 145
 Mączyński Władysław ks. 226, 228, 230, 234, 236, 237, 246, 253, 263
 Mencil Lorincz 43, 45
 Mencil Stancel 43
 Merte (Merta) 44
 Merte Jakusz 43
 Mertenowbar 43
 Mędrzak Filip 235, 237, 258, 264, 266, 268, 269, 287
 Mędrzak Józef 270, 271, 281
Michalewicz J. 341
 Michalik Antoni ks. 271, 360
 Michalik Marian ks. 12, 360, 373
 Michał 31
 Michał Korybut Wiśniowiecki 87, 88, 352
 Miczek Andrysz 43
 Midelburg Leopold 369
 Midor Piotr 208
 Midowicz Włodzimierz 258, 281
 Midura Danuta 378
 Mieszko I 21
 Mieszko Płatonogi 21
 Mieszko I (ks. cieszyński) 23, 24, 26, 356, 381, 385
 Międzybrodzki Stefan 209
 Mikołaj 89
 Mikołaj ks. 30, 360
 Mikołaj ks. 360
 Mikołajczyk Stanisław 315
 Miodoński Antoni 238
 Miodoński Antoni 295
 Misterka Maria 374
 Mittenberg-Müller Jan ks. 360
 Mizia Johann ks. 136
 Mniskowicz Sebastian ks. 81, 360

Morawiec 295
Morsztyn Antoni Andrzej 104, 357
Mortek Baltazar ks. 104, 109, 360
Mortek Jan 120
Moszczeński Andrzej 107
Mościcki Ignacy 249
Mozart Amadeusz 369
Mozgała Władysław 373
Mućek Leopold 141
Muras Szczepan ks. 272, 273, 285, 288, 310, 316, 360
Mückstein Jan 277
Myciński Jan 214, 224
Myszkowski Marcin 40
Myszkowski Mikołaj 35, 37, 356
Myszkowski Paweł 37, 40, 356

Nahowscy 309
Nahowski Alojzy ks. 171, 176, 360
Nahowski Benedykt 200, 233, 250
Nahowski Rudolf 193
Najdus Walentyna 341
Napoleon I Bonaparte 149
Nemeth 142
Nessizius Lukas 86
Neuheiser 185
Neumann 40
Newbaur 43
Nidecki Franz 166, 172, 194
Niemczyk Franciszek 234
Niemsta Jerzy 66
Niessen Martin 194, 200, 209
Nikel (Nikiel) 43, 44, 129
Nikel Bartosz 43
Nikel Michel 43
Nikel Peter 43
Nikiel Jan 227
Nikiel Merta 59
Nikiel Stanisław 282
Nikłowa 43
Norek Wincenty 208
Nowak Anatol 210, 218
Nowak Oswald 268, 277
Nowak Tadeusz 341
Nowakowski Andrzej 341
Noworyta Stanisław 341
Nymskar 43

Nycz Andrzej 277

Oborski Mikołaj ks. 80, 81
Obratschay Otylia 157
Ochon Piotr 94, 358
Oedt de 83
Olbrycht Jan 93
Olejak Jan 258
Oleśnicki Zbigniew 33, 36
Olma 301
Olma Anton 182
Olman 129
Olszowski Antoni 262
Orlicki Józef 209
Ortelius Abraham 61
Ossoliński Jerzy 82
Ostrawski Andrzej ks. 152, 153, 360
Ostrowski Antoni ks. 116
Owczarski Klemens 91, 93
Oźga Jan 224

Paczołt 43
Padykuła Piotr ks. 204, 216, 218, 360
Pajor Paweł 6, 12, 374, 376, 378, 379
Paluch Franciszek 227
Pałosz Stanisław 201, 224
Panic Idzi 9, 25, 341
Pant Eduard 255
Parolik Jan 285
Pater Mieczysław 342
Patzau Eduard 167
Payskar Gregor 43
Paysker Andrysz 43
Pawełczyk Pacyfik ks. 262
Pawełka Jan 209
Pawiński Adolf 338
Pawlas Ludwik 209
Pawlik 262
Pawlik Antoni 227
Pawlik Antoni 303, 305
Pawlusy 285
Pehte Karl 150
Pekarz Jan ks. 153, 160, 360
Pepernoł Kasper ks. 89, 360
Perstenius Aleksander 86
Perzanowski Zbigniew 7, 11, 341
Peterek Mieczysław 341

Petsch Bartłomiej 102
 Pfister Rudolf 209
 Piegłowski Marek 73
Piekarczyk Józef 336
 Piela Karolina 294
 Piesch 59
 Piesch 296
 Piesch Andreas 190
 Piesch Emil 249, 250, 267
 Piesch Franz 234
 Piesch Friedrich 195, 359
 Piesch Georg 290
 Piesch Georg 359
 Piesch Jakob 224, 234
 Piesch Mateusz 150
 Piesch Tomasz 162
 Piesch Walter 234, 240, 251, 253,
     256, 359
Piesch Wilhelm 341
 Pietrzak 277
 Pikuła Józef 369
 Pikuła Józef 369
 Pikuła Katarzyna 369
Pikuła-Peszkowska Barbara 338
Pilch Andrzej 341
 Piłsudski Józef 7, 264, 280
 Pindel Antoni 201, 204, 224, 255
 Pintscher Andreas 224
 Pintscher Georg 162
 Pintscher Georg 162
 Pintscher Jakub 162
 Pintscher Jola 162
 Pińko (?) Ignacy 277
 Pisarzowski Piotr 50
 Pisch (Pysz) 89, 129, 170
 Pisch 259
 Pisch Jakob 162
 Pisch Johann 183
 Pisch Mathias 359
 Pisch Merta 59
 Pisch Michał 190
 Pisch Thomas 135
 Pisz (Piesch) Tomasz 95, 358
 Pitroń Tadeusz 379
 Pius IX 185
 Placzke (Płaczek) 129
 Plessner Abraham 252
 Płaza Władysław 318
 Płonka Wojciech 208
 Pobiałka Jacek ks. 373
 Poda Andreas 162
 Podoski Gabriel ks. 107, 118
Podraza Adam 340
 Pohla Georg 101
 Polaczek Kuba 78
 Polak Jan Józef ks. 96-99, 104, 360
Polak Jerzy 6, 338, 341-343
 Polak Józef 304
 Polak Mateusz 101
 Polak Mieczysław 378
 Polard Hugo 249
 Pollak Brunon 206, 267, 274
 Pollak Karol 249
 Pollak Teodor 206, 212, 214, 219, 249
 Polny Jan 209
 Pomeranz Izydor 208
 Poniatowski Józef 146
 Poniatowski Stanisław August 108,
     123, 126, 127, 351, 354, 355
Popper Adolf 338
 Porebski Stanisław 61
 Potocki Stanisław 83
 Poznański 83
 Preissinger Ludwik 318
 Procner Georg 358
 Procner Jerzy 78
 Procznar 43, 44
 Procznar Jurga 43
 Proczner Hans 358
 Proczner Hanusz 43
 Prokopiak Józef 227
 Protzner (Procner) 89, 129, 150
 Protzner 296
 Protzner 300
 Protzner Adam 85, 93, 358
 Protzner Andreas 150, 359
 Protzner Georg 162
 Protzner Jakub 162
 Protzner Jan 277
 Protzner Johann Andreas 138
 Protzner Johann 150
 Protzner Johann 212, 214, 226
 Protzner Josef 155, 162
 Protzner Josef 162

Protzner Josef 172
 Protzner Mateusz 162
 Protzner Stefan 288
 Prox Hermann 296
 Przemysław I Noszak 31, 356
 Przewoźnik Karol 323
 Przybyła Jan 320, 321, 328
 Pszczółka Karol 277
 Puchała Franciszek 265
 Pudefek Rudolf 277
 Pukalski Józef Alojzy ks. 171
 Pułaski Kazimierz 306
 Pustówka Jan 208
 Pustówka Paweł 209
 Puszkin Aleksander 328
 Putek Józef 24, 321, 342
 Puzyna Jan ks. 189, 197, 223
 Pysz Antoni 324
 Pysz Bartel 78
 Pysz Bartłomiej 99
 Pysz Feliks 304–306, 317, 323
 Pysz Hanusz 43
 Pysz Jan 262, 272
 Pysz Jerzy 99
 Pysz Jonas 91
 Pysz Mateusz 112
 Pysz Mateusz 138
 Pysz Walenty 99
 Pysz Wojciech 93

Rabinowitz Franz 267
 Raciborski M. 73
 Radetzky Joseph 217
 Radomski Jan 167
 Raiffeisen Friedrich Wilhelm 209, 250
 Rappaport Samuel 211
Rauscher R. 338
Rechowicz Henryk 339
 Reich Heinrich 208
 Reich Moritz 164, 188, 189, 207, 249
 Reich Samuel 211
 Riedel 178
 Rieger 218, 248
 Rodowski Roman 183, 225
 Rokeby 82
 Romanowski Olizar 99

Rosenbaum Herman 155, 166
 Rost Emanuel senior 168, 177, 192
 Rost Emanuel junior 182, 192, 200, 207, 218, 267
Rosińska Dorota 244, 342
 Rosner Johann 192, 252
 Rospond Stanisław ks. 273, 322
 Roziński Aleksander 73
 Rubstin 78
 Rusch Adam 157
Rybarski Roman 11, 342
 Rybicki 149
 Rybiński Zygmunt Jakub 100, 101, 357
 Rychlik Jan ks. 360
Rydlewski J. 342
 Rytko Wojciech 202, 204, 212, 213, 215, 216

Sadłowski Grzegorz 277
 Sałtykiewicz Walerian 277
 Sapięha Adam Stefan ks. 224, 228, 246, 248, 255, 272, 273
 Sapięha Franciszek 87
 Schaffer Mikołaj 31
 Schauderna 59
 Schauer Stanisław 225, 242
 Schäde Friedrich 170
 Schädel 170
 Scheller Władysław 255
 Schiller Fryderyk 214
 Schirn Emil 178, 200, 206
 Schirn Josef 172
 Schmeja Maksymilian 251, 252
 Schmidt Rudolf 267, 371
 Schnabel Artur 369, 370
Schneider Antoni 10, 335
 Schön Jan 326
 Schön Władysław 267
 Schreider Adolf 224
 Schrötter 208
 Schrötter Johann 200
 Schubart Szymon 358
 Schubert 249, 250
 Schubert Franciszek 369
 Schubert Georg 172
 Schubert Georg 200, 359

Schubert Jan 268
 Schubert Johann 150
 Schubert Johann 224
 Schubert Mathias 224, 225
 Schubert Rudolf 235, 258
 Schwabe Karol 186, 248
 Seeliger 193
 Seeliger Johann 147
 Seidel Johann 150
 Seidler Ignaz 167
 Seidler Johann 138
 Selwiet Bogdan 378
 Semiliusz Wojciech ks. 90
 Serbiński Stanisław 222
 Sędzimirz 109, 112, 113, 115
 Siemioński Piotr 90
 Sieniawski Mikołaj 95
 Silnicki Gabriel 92, 357
 Singer Albert 200
Skarbiński Adam 342
 Skoczylas Józef 316
 Skolimowski Piotr ks. 137, 360
 Skrbeński Wawrzyniec 126
 Skut Władysław 262
 Słop Mikołaj z Dębowca 35, 356
 Słotnica Maria 209
 Słupski 129
 Słupski Georg 141
 Słupski Józef 115
 Słupski Kazimierz 56, 58
Smaza Danuta 338
 Smolka Tomasz 162
 Sobieski Jan III 87, 88, 90–95, 352
 Sohlich Johann 217
 Sokalski Eustachy 180
 Sokołowsy 83
 Sokół-Szołtysek Grażyna 12
 Solich Georg 148
 Solich Johann 148
 Sontag Andreas 99
 Sontag Simon (Schimke Sontag) 59, 358
 Sporek Kazimierz 380
Spyra Janusz 343
 Spytek z Jarosławia 39, 356
 Stachak Antoni 208
 Stadion Franz 161
 Stanclik Teresa 306
Stanek Jan 7, 39, 342
 Stanisław z Lipnika 31
 Stanisław ze Zdziechowic 33
 Stanisławek 187
 Stańco Tomasz 227
Starczewski Mieczysław 342
 Starowieyski Aleksander 73
 Stawowy Irena 12
 Stavro Georg 206
 Stec Franciszek 208
 Stefczyk Franciszek 250
 Stihel Wawrzyniec ks. 176, 360
 Stojałowski Stanisław ks. 191, 192, 202, 203, 211, 215, 219, 222, 245, 271
 Stopka Karol 281, 282, 290
 Stroński Johann 226, 242
 Strzygowscy 167, 168, 170, 381
 Strzygowski 14, 228, 240, 274, 382, 387
Strzygowski E. 22, 80, 337
 Strzygowski Franz sen. 159, 166, 362
 Strzygowski Franz jun. 166, 171, 183, 185, 190
 Strzygowski Józef 166, 170
 Strzygowski Karl 170, 178, 195, 201, 206, 212, 219
 Strzygowski Mikołaj 90
 Strzygowski Rudolf 249, 250, 252, 267
 Stysiński Jan 235
 Suchanek 295
Sucheni-Grabowska Alina 342
Sułkowska-Kuraś Irena 338
 Sułkowski 135
 Sułkowski Jan 149
 Suniogh Jan II 70
 Suski Michał 107
 Suster Peter 41
 Sutter Emil 200, 224
 Sworch Tomasz 43
 Szafran Tomasz 93
 Szafranski Ludwik 304, 320
 Szałaśny Józef 317
 Szałaśny Władysław 226
 Szarecki 129

Szaszowski Jan 37, 356
 Szaszowski Jerzy 37, 358
 Szatanik Józef 234
 Szczerbowski Jakub 201
 Szczerski Antoni 262
 Szczerski Ludwik 261, 271
 Szczotka 295
 Szczotka Antoni 216, 217
Szczotka Stanisław 342
Szefer Andrzej 342
 Szembek Stanisław ks. 96
Szewczuk J. 342
 Szlager 324
 Szmatka Józef 277
 Sztafa Ignacy 271
 Sztafa Rudolf 264, 271
 Szuber Jan 141
 Szubert Andrzej 304, 315, 316, 320,
 323, 324, 327, 329
 Szubert Johann 214
 Szubert Marcin 324
 Szubertowie 313
 Szumiec Stanisław 266, 270, 281,
 314, 320, 324
 Szuta Antoni 308
 Szuta Maciej 189
 Szwancyber Adela 204
 Szwarz Jerzy Herman 95
 Szymański Władysław 320
 Szymeczek Walentyn 148
 Szymik Franciszek 277

Śliwa Tomasz 208
Ślusarek Krzysztof 342
 Śmidowicz Aleksander 203
 Śniegoń Jan 170
 Śrombek Jan 227
 Świątek 43
 Świątek 89

Talaga Franciszek 209
 Talik Józef 208
 Tatki Leonard 50
 Tatoń Jan 191
 Teczel Józef 113
 Then-Thon-Tyn 129, 150
 Then 301

Then Andreas 138, 150
 Then Andreas 162
 Then Antoni 184
 Then Georg 162
 Then Johann 162, 359
 Then Johann 162
 Then Johann II 162
 Then Johann II 162
 Then Josef 200
 Then Józef 272, 276
 Then Józef 287
 Then Mateusz 147
 Then Mathias 359
 Then Stanisław 287
 Thetschel Georg 166
 Thetzel (Teczel) 89, 129
 Thieberger Abraham 167
 Thormeier Georg 200, 224
 Thormeier Johann 270, 273
 Thuretzky Ignatz 168, 178
 Thomke Andreas 155
 Thomke Georg 146, 150, 151, 155,
 157, 159, 162, 166, 357
 Thomke Johann 131, 135, 143, 148,
 159
 Thomke Krystyna 164
 Titz Siegmund 167
 Tobias 308
 Tobias Samuel 167, 188
 Todt 297
 Tomalik Jan 285
 Tomasz 43
 Tomaszczyk Józef 317
 Tomaszek Rudolf 208
Tomiczek Mieczysław 342
 Topor Tadeusz 290
 Trager Samuel 200
 Trnka (Tirnka) Jan z Raciborzan 37-
 39, 356
Trzyna Emil 342
 Tschammer Karolina 153
 Tschickardt Fryderyka 157
 Tschickardt Karl 153, 157, 357
 Tschickardt Karolina 153
 Tschickardt Wilhelm 150-153, 155,
 157, 357, 382, 387
 Tugendhat 381

Tugendhat Robert 206
 Tugendhat Samuel 206, 219, 228,
     236, 249, 250, 264, 266, 267,
     269, 274, 296, 382, 387
 Tugendhat Willi 206
 Tycz Hanusz 43
 Tylicki Piotr ks. 67
 Tyn Maciej 129, 352
 Tyrawski Herman 73

Udziela Seweryn 196
 Ulcer Hanusz 43
 Ullmann Josef 162
 Uncer 89
 Uncer Maciej 87, 358
 Uncer Michał 93
 Unser Mateusz 162
Urban Waclaw 31, 58, 59, 342
 Urbaniec Jan 222
 Urbaniec Józef 222
 Urbanke 89, 129, 170
 Urbanke 309
 Urbanke Ernst 288
 Urbanke Georg 200, 224
 Urbanke Jakub 279
 Urbanke Jakub 302
 Urbanke Jan 279
 Urbanke Johann 172, 359
 Urbanke Johann 266, 273
 Urbanke Maria 288
 Urbanke Rudolf 302
 Urbański Franciszek 258
 Urtika Jan 360

Valde-Nowak I. 342
 Volkelt Fryderyka 153
 Volkelt Johann 157, 370

Wacław III Adam 50
Wagner Richard 32
 Wala Aleksander 258
 Wala Antoni 209
 Walach Stencil 43
 Walczok 288
 Wald Karl 149
 Walewski Michał 127
 Walezy Henryk 52

Waligóra Helena 299
 Waligóra Jan 262
 Waligóra Joanna 299
 Waligóra Maria 299
Walter-Janke Zygmunt 343
 Waluś Barbara 378
 Waluś Franciszek 282, 296
 Waluś Tadeusz 296
 Waluś Władysław 300
 Wandl Oskar 289
 Waschek Władysław 235, 266, 270
 Wawak 44
 Wawak Józef 162
 Wawrzyniec 34, 358
 Wawrzyniec 67
 Wechsberg Ignatz 224, 234, 253
Wejnert A. 343
 Wencelli-Wencelis 129
 Wenzelis Franciszek 277
 Wenzelis Georg 200
 Wessel Teodor 127, 128, 130, 132,
     134, 135, 142, 145, 357
 Weyhard-Wrzesowicz Jan 78
 Widlarz Jan 196-198
 Wielgus Józef 242
 Wierzbowski 78
 Wiesner Józef ks. 360
 Wiesner Rudolf 271
 Więcek Zbigniew 299
 Więzik Karol 317
Wigoder G. 343
 Wilczek Melchior z Dąbrowicy 37,
     356
 Wilhelm II 229
 Willer Moritz 224, 235
 Willersberger Franz 287
 Willim Malcher 141
 Willman 89, 129, 150
 Willman Andreas 150, 162
 Willman Andreas II 162
 Willman Johann 217, 224, 225
 Willmanowie 313
 Wilman Antoni 277
 Winkler 170, 178, 229
 Wiśniowiecki Dymitr 88
 Wiśniowiecki Michał Korybut 87, 88,
     353

Witek 89
 Witke Newbar 43
 Witkowski Jan 90
 Witos Wincenty 264
 Wizenberg Jan starszy 71, 357
 Wizenberg Jan młodszy 71–85, 357, 361
 Wizenbergowie 71, 72
 Wlinczer Jurga 43
 Władysław I 23, 24
 Władysław I 23, 24
 Władysław II ks. oświęcimski 30, 31, 356
 Władysław IV Waza 70, 71, 73, 76, 78, 352
 Włoch Bronisława 299
 Włodarski Bronisław 277
 Włodek Adolf ks. 228, 231, 246, 360
 Wodziński Stanisław 209
 Wojciechowski Konstanty 175
 Wojdak Marcin 317
 Wojtoń 295
 Wójcik Małgorzata 378
 Wróbel Józef 243
 Wróbel Piotr 327
 Wróblewski Stanisław 78
 Wyrobek Waław 171
 Wytke Andrysz 43
 Wytrzebski Franciszek 277

 Zaborowski Wojciech 94
 Zagórski Alois 224
 Zagórski Alojzy 171
 Zagórski Józef 205
 Zagórski R. 250, 260
 Zagórski Teodor 168, 170, 177
 Zagórski Walter 234, 250, 253, 258, 260, 267, 279, 295, 312
 Zajączek Edward 263
 Zalański Stanisław 209
 Zamorski Jan 222
Zapart Andrzej 343
 Zarzecki Ludwik 234, 292, 306
 Zarzecki Wojciech 202, 217
 Zarzycka 284
 Zawada Tomasz 304, 309, 317, 320, 323, 324, 326, 327

 Zątek (Zontek) Franciszek 236
 Zątek Josef 183
 Zdanowski Stanisław 90
 Zdraschilek Emma 157
Zdrójkowski Z. 25, 343
 Zebrzydowscy 48, 51, 55, 57, 58, 66, 385, 386
 Zebrzydowski Andrzej 48
 Zebrzydowski Florian Kasper 48–55, 60, 61, 345–349, 357, 361, 381, 386
 Zebrzydowski Jan 61, 357
 Zebrzydowski Mikołaj 52, 56, 61, 357
 Zelmer Johann 150
 Zemanek 262
 Zemanek Antoni 277
 Zemanek Marcin 235
 Zieger Rudolf 249
 Zieliński Jan 209
Zieliński Jan 340
 Zieliński Józef ks. 216, 360
 Ziemiałkowski Florian 184
 Ziintak Maciej 43
 Ziinthag 43
 Zimmer 89
 Zioło Ignacy 295
 Zipser 90, 170
 Zipser Elvira 233
 Zipser Hans 256, 258, 278
 Zipser Johann 235
 Zipser Julius 167
 Zipser Julius 370
 Zipser Karl 200
 Zipser
 Zipser Wilhelm sen. 166, 167, 170, 172, 179, 370
 Zipser Wilhelm jun. 20, 179, 193–195, 200, 205, 207, 214, 215, 233, 249, 359, 370
 Zmiertka Józef 316
 Zofia 67
 Zontag 89
 Zontag Marcin 78
 Zontag Hans 77
 Zontek Adolf 198
 Zubek Rudolf 209
 Zwardoń Józef ks. 316, 325, 360

Zygmunt I Stary 40, 46, 356
Zygmunt II August 25, 48, 50, 51,
58, 65, 332, 345, 347, 349, 361,
381, 385
Zygmunt III Waza 61-63, 66, 68,
352, 382, 386

Żaczek Józef 277
Żak 89
Żak 309

Żak Franciszek 209
Żak Gustaw 239, 296
Żak Ludwik 277, 295
Żak Piotr 67
Żak Zbigniew 338
Żmudzki Walenty 266, 270, 292
Żurek Józef 277
Żydowski Andrzej 90
Żyrek 295

Spis treści

Przedmowa	5
Wstęp	7
Topografia Lipnika	13
Początki Lipnika (do 1499 r.)	20
Lipnik w dobie nowożytnej (1499-1772)	38
Lipnik pod zaborem austriackim (1772-1918)	130
Lipnik w dwudziestoleciu międzywojennym	232
Lipnik w czasach totalitaryzmów	284
Zakończenie	330
Źródła i literatura	335
Aneksy	345
Streszczenia w j. angielskim i niemieckim	381
Tablice genealogiczne	390
Indeks miejscowości	393
Indeks osób	397

